

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI**

**PUTİN DÖNEMİ RUSYA
FEDERASYONU'NUN ORTADOĞU
POLİTİKASINDA İRAN'IN ÖNEMİ**

Özkan AYIK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
AĞUSTOS-2020**

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI**

**PUTİN DÖNEMİ RUSYA
FEDERASYONU'NUN ORTADOĞU
POLİTİKASINDA İRAN'IN ÖNEMİ**

**DANIŞMAN: PROF. DR. Toğrul İSMAYIL
Jüri: Doç. Dr. Fikret BİRDİŞLİ
Jüri: Dr. Öğr. Üyesi Zehra DOĞAN**

Özkan AYIK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
AĞUSTOS-2020**

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANA BİLİM DALI

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

PUTİN DÖNEMİ RUSYA FEDERASYONU'NUN
ORTADOĞU POLİTİKASINDA İRAN'IN ÖNEMİ

Özkan AYIK

Danışman : Prof. Dr. Toğrul İSMAYIL

Yıl : 2020, Sayfa: X + 107

Jüri : Prof. Dr. Toğrul İSMAYIL (Başkan)

: Doç. Dr. Fikret BİRDİŞLİ (Üye)

: Dr. Öğr. Üyesi Zehra DOĞAN (Üye)

SSCB'nin dağıldığı dönemde yeni kurulan Rusya Federasyonu kuruluşunun ilk yıllarında iç ve dış alanlarda önemli sorunlarla yüzleşmek zorunda kalmıştır. Bu nedenle Rusya Federasyonu Ortadoğu'ya yönelik yakın ilişkiler geliştirememiştir. Moskova yönetimi 1993 yılından itibaren Rus dış politikasının paradigmasını açıklayan konseptler ve doktrinler yayınlamaya başlamıştır. 2000'li yıllarda Putin'in iktidara gelmesiyle Rus dış politikasında önemli değişiklikler yaşandı. Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu'ya yönelmesiyle İran, Rus dış politikasında vazgeçilmez bir konuma gelmiştir. Bunun nedeni ise Rus yöneticiler tarafından küresel alanda Rusya Federasyonu'nun etkin ve güçlü bir aktör olması için Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu ve İran ile yakın ilişkiler kurması gerektiğinin düşünülmesidir. Nitekim Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu'daki etkinliğini artırması ve İran ile yakın ilişkilerde bulunması RF'ye hem ekonomik hem de siyasi anlamda önemli kazanımlar edindirmiştir.

Çalışmamızda Rusya Federasyonu'nun kuruluşundan günümüze Rus dış politikasında Ortadoğu ile İran ilişkilerinde geline süreci anlatmak için tarihsel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemle Putin'in iktidara gelmesiyle Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu politikasında İran'ın öneminin nasıl bir konuma geldiği etraflıca anlatılmıştır. Bu kapsamda çalışmamızda "Putin dönemi Rusya Federasyonu'nun ulusal güvenliğini korumak, Ortadoğu'da etkin bir aktör olmak, ABD hegemonyasını engellemek ve Ortadoğu'daki bölgesel çıkarlarını korumak açısından İran önemli bir bölgesel müttefikdir." hipotezi test edilecektir.

11 Eylül saldırıları, ABD'nin Irak'ı işgali ve Arap Baharı olaylarının Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu politikasında önemli dönüm noktaları olduğundan, çalışmamızda bu olaylara genişçe yer verilmiştir. Ayrıca Rusya Federasyonu'nun bölge ülkeleriyle olan ilişkilerinde enerji, ticari ve ulusal güvenlik kaygıları öne çıkmaktadır. Bütün bu olaylar ve bölge ülkeleriyle olan ilişkilerdeki kaygılar RF'nin İran ile ilişkilerini etkilemektedir. Bu etkenler Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu politikasında İran'ın önemini artırarak RF-İran ilişkilerini bölgesel müttefiklik boyutuna getirmiştir.

Çalışmamızda elde edilen bulgular doğrultusunda Putin dönemi Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu politikasında yaşanan olaylar ve Rusya Federasyonu'nun bölgesel çıkarları doğrultusunda İran'ın önemli bir bölgesel müttefik olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Putin, Rusya Federasyonu'nun dış politikası, Ortadoğu, İran

**DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE AND
INTERNATIONAL RELATIONS INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
KAHRAMANMARAS SUTCU IMAM UNIVERSITY**

ABSTRACT

MA THESIS

**THE IMPORTANCE OF IRAN IN THE MIDDLE
EAST POLICY OF THE RUSSIAN
FEDERATION IN THE PUTIN PERIOD**

Özkan AYIK

Supervisor : Prof. Dr. Toğrul İSMAYIL

Year : 2020, Pages: X + 107

**Jury : Prof. Dr. Toğrul İSMAYIL (Chairperson)
: Doç. Dr. Fikret BİRDİŞLİ (Member)
: Dr. Öğr. Üyesi Zehra DOĞAN (Member)
: (Member)**

During the dissolution of the USSR, the newly established Russian Federation had to face important problems in domestic and foreign areas in the first years of its establishment. For this reason, the Russian Federation could not develop close relations towards the Middle East. Since 1993, the Moscow administration has started to publish concepts and doctrines that explain the paradigms of Russian foreign policy. In the 2000s, with Putin's coming to power, important changes took place in Russian foreign policy. With the Russian Federation's orientation to the Middle East, Iran has become an indispensable position in Russian foreign policy. The reason for this is that the Russian administrators think that the Russian Federation should establish close relations with the Middle East and Iran in order for the Russian Federation to be an effective and powerful actor in the global arena. As a matter of fact, the Russian Federation's increase in its effectiveness in the Middle East and its close relations with Iran have brought important gains to Russia in both economic and political terms.

In our study, the historical research method has been used to explain the process of Russian foreign policy in relations between the Middle East and Iran since the establishment of the Russian Federation. With this method, the importance of Iran in the Middle East policy of the Russian Federation has been explained in detail with Putin's coming to power.

In this context, in our study, "Iran is an important regional ally in terms of protecting the national security of the Russian Federation during the Putin era, being an active actor in the Middle East, preventing the US hegemony and protecting its regional interests in the Middle East." hypothesis will be tested.

Since the September 11 attacks, the US invasion of Iraq and the Arab Spring events are important turning points in the Russian Federation's Middle East policy, these events are widely included in our study. In addition, energy, commercial and national security concerns stand out in the relations of the Russian Federation with the countries of the region. All these events and concerns in relations with the countries of the region affect the relations of RF with Iran. These factors increased the importance of Iran in the Russian Federation's Middle East policy and brought the RF-Iran relations to the dimension of regional alliance.

In line with the findings obtained in our study, it was concluded that Iran was an important regional ally in line with the events experienced in the Middle East policy of the Russian Federation during the Putin period and the regional interests of the Russian Federation.

Keywords: Putin, Foreign policy of the Russian Federation, The Middle East, Iran

ÖNSÖZ

Akademik hayata geçişin ilk somut adımı olarak nitelendirilen yüksek lisans eğitimimde birçok tecrübeler ile çok kıymetli hocalar ve dostluklar edindiğimi ifade etmeliyim. Yüksek lisansa başladıktan sonra akademisyenlik ahlakı konusunda kendisinden önemli kazanımlar edindiğim ve kısa bir dönemde tecrübelerinden istifade ettiğim aynı zamanda ilk danışmanım olan çok kıymetli Doç. Dr. Fikret BİRDİŞLİ hocama sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek lisans eğitimi süresince bende emeği olan değerli Doç. Dr. Osman AĞIR hocama katkılarından dolayı çok teşekkür ederim. Yine odasını her daim bizlere açan ve akademik çalışmalara etraflıca bakmak konusunda kendisinden önemli tecrübeler edindiğim çok kıymetli Doç. Dr. Ahmet TUNÇ hocama sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek lisans eğitimi sırasında her daim yanımda olan birçok konuda maddi ve manevi desteğini benden esirgemeyen kıymetli kardeşim ve dostum olan H. Yasin HOŞAB'a ve diğer kıymetli ve samimi olan sınıf arkadaşlarıma desteklerinden dolayı çok teşekkür ederim.

Şefkatiyle, güler yüzlülüğüyle, samimiyetiyle tez çalışmamda ve yaşadığım zorluklarda bana her zaman kapısını açan hem bir hoca hem bir abi hem de bir arkadaş gibi davranan yüksek lisans eğitimimde büyük katkısı olan çok değerli ve kıymetli danışmanım Prof. Dr. Toğrul İSMAYIL hocama teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Son olarak bütün hayatımda bu günlere gelmem için çok büyük emekler sarf eden, her zaman yanımda olan ve benden dualarını eksik etmeyen, tez çalışmamı bitirmem için bana sürekli moral ve desteklerini veren, hayattaki en kıymetli varlıklarım olan Annem ve Babama sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Tez çalışmamı hayatımın en değerli bağı olan çok kıymetli aileme ithaf ediyorum.

Özkan AYIK
Kahramanmaraş-2020

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT.....	III
ÖNSÖZ.....	V
İÇİNDEKİLER	VI
KISALTMALAR LİSTESİ	VIII
TABLolar LİSTESİ.....	IX
ŞEKİLLER LİSTESİ	X
1. GİRİŞ.....	1
2. KONU İLE İLGİLİ ÖNCEKİ ARAŞTIRMALAR	7
3. PUTİN DÖNEMİ RUS DIŞ POLİTİKASI'NDA KONSEPTLER ve DOKTRİNLER'İN ORTADOĞU VE İRAN'A YAKLAŞIMI	11
3.1. 1991-2000 Yeltsin Dönemi Dış Politikasında Konseptler ve Doktrinler.....	11
3.1.1. 1993 Dış Politika Konsepti.....	12
3.1.2. 1997 Yılı Ulusal Güvenlik Konsepti	14
3.2. 2000-2010 Putin Dönemi Rus Dış Politikasında Konseptler ve Doktrinler	15
3.2.1. 2000 Yılı Dış Politika Konsepti.....	15
3.2.2. 2000 Yılı Askeri Doktrini	16
3.2.3. 2008 Yılı Dış Politika Konsepti.....	17
3.2.4. 2010 Yılı Askeri Doktrini	18
3.3. 2011 ve Günümüz Dış Politika Konseptleri ve Doktrinler	19
3.1.1. 2013 Yılı Dış Politika Konsepti.....	19
3.1.2. 2014 Yılı Askeri Doktrini	20
3.1.3. 2016 Yılı Ulusal Güvenlik Konsepti	22
4. RUSYA FEDERASYONU'NUN ORTADOĞU POLİTİKALARI	25
4.1. Putin Dönemi (2000-2019)	32
4.1.1. Vladimir Putin'in İktidara Gelişi	33
4.1.2. Putin'in Dış Politika Anlayışı	34
4.1.3. Putin Hükümetinin Ortadoğu Politikası.....	36
4.2. Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu Ülkeleriyle Siyasi, Ekonomik ve Askeri İlişkileri	42
4.2.1. RF ve Irak İlişkileri.....	44
4.2.2. RF ve Suriye İlişkileri.....	47

4.2.3.	RF ve İsrail İlişkileri	52
4.2.4.	RF ve Suudi Arabistan İlişkileri	55
4.2.5.	RF ve Mısır İlişkileri.....	57
4.2.6.	RF ve Libya İlişkileri.....	59
4.3.	RF'nin Ortadoğu Politikasında Rus Ortodoks Kilisesinin Rolü	61
4.4.	Rusya Federasyonu'nun İslam Konferansı Örgütü ile Üyelik Meselesi ve İlişkileri	65
5.	RUSYA FEDERASYONU'NUN ORTADOĞU POLİTİKASINDA İRAN'IN YERİ	69
5.1.	İran'ın Jeopolitik Konumu	69
5.2.	Tarihsel Süreç İçerisinde Rusya ve İran'ın İlişkileri.....	72
5.2.1.	Siyasi İlişkiler	76
5.2.2.	Ekonomik ve Enerji Alanındaki İlişkiler	81
5.2.3.	Askeri İlişkiler	84
5.3.	Ortadoğu'da Güç Mücadelesi: ABD Hegemonyası	86
5.4.	Ortadoğu'da Rusya Federasyonu İle İran İlişkilerinin Geleceği.....	89
6.	SONUÇ.....	93
	KAYNAKLAR	97

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AB	: Avrupa Birliği
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BP	: British Petroleum
FKÖ	: Filistin Kurtuluş Örgütü
İİT	: İslam İşbirliği Teşkilatı
İKÖ	: İslam Konferansı Örgütü
KİK	: Körfez İşbirliği Konseyi
KİS	: Kitle İmha Silahları
NAT	: Nort Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
OPEC	: Organization of Petroleum Exporting Countries (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü)
ŞİÖ	: Şangay İş birliği Örgütü
RF	: Rusya Federasyonu
RFUGK	: Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Konsepti
RFAD	: Rusya Federasyonu Askeri Doktrini
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UAEA	: Uluslararası Atom Enerji Ajansı'nın

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 4.1 Bazı Rus Askerî Teknolojileri ve Bunları İthal Eden Ülkeler.....	49
Tablo 5.1 RF ve İran'ın birbirileri için önem arz eden noktaları.....	78
Tablo 5.2 RF'nin İran ile 1999-2006 Yılları Arasındaki Ticaret Rakamları	82
Tablo 5.3 RF'nin İran ile 2007-2011 Yılları Arasındaki Ticaret Rakamları	82
Tablo 5.4 RF'nin İran ile 2012-2018 Yılları Arasındaki Ticaret Rakamları	82
Tablo 5.5 İran'ın Başlıca Ülkeler ile 2009-2013 Yılları Arası İthalatı.....	83
Tablo 5.6 1992-2009 Yıllarında Rus Silahlarını En Fazla İthal Eden Ülkeler	84

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 4.1 Rusya Federasyonu, İran ve Çin'in Batıya Karşı İşbirliği.....	48
Şekil 4.2 . Rusya Federasyonu'nun 2000-2016 yılları arasında Ortadoğu ve Kuzey Afrika'ya Silah Satış Oranları.....	51
Şekil 4.3 Levant Bölgesinin Ortadoğu'daki Sınırları	62
Şekil 5.1 Political Map Iran Surrounding Countries Highlighted	71

1. GİRİŞ

SSCB'nin dağılmasıyla bağımsızlığını yeni ilan eden Rusya Federasyonu iç ve dış siyasette önemli sorunlarla karşılaşmıştır. Putin döneminde Sovyet dönemindeki gibi küresel alanda etkin olmak ve ulusal güvenliği sağlamak için konseptler ve doktrinler üreten Rusya Federasyonu, çözümü Ortadoğu'da etkin bir aktör olmakta aramıştır. Çalışmamızın bu noktadaki temel sorunsalı olan "Putin'in iktidara gelmesiyle Ortadoğu ile giderek artan ilişkilerde ve Ortadoğu bölgesine yönelik izlenen politikalarda İran İslam Cumhuriyeti gibi İslami bir devlet Rusya Federasyonu için neden önemlidir?" sorusunun yanıtını bulmaktır. Araştırmanın amacı, Putin'in yönetimi devralmasıyla Rus dış politikası temel paradigmasının süreç içerisindeki değişimini, Ortadoğu politikasının şekillenmesinde yaşanan dönüm noktalarını ve İran'ın Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu politikasında Putin dönemiyle birlikte nasıl bir öneme sahip olduğunu ortaya koymaktır. Çalışmamızı şekillendiren vakalar ise, Putin'in iktidarı devralmasıyla Rusya Federasyonu açısından giderek önemi artan Ortadoğu bölgesi için izlenen politikalarda dönüm noktası hükmünde üç ayrı olaydır. Bunlar; 11 Eylül saldırıları, ABD'nin Irak'ı işgali ve Arap Baharı'dır. Putin'in iktidara gelmesiyle RF'nin Ortadoğu politikasını ve bu politikada İran'ın önemini açıklamak için 2000 yılından günümüze uzanan zaman aralığında araştırma başlığıyla ilgili olan vakalar anlatılmaktadır.

Araştırmamızda Rusya Federasyonu'nun gözüyle Ortadoğu tanımının Türkçe literatürde yer alan tanımlamalardan kısmi bir farklılığının olması, bazı bulgulara ulaşılmasını zorlaştırmaktadır. Zira konuyla ilgili asıl kaynaklar Rusça metinlerde yer almaktadır. Zaten uluslararası literatürde Ortadoğu kavramıyla ilgili ortak bir tanım tam olarak mevcut değildir. Bu yüzden RF'nin dış politikalarına (özellikle Ortadoğu'ya) yönelik paradigmanın sınırlarının saptanması zorlaşmaktadır.

Kurulduğu ilk yıllarda SSCB dönemine kıyasla zayıf bir ülke profiline sahip olan Rusya Federasyonu, Putin dönemiyle ekonomik alanda tekrar toparlanmaya ve uluslararası arenada daha aktif bir aktör olarak yer almaya başladı. RF gibi nükleer silahlara sahip, küresel alanda etkinliğini artırmaya çalışan, halkın çoğunluğunun Hristiyan olduğu ve Ortadoğu'da Batılı güçlerin hegemonyasına karşı alternatif bir güç konumunda olan bir ülkenin Ortadoğu'ya yöneldiği görülmektedir. Diğer taraftan böyle bir konumda olan Rusya Federasyonu'nun Batıya karşı sert söylemleri, nükleer enerji çalışmaları, zengin petrol ve doğalgaz rezervlerine sahip, İslam devrimiyle yönetilen, halkının çoğunluğu Müslüman olan ve toplumsal yapıları taban tabana zıt olmasına rağmen İran ile yakınlaşmasından dolayı çalışmamız uluslararası ilişkiler alanı için önem arz etmektedir. Aynı zamanda araştırmamızda "Putin dönemi Rusya Federasyonu'nun ulusal güvenliğini korumak, Ortadoğu'da etkin bir aktör olmak, ABD hegemonyasını engellemek ve Ortadoğu'daki bölgesel çıkarlarını korumak açısından İran önemli bir bölgesel müttefikdir." hipotezi test edilecektir.

Hipotezimizi test etmek için RF'nin kuruluşundan günümüze yayınladığı konseptler ve doktrinlerde dış politikadaki önceliklerini, Ortadoğu'ya yönelik hedeflerini ve İran'a yönelik uygulanan politikalarda İran'ın nasıl bir konumda olduğu

belirtilmeye çalışılacaktır. Ayrıca RF'nin Ortadoğu politikasının şekillenmesinde önemli etkileri olan 11 Eylül saldırıları, ABD'nin Irak'ı işgal operasyonu ve Arap Baharı ile bölge ülkeleriyle olan ilişkilere genişçe yer verilmiştir. Son olarak RF'nin İran ile olan ilişkileri ve İran'ın Ortadoğu politikasındaki önemini açıklamak için iki ülkenin tarihsel süreç içerisindeki ilişkileri anlatılacaktır.

1990'lı yıllara gelindiğinde Rusya Federasyonu ülke içerisinde; oligarkların siyasi baskıları, yerel ayrılıkçı çatışmalar, ekonominin giderek bozulması, politik alanda istikrarsızlık gibi sorunlar yaşarken, dışarıda ise daha çok Batılı devletlerin baskılarına maruz kalmış ve uluslararası sistemde etkisiz hale getirilmeye çalışılmıştır. Batının bu baskısına rağmen Rusya Federasyonu kuruluşunun ilk yıllarında içerisinde bulunduğu krizlerden kurtulmanın Batıya yönelerek çözüleceğini düşünmüştür.

SSCB'nin dağılması dünyadaki mevcut güç dengelerinde köklü bir değişime neden oldu. Bu durum, ikinci dünya savaşından beri kurulmuş olan iki kutuplu dünya düzeninin de dağılmasını beraberinde getirdi. Yaşanılan gelişmeler SSCB'nin en büyük halefi olarak görülen ve bağımsızlığını daha yeni kazanmış olan Rusya Federasyonu'nun birçok sorunla karşı karşıya kalmasına neden oldu. Bu sorunlar; Çeçenistan Savaşı, özerk cumhuriyetlerin bağımsızlık talepleri, ekonomik kriz ve iç politikadaki temel sorunlardan oluşmaktadır. Söz konusu dönemde yaşanan iç sorunlar, Rusya Federasyonu'nun uluslararası arenadaki konumunu zayıflatmıştır. Rusya Federasyonu'nun kurulmasıyla birlikte devlet başkanlığı koltuğuna ilk oturan Boris Yeltsin, bir taraftan ekonomik, bir taraftan siyasi ve diğer taraftan da askeri teçhizatın yetersizliği gibi sorunlarla karşılaşmış ve bu sorunların çözümü için yeni politik arayışlar içine girmiştir (Kemaloğlu, 2016: 1).

Dış politikada da ciddi atılımların gerektiği bu dönemde Rusya Federasyonu'nun önünde iki temel seçenek bulunmaktaydı. Birincisi, eski gücünü kazanmak, siyasi, ekonomik ve askeri alanlardaki sorunları düzeltmek ve halkın refahını artırmak için Atlantikçi görüşü temel alıp politikalarını Batıya yönelik geliştirmek. İkincisi de, yine hali hazırdaki sorunların çözümü için politikalarını doğu endeksli geliştirip BDT, Çin, Yakın ve Ortadoğu ile daha yakın ilişkilerde bulunarak Avrasyacılığı kabul etmek.

Aralık 1991 tarihinde Rusya Federasyonu'nun başkanlık koltuğuna oturan Boris Yeltsin, ülkede yaşanan krizlerin ve ekonomik sorunların çözümünün Batıya yönelmeyle gerçekleşeceği düşüncesini benimsemiştir. Bu düşünceyle Atlantikçi görüşü esas alınarak dış politikada izlenecek yol haritası oluşturuldu. Bu dönemde ABD ve Batı ile ilişkiler en yüksek seviyeye getirilmeye çalışılmıştır. Rusya Federasyonu'nun Batı ile yakın ilişkiler kurma çabasına mukabil, Batılı devletler, RF'nin bu yaklaşımına temkinli yaklaşmışlardır. Yeltsin, Rusya'nın Avrupa ile entegre olabileceğini ve karşılıklı dostane ilişkilerin sergilenmesiyle RF'nin içinde bulunduğu kötü ve sıkıntılı durumdan kurtulacağını düşünmüştür.

1991-1993 yılları arasında RF dış politikasında Yeltsin yönetiminin Batıya yönelik politikalar geliştirmesine mukabil RF'nin Ortadoğu ile ilişkileri yok denilecek kadar zayıf kalmıştır. Ortadoğu'ya yönelik bir dış politika geliştirilmemesi Rusya Federasyonu'nun bölgedeki etkisini ciddi oranda azaltmıştır. Bu durum ABD'nin Ortadoğu bölgesindeki etkinliğini daha da artırdı. 1995 yılında yapılan seçimlerde ikinci

defa başkan seçilen Yeltsin, Atlantikçi düşünceden nispeten uzaklaşarak Ortadoğu ile ilişkilere önem vermeye başlamış ve 1996 yılında dışişleri bakanlığına Ortadoğu uzmanı ve Arap diline ve kültürüne ciddi vukufiyeti olan Yevgeny Primakov'u getirmiştir. Primakov'un göreve gelmesiyle Ortadoğu'ya yönelik politikalar önem kazandı. Fakat RF'nin içinde bulunduğu ekonomik kriz, askeri alandaki gücün yetersizliği ve bölge ülkelerinin Rusya Federasyonu'nun kendilerini yalnız bırakmalarından oluşan kırgınlık vb. nedenlerden dolayı RF Ortadoğu'da istediği düzeyde bir etkinlik sağlayamamıştır. RF'nin SSCB'den kalan borçları tahsil etmek istemesi Ortadoğu ülkeleriyle ilişkileri daha da karmaşık hale getirmiştir. Yaşanılan sıkıntılara rağmen Yeltsin döneminde Ortadoğu'ya ne kadar uzak düşülse de İran ve İsrail ile ilişkiler devam etmiştir.

1999 yılına gelindiğinde başkanlık dönemi sona eren Yeltsin'in yerine dönemin başbakanı olan Putin gelmiştir. İktidara gelen Putin hükümeti, Yeltsin hükümetinin aksine dış politikada daha çok Avrasyacı bir çizgi takip etmiştir. Bu minvalde soğuk savaş sonrası dönemi Rusya Federasyonu'nun dış politikasını Yeltsin ve Putin dönemi olarak sınıflandırabiliriz. 7 Mayıs 2000 tarihinde başkanlık görevine Putin'in gelmesiyle Rus dış politikasında yeni bir dönem başlamıştır. Çalışmamız Putin ile dış politikada siyasi, ekonomi ve askeri alanda önemli adımlar atan Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu politikasını ve İran'ın bu politikadaki önemini açıklamak için 2000-2019 yılları arasında bu doğrultuda yaşanan gelişmeleri incelemektedir.

2000'li yıllara KGB kökenli bir devlet adamı olan Putin ile giren Rusya Federasyonu'nun iç ve dış politikasında hızlı bir değişim süreci başlamıştır. Rusya Federasyonu (Kona, 2007: 187);

- a) Dışarıda bölgesel ve enerji alanında süper bir güç olma yönünde adımlar atmaya başlandı
- b) İçeride federal yapı güçlendirilmiş ve Kremlin'e de yeni bir yönetim anlayışı getirmiştir
- c) Resmi politikasında çok kutuplu dünya
- d) Yakın çevre öncelikli dış politika
- e) ABD hegemonyasına karşı çabaların önemli ölçüde varlığını koruduğunu görüyoruz.

Putin, önceliğini Rusya Federasyonu devletini güçlendirmek ve bunu da güçlü devlet, güçlü ekonomi ve güçlü ordu ile gerçekleştirmek şeklinde belirlemiştir.

Vladimir Putin iktidara gelmesiyle Rusya Federasyonu'nun dış politikasındaki ana söylemler; dünya siyasetinde belirleyici bir aktör olmak ve ülkenin kaybolan prestijinin yeniden kazanılması üzerine olmuştur. Bu söylemler doğrultusunda RF dış politikasını pragmatist ve realist söylemler üzerine geliştirmeye çalışmıştır. Bu iki teorinin Putin dönemi Rus dış politikasının temelini oluşturduğunu ve RF'nin Ortadoğu ve İran politikalarında etkili olduğu açıkça görülmektedir. İran ve diğer Ortadoğu ülkelerinin RF ile dil, din, ideolojik, kültür ve toplumsal yapı açısından derin farklılıkların olması, hatta Humeyni'nin Moskova'yı küçük şeytan olarak nitelendirmesine rağmen, Moskova yönetimi Putin'in iktidara gelmesiyle pragmatist

teori ışığında hareket ederek İran ve diğer birçok Ortadoğu ülkeleriyle çıkarları doğrultusunda yakın ilişkiler geliştirmeyi başarmıştır. Rusya Federasyonu'nun, dış politikada izlediği metotlarına baktığımızda Rus dış politikasının arka planında pragmatizmin yanında realizmin de etkili olduğu görülmektedir.

Realist yaklaşım, ulusal çıkar kavramını, güç ve ulusal güvenlik kavramlarıyla açıklamaktadır. Yine realizmin önemli temsilcilerinden olan Hans Morgentaou'da ulusal çıkarı güç ile açıklamaktadır (Efegil, 2018:55)

Putin dönemi RF'nin, ulusal çıkarlarını sağlamak için konseptler ve doktrinler yayınlaması ve dış politikada başarıya ulaşmak için ulusal güvenliğe ve güç kavramlarına yoğunlaştığı görülmektedir. RF'nin dış politikada bilhassa Ortadoğu ve İran politikalarında, ulusal menfaatlerini göz önünde bulundurması, dış politikasının arka planında pragmatizm ve realizmin ışığında adımlar attığını göstermektedir.

Uluslararası sistemin çok kutuplu bir yapıda olması gerektiğini vurgulayan Putin, ABD'nin tek kutuplu rolünün sistemdeki sorunları çözmede yetersiz olacağını ifade etmiştir. 43. Münih konferansında tek kutuplu düzenin barış ve düzenden ziyade çatışmalara yol açacağı Putin tarafından açık bir ifade ile dile getirilmiştir. Bütün bu söylemlerle Rusya Federasyonu'nun yeni lideri olan Putin'in iktidara gelişinin ilk döneminde ABD ve AB ile ilişkiler zayıf başlamıştır.

2000'li yıllardan itibaren Rus dış politikasında önemli dönüm noktaları yaşanmış ve izlenilecek politikalar Batı endekli Atlantikçi eğilimde değil, Primakov'la başlayan ve Putin tarafından desteklenen Avrasyacı politikalar kendisini daha belirgin bir biçimde göstermeye başlamıştır. Böylece Putin yönetiminin ilk döneminden itibaren Rus dış politikasında Ortadoğu'ya daha geniş bir yer verilmeye başlandı. Ortadoğu'ya yönelişle birlikte Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu politikasına yön veren üç temel olay vardır. Bunlar; 11 Eylül saldırısı, ABD'nin Irak'ı işgali ve son olarak Arap Baharı'dır.

Ortadoğu, sahip olduğu zengin yeraltı kaynakları ve toplumsal yapısından dolayı birçok devlet ve terör örgütleri için cazip bir bölge konumundadır. Putin yönetiminin 11 Eylül saldırılarıyla birlikte vardığı kesin yargı; Rusya Federasyonu'nun ulusal güvenliğine en büyük tehdidin Ortadoğu'dan geldiğine inanmasıdır. Moskova yönetimi bu ve benzeri nedenlerden ötürü Rusya Federasyonu'nun ulusal güvenliğini sağlamak ve çıkarlarını korumak için bir çok doktrin ve konsept hazırlamıştır.

2004 yılına gelindiğinde Putin yönetimi önünde iki temel sorun belirlemeye başladı. Bunların ilki, Çeçen gerillaları tarafından düzenlenen okul baskısıyla 300 Rus vatandaşının öldürülmesidir. İkincisi, Ukrayna'da Turuncu devrimlerin sonucunda iktidarın el değiştirmesidir. Yaşanılan bu gelişmeler ve olaylar Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu'ya yönelik aktif politikalar ve yakın ilişkiler geliştirilmesine engel olmuştur (Işık, 2010: 96).

Rusya Federasyonu yukarıda belirtilen olumsuz olaylara rağmen Putin'in iktidara gelmesiyle birlikte ekonomik anlamda önemli başarılar elde etmiştir. Ekonomik anlamda gelişmeye başlayan Rus ekonomisinin elde ettiği bu başarılar iki temel unsura dayanmaktadır. Birincisi Petrol ve doğalgaz ikincisi, savunma sanayisi ve askeri teknolojidir. Petrol ve doğalgaz ile silah satışının Rus ekonomisinde bu denli büyük yer

edinmesinden dolayı Moskova yönetiminin dış politikasında dünyada bu iki ekonomik kazancı etkileyebilecek bölgelere öncelik verilmiştir. Ortadoğu'nun petrol(dünya rezervlerinin %65'i) ve doğalgaz(dünya rezervlerinin %35) rezervleri açısından zenginliği, askeri teknolojisinin satışı için önemli bir silah pazarı olması köktenci ve radikal terör endeksli dini grupların varlığı bölgeyi Rusya Federasyonu açısından vazgeçilmez bir konuma getirmiştir.

Ortadoğu'nun bu denli önemli bir hale gelmesi RF ile zayıf ilişkileri olan ABD başta olmak üzere Batının bölgedeki ülkelerle yakın ilişkilerde bulunması RF'nin de bölgede yeni müttefiklere ihtiyaç duymasına neden olmuştur. İran ve Suriye'nin bölgedeki jeopolitik konumu, Batı karşıtı söylemleri ve sahip oldukları petrol ve doğalgaz kaynaklarından dolayı bu iki ülkeyi RF'nin Ortadoğu politikasında stratejik müttefik konumuna getirmiştir. Bilhassa İran'ın; dünya enerji sevkiyatındaki kritik öneme sahip güzergâh üzerinde olması, ABD'nin Irak işgali girişimin önemli bir başarı sağlayamaması ile bölgede artan etkisi, devrim sonrası Ortadoğu'da Şii nüfusun artması, Suriye'de başlatılan operasyonda karadan güçlü askeri destek vermesi gibi nedenlerden ötürü Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu politikasında İran önemli bir yere sahiptir.

İran-RF ilişkileri son yirmi yıldır olumlu yönde büyük yol kat etse de bazı dönemlerde gerilmeler yaşanmıştır. Bunda RF'nin dönemselsel bapta ABD ve İsrail'e yakınlaşması, İran'ın da nükleer faaliyetlerini kimi dönemlerde Rusya Federasyonu'ndan bile gizli tutması ve ABD öncülüğünde BM Güvenlik Konseyi'nin İran'a yaptırım ve ambargolar uygulaması etkili olmuştur. Putin önderliğindeki Rusya Federasyonu İran ile her ne kadar yakın ilişkilere sahip olsa da RF İran'ın nükleer silaha sahip olmasını istememektedir.

11 Eylül saldırıları, Irak'ın işgal girişimi ve Arap Baharı gibi önemli gelişmelerin yaşandığı dönemlerde RF başlangıçta tutarsız, tedirgin, kararsız, pasif ve kuşkucu politikalar izlemiştir. Bunun en bariz örneklerini RF'nin Mısır ve Libya krizlerindeki politikalarında görebiliriz. Putin yönetimi bu iki ülkedeki kısmi başarısızlığından dolayı Suriye krizinde daha aktif bir rol üstlenmiştir. Suriye'deki iç savaş başlayana kadar daha çok bölgede arabulucu ve ABD'nin hegemonyasına alternatif bir aktör izlenimi veren Rusya Federasyonu Suriye iç savaşının başlamasıyla bu yaklaşımından daha farklı bir tutum sergilemiştir. Suriye kriziyle birlikte Rusya Federasyonu ile İran arasındaki işbirliği stratejik müttefiklik boyutuna yükselmiştir. Putin'in iktidarda kalması için büyük destek ve yardımlarda bulunduğu Esad rejiminin İran ile öteden beri yakın ilişkilerde olması RF-İran yakınlaşmasını daha hızlandırmıştır. Suriye meselesi RF açısından İran'ın önemini daha da artırmaya neden oldu.

Araştırmamızda Putin dönemi Rusya Federasyonu'nun kendi sınırları dışında ulusal çıkarlarını korumak ve ulusal güvenliğini sağlamak için izlenen yol ve metotları ifade etmek için Dış Politika Analizi Yönteminden yararlanılmıştır. Dış politika analizinde kullanılan Analiz Düzeyi Yaklaşımları'ndan da bir taraftan Putin'in izlenen politikadaki etkisi diğer taraftan da RF'nin dış politikadaki önceliklerine yer verilmesinden dolayı hem Birey hem de Devlet Düzeyi Analiz Yöntemlerinden yararlanılmıştır. Analiz Düzeyi Yöntemi değerlendirilen dış politika analizinin ne tür

değişkenlere ve hangi düzeyde ifade edileceğini açıklar. Zira uluslararası sistem değerlendirilen aktörlerin farklı düzeylerde incelenmesini zorunlu duruma getirmiştir. Bu durum Dış Politika Analizi Yönteminin dış politika anlayışında çok faktörlü bir yaklaşımı en temel özelliklerinden biri haline getirmiştir (Gürel, 2018:6). Vladimir Putin'in Rus dış politikasında karar alma sürecinde etkin bir lider olması birey düzeyi analiz yöntemini, Rusya Federasyonu'nun devlet olarak Ortadoğu'ya yönelişi, bölgede etkin rol oynayan aktörlerle ve İran ile yakın ilişkiler geliştirmesinde karar alması da çalışmamızda Devlet Düzeyi Analiz Yönteminin kullanılmasına olanak sağlamıştır.

Betimsel, nitel ve tarihsel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı çalışmamızda aynı zamanda Ortadoğu'ya yönelik Rus dış politikasının şekillenmesinde önemli dönüm noktaları mahiyetinde olan olaylara da yer verilmiştir. Bu olaylar araştırma yöntemlerinden olan Vaka Analiz Yönteminin kullanılmasıyla açıklanmaktadır. Vaka Analiz yöntemine kısaca değinecek olursak, bu yöntemde olaylar belirli koşulların değişkenleri nasıl etkilediklerini gözden geçirmek için en benzer ya da en farklı boyutları ile karşılaştırılmaktadır. Vaka analizi özellikle bir araştırma projesinin ilk basamaklarında, yani belirli bir olay ya da problemin hangi yönlerinin önemli olduğu, hangi kanıtların aranacağı, sonuçları açıklamada hangi faktörlerin rol oynayacağı net olmadığında kullanılmaktadır (AÖF, 22.08.2020, www.aofkredili.net.com).

Putin'in iktidara gelmesiyle Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu politikasına yön veren olayların 11 Eylül saldırıları, Irak'ın işgali ve Arap Baharı olduğu çalışmamızda yer verilen diğer bir konu başlığıdır. RF'nin bu süreç içerisindeki Ortadoğu politikalarında yaşanan değişimler ve yaşanan bu değişimlerin RF-İran ilişkilerini ne ölçüde etkilediğini açıklamak için Vaka Analizi Yönteminden de yararlanmıştır. Aynı zamanda Rusya Federasyonu ile İran'ın ekonomik ilişkilerinin boyutunu açıklamak için istatistiksel verilere yer verilmiştir. Çalışmanın, kavramsal-kuramsal boyutu ve katkı sağladığı bölümler literatürde; alanında önde gelen Türkçe, İngilizce ve Rusça kaynaklar; kitaplar, makaleler, bildiriler, raporlar ve elektronik veriler kullanılarak oluşturulmuştur.

2. KONU İLE İLGİLİ ÖNCEKİ ARAŞTIRMALAR

Dugin'in(2004) "Rus jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım" adlı eserinde, RF için İran'ın önemini değerlendirirken; İran RF'nin Avrasyacılık yaklaşımında önemli bir bölgesel güçtür. Ve Avrasyacılık politikasında özelde Ortadoğu bölgesi açısından İran'ın sahip olduğu jeopolitik konum, Rusya Federasyonu'na avantaj sağlayacak bir durumdadır. Zira İran'ın bu konumu Rus dış politikasının asırlardır stratejik hedef olarak gördüğü sıcak denizlere inme politikası için imkân sağlayacak bir çıkış kapısı olabilir. Dugin'in dikkat çektiği diğer bir nokta ise İran'ın sahip olduğu topraklar güvende olması ABD'nin Avrasya'da elde etmek istediği hâkimiyeti engellemesinde ciddi bir engel olacaktır. Yazar son olarak da İran'ın Orta Asya bölgesinde etkin bir güç olmaması gerektiğinin altını çizmiştir.

Kahraman(2016) "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Rusya Federasyonu-İran İlişkileri" eserinde, Rusya Federasyonu'nun gözüyle İran'ın önemini ifade ederek, RF'nin bölgesel anlamda benimsediği politikalar belirlenirken bütün dönemlerde İran stratejik öneme sahip bir ülke olmuştur. Geçmişten günümüze Rus-İran ilişkileri daha çok rekabet üzerine şekillenmiş olsa da soğuk savaşın bittiği dönemden sonraki süreçte Rusya Federasyonu'nun yeni politik tanımlamaları, iki ülkenin coğrafik olarak yakın olması, İran'ın devrimden sonraki dönemde ABD ve Batı tarafından yalnızlaştırma politikaları, Ortadoğu'daki ortak bölgesel çıkarların olması ve İran'ın nükleer çalışmalarına RF'nin destek vermesiyle İran ve Rusya Federasyonu'nun aynı payda da buluşmasına zemin hazırlamıştır. Bütün bu etkenler RF açısından İran'ın Ortadoğu'daki önemini artırmıştır.

Mammadlı (2014) "Bölgesel Güvenlik Dengeleri Bağlamında Rusya-İran İlişkileri" adlı çalışmasında Rusya Federasyonu'nun ABD ve İsrail'e yönelik izlediği dengeleme politikasında Moskova yönetiminin lehine politikalar izleyen İran, RF'nin Ortadoğu politikasında olumlu bir tavır sergilemiştir. Yine RF'nin İSÖ'ye gözlemci ülke konumunda dâhil olmasında İran büyük bir etkisi vardır. Rusya Federasyonu'nun İran ile olan savunma ve ekonomik alandaki işbirliğinin artması RF'nin Ortadoğu'daki rolünün de artmasına katkı sağlamıştır. Aynı zamanda RF, İran'ın Ortadoğu'daki nüfusunu kullanarak Hizbullah ve Hamas ile ilişkilerini geliştirmek açısından önemli bir avantaja sahiptir. Irak'ta önemli bir nüfusa ve güce sahip olan Şiiilerin varlığı, Rusya Federasyonu'nun Irak'taki etkinliğini artırmaktadır. Bütün bu etkenler göz önünde bulundurulduğunda İran'ın RF'nin Ortadoğu politikasındaki yerinin önemini göz önüne sermektedir.

Arı(2008) "Geçmişten Günümüze Ortadoğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi" eserinde Rusya Federasyonu ile İran ilişkilerinde kimi dönem ortak politikalar izlenmiş, kimi dönemde ikili karşı taraflarda yer almıştır. Ortadoğu'da uzun yıllardır devam eden Arap-İsrail sorununda RF ve İran'ın tutumları konjonktürel gelişmeler doğrultusunda farklılıklar arz etmektedir. Rusya Federasyonu'nun Arap-İsrail sorununda İran ile koordineli ilişkilerinin olması kendisini avantajlı kılmıştır. Bir taraftan İsrail ile yakın ilişkilerinin olması (İsrail'de yaşayan Rus kökenli Yahudilerin etkisi önemlidir), diğer

tarafından İsrail ile olası anlaşmazlıklarda İran'ı İsrail'e karşı bir koz olarak kullanması Rusya Federasyonu için avantajlı bir durum oluşturmaktadır.

Mırzalıyeva (2017) "Putin Dönemi Rus Dış Politikası" isimli çalışmasında İran ile Rusya'nın Çarlık Rusya dönemine dayanan ilişkileri köklü bir tarihi geçmişi bünyesinde barındırmaktadır. Gerek Sovyet döneminde Azerbaycan-Ermenistan savaşında Rus ve İran yönetimlerinin çıkarları doğrultusunda Ermenistan'ı desteklemeleri gerekse de Arap Baharı ile Suriye'de çıkan olaylarda ortak operasyonların yapılması RF ile İran'ın son 30-40 yıldır yakın müttefik oldukları görülmektedir. Soğuk savaşın bitmesi ve Sovyetlerin dağılması Rusya-İran ilişkilerinde bir dönüm noktası olmuştur. Rusya Federasyonu ile İran'ı yakınlaştıran ve Rusya Federasyonu için İran'ın önemini artıran iki temel unsur vardır. İlki, Ortadoğu bölgesinde ABD'nin etkisinin artması ve iki ülkenin ABD karşısı olmasıdır. İkincisi, Ortadoğu'da ve Hazar Denizi bölgelerinde enerji işbirliğinin yapılmasıdır. RF ve İran enerji konusunda hem müttefik hem de rakip konumdadırlar.

Kemaloğlu (2012) "Rusya'nın Ortadoğu Politikası" adlı çalışmasında Rusya Federasyonu gelinen süreçte İran'ı desteklemiş ve ambargolar karşısında korumaya yönelik adımlar atmıştır. RF'nin bundan sonraki süreçte de İran için aynı politikaları izlemesi kuvvetle muhtemeldir. Rusya Federasyonu'nun İran için üstlendiği bu vazifenin arka planında ise şu nedenler yatmaktadır: RF'nin ABD'nin yayılmacılık siyasetine karşı tedbirler almaya çalışması ve Ortadoğu'ya yönelik hedeflenen amaç ve izlenilen siyasetle açıklana bilinir. İran'da iktidarın değişme olasılığı Ortadoğu'da ABD'nin hegemonyasının artıracak. Bu durum Moskova yönetiminin çıkarlarına ters düşmektedir. Bu nedenlerden ötürü RF, İran'a olası bir askeri müdahaleye kesin karşı çıkmaktadır. İran'a karşı gerçekleşecek askeri bir müdahale ABD'nin Ortadoğu hâkimiyetini tamamen ele alması demektir. Böyle bir durumda RF'nin sadece Ortadoğu'da değil aynı zamanda Kafkaslardaki konumuna da büyük zarar verecektir.

Ağır ve Ayık (2019) "Rusya Ve İran Arasındaki Siyasi İşbirliğinin İki Ülke Dış Ticaretine Etkileri" çalışmasında Putin döneminde RF'nin uluslararası arenada yeniden SSCB dönemindeki gücüne kavuşmak istemesi, Ukrayna krizi, Kırım'ın ilhakı ve Gürcistan'a askeri müdahale bulunması NATO, AB ve ABD gibi devlet ve uluslararası örgütlerce bir tehdit olarak algılanmıştır. Aynı zamanda İran'ın nükleer faaliyetlerini gizli yürütmesi de bu aktörlerce tehdit olarak algılanmaktadır. Bu tehdit algısından dolayı Moskova ve Tahran yönetimi birtakım yaptırımlara maruz bırakılmıştır. Uygulanan yaptırımlar Rusya Federasyonu ile İran'ı siyasi, ekonomik, askeri ve bölgesel konularda yakınlaştırmıştır. Zorunlu ve çıkarlar doğrultusunda ki bu yakınlaşma iki ülkeyi Ortadoğu politikalarında aynı paydada buluşturmaktadır.

Kayrak (2012) "Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu Politikası" adlı eserinde Rusya Federasyonu'nun İran ile Yeltsin döneminde yükselen işbirliği Putin döneminde daha belirgin bir biçimde devam etmiştir. Rusya Federasyonu ve İran'ın "yakın çevre hassasiyetleri ve toprak bütünlüğüne değer vermesi ve bu konuları dikkate alan politikalar izlemesi RF'nin İran ile işbirliği yapma hevesini artırmaktadır.

Putin (2007) "Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy" (Münih Güvenlik Politikası Konferansında Konuşma ve Sonraki

Tartışma)'de yaptığı, "...Son yıllarda ABD politikalarındaki tek kutuplu bir dünya oluşturma çabalarını tedirginlikle izliyorum. Bir ülke kendi kurallarını dünyanın diğer kalanına, sanki kendi iç düzeniymiş gibi, kabul ettirmeye çalışırsa huzur ve istikrar değil, sorun bekleyin. Çağdaş bir dünyada tek efendi düşüncesi mümkün olmadığı gibi, aynı zamanda kabul da edilemez. ABD, tehlikeli biçimde güç kullanıyor. Avrupa'ya füze kalkanı kurarsanız gereken cevabı veririz." açıklamasında ABD'nin tek kutuplu dünya düzeninin ve NATO'nun doğuya doğru genişlemesinin RF tarafından kabul edilemeyeceğini ifade etmiştir. Burada vurgulanan konuların İran için de aynı anlama gelmesinden Ortadoğu da ABD ve NATO etkinliğinin artması iki ülkeyi aynı çıkarlarda bir araya getirmiştir.

Erşen (2016) "Rusya'nın Suriye Politikası: Fırsatlar, Riskler Ve Tehditler" adlı eserinde Putin'in Rusya Federasyonu başkanı seçilmesinin ardından başlayan yeni dönemde RF Ortadoğu'da daha etkin bir rol almaya başlamıştır. Suriye ve İran gibi bölge ülkeleriyle üst düzey siyasi temaslar ve hızlı büyüyen ticari ilişkilerin yanında bu ülkelere askeri ve diplomatik destek sağlanmıştır. Hizbullah ve HAMAS gibi siyasi aktörlerle yürütülen diyalog ve İİT'de gözlemci statüsünün elde edilmesi 2000'li yılların sonlarına doğru Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu'daki etkinliğini artırmıştır.

Ağır ve Takar (2016) "Rusya-Suriye İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı" adlı eserinde Rusya Federasyonu Ortadoğu'da Arap Baharı ile başlayan Suriye krizinde aktif bir rol oynamaya başlamıştır. Zira Suriye'deki Esad rejiminin yıkılması ve hali hazırdaki muhalefetin iktidara gelmesi durumunda iktidara gelen yeni yönetimin bölge ülkeleri ve ABD ile yakın ilişkilerde bulunması RF'nin Ortadoğu'daki ekonomik çıkarlarına ters düşmektedir. Rejimin değişmesi durumunda RF'nin ekonomik kaybının ötesinde Ortadoğu'daki siyasi varlığı da tehlikeye düşecektir. Böyle bir tabloyla karşılaşmak istemeyen Moskova yönetimi, havadan Rus askeri kuvvetleri karadan ise İran askeri kuvvetlerinin yardımıyla Suriye krizine aktif bir şekilde dahil olmaktadır.

Tellal (2010) "Zümrüdüanka: Rusya Federasyonu'nun Dış Politikası" adlı eserinde Putin'in iktidara gelmesiyle Rusya Federasyonu'nun dış politikasının temel söylemi çok kutupluluk olmuştur. Putin başkanlığının dış politikasında belirleyici unsuru ABD'dir. ABD'nin Irak müdahalesine şiddetle karşı çıkan RF, dönemin ABD başkanı Bush tarafından Rusya Federasyonu'nun stratejik işbirliği düzeyine geldiği İran'ı şer üçgeni ilan etmesi ipleri iyice germiştir. 2000'li yılların başlamasıyla İran'ın en önemli hamisi konumuna gelen RF, İran politikasını kazan kazan ilkesine dayandırmıştır. Ortadoğu politikasında İran gibi önemli ve güçlü bir dost kazanmıştır.

Purtaş (2008) "Rusya ve Arap Ortadoğu'su" adlı çalışmasında RF Ortadoğu'daki enerji kaynaklarına hâkim olması veyahut ABD başta olmak üzere bölgedeki rakiplerini engelleyebilmesi durumunda önemli güç kazanacaktır. Putin Ortadoğu bölgesini gücünü gösterebileceği bir alan olarak görmektedir. Rus elitleri de bölgeyi Rusya Federasyonu'nun ulusal çıkarları yönünde politikaların izlenecekleri bir saha olarak görmektedir. İsrail, ABD ve diğer birçok devlet Ortadoğu'da İran'ın bir tehdit olarak görürlerken RF için böyle bir tehdit söz konusu değildir. Diğer taraftan Rusya Federasyonu açısından Ortadoğu'yu hayati çıkarların bulunduğu bir bölge olarak görmemek gerekir. Zira RF diğer büyük devletler gibi bölgenin enerji kaynaklarına

bağımlı değildir. RF, soğuk savaş dönemindeki gibi yapmak istediği iki temel amacı vardır. Bunlar Arapların Çeçen direnişine desteğini azaltmak ve silah satışı başta olmak üzere bölgedeki ticari kazanımlarını korumaktır.

Altunışık (2009) “Ortadoğu ve ABD: Yeni Bir Döneme Girilirken” adlı çalışmasında ABD’nin 11 Eylül sonrası Irak’ı işgal operasyonundan sonra sıranın kendi hegemonyasına bir tehdit olarak gördüğü vurgulamıştır. Aynı dönemde “önleyici savaş” politikasını benimseyen ABD bu politikayla İran’ı hem çevrelemeye hem de Ortadoğu bölgesinde İran’ın etkisini azaltmaya çalışmıştır. Fakat ABD’nin Irak’ta istediği başarıyı yakalayamaması ve imajında olumsuz etki oluşturması İran’ın Ortadoğu’da giderek güçlenmesine ve bölgedeki öneminin artmasına neden olmuştur. Bu durum İran’ı Putin döneminde Rusya Federasyonu’nun Ortadoğu politikasında daha da önemli kılmıştır.

Şen (2016) “Devrimden Günümüze İran’ın ABD Politikası” isimli çalışmasında İran’ın nükleer faaliyetleri, bölgedeki artan ideolojisi ve askeri etkisi ABD’nin Ortadoğu politikasında ABD ve İsrail başta olmak üzere bölge ülkelerinde huzursuzluğa yol açmaktadır. İran’ın bölgedeki artan rolü ABD’nin hegemonyası açısından da tehdit ve engel teşkil etmektedir. Bu durum Putin dönemi RF’nin Ortadoğu politikası için önemli fırsatlar sunmaktadır.

Çaşın ve Derman (2016) “Rus Dış Politikasındaki Değişim Ve Kremlin Penceresinden Yeni Ufuklar” adlı çalışmasında SSCB’nin dağılmasıyla Ortadoğu, Kafkaslar ve Balkanlar’da stratejik bir boşluk oluşmuştur. Bu boşluk yeni tehdit değerlendirmelerini gündeme getirmiştir. Putin’in iktidara gelmesiyle Rusya Federasyonu’nun yeniden ayağa kalkması için bir takım hedefler belirlenmiştir. Bunlar; RF’nin uluslararası arenadaki gücünü ve saygınlığını artırmak, askeri gücün yeniden yapılandırılması, dünya ekonomisinde saygın konuma gelmek, güçlü ve merkezi bir devlet yapısını yeniden inşa etmektir. İstenilen hedeflere ulaşmada kritik öneme sahip olan Ortadoğu’da etkin politikalar izlemek gereklidir.

Çelik (2019) “Ruslar İçin Dünyanın Merkezine Giden Yol Ortadoğu’dan Geçiyor” isimli analiz çalışmasında Ortadoğu, dünyanın merkezi konumundadır. Bu bölgede fiziki olarak bulunmayan ülkelerin dünya siyasetinde de etkinliği sınırlı düzeyde olacaktır. Putin yönetimi de Ortadoğu’nun bu öneminden dolayı bölgede bulunmayı bir var olma siyaseti olarak görmektedir. Putin, Çeçenistan savaşında edinilen tecrübeyle ülke güvenliği Ortadoğu’dan geçmektedir.

3. PUTİN DÖNEMİ RUS DIŞ POLİTİKASI'NDA KONSEPTLER ve DOKTRİNLER'İN ORTADOĞU VE İRAN'A YAKLAŞIMI

3.1. 1991-2000 Yeltsin Dönemi Dış Politikasında Konseptler ve Doktrinler

SSCB bünyesinde yer alan cumhuriyetlerin bağımsızlıklarını kazanmalarıyla birlikte, Sovyet Birliği Aralık 1991 tarihinde resmen dağıldı. Bağımsızlığını kazanan cumhuriyetlerden biri olan Rusya Federasyonu, uluslararası arenada önemli bir aktör olarak sistemdeki yerini aldı. Rusya Federasyonu bağımsızlığını yeni kazanmasına rağmen SSCB'nin resmi varisi olarak görülmesi hasebiyle; BMGK'da daimi üye olarak veto etme yetkisi ve aynı zamanda "nükleer silahlara sahip ülke" statüsüne olan bir devlet konumunda yerini almıştır. Soğuk Savaş'ın bitmesiyle Rusya Federasyonu, ABD ve Batılı ülkelerle olan ekonomik ve siyasi ilişkilerini hızlı ve kapsamlı bir şekilde ilerletmeye başlatmıştır. Bütün bu gelişmelerin yaşanmasına rağmen Rusya Federasyonu açısından güvenlik konularında bir takım tereddütler ve net bir cevap bulamamış sorular ortaya çıkmıştır. En önemli tereddüt ve soru SSCB'nin dağılmasıyla Doğu Bloku'nun savunma örgütü konumunda olan Varşova Paktı'nın son bulmasına karşın Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) varlığının devam edip etmeyeceği olmuştur. NATO'nun varlığını devam ettirmesi durumunda (yeni) askeri stratejisinin nasıl olacağı ve (eski) Doğu Bloku ülkelerinin ve bilhassa RF'nin NATO'ya üyeliğinin söz konusu olup olmayacağı Moskova yönetiminin güvenlik açısından önde gelen soru ve tereddütlerinden olmuştur (Kibaroglu, 2001: 96).

Rusya Federasyonu bağımsızlığını kazandıktan sonra Batı'ya yönelmiş ve bu doğrultuda dış ilişkilerde Batı yanlısı politikalar izlemesine rağmen Batı ile entegre konusunda istediği sonuca varamamıştır. Bağımsızlıkla birlikte Rusya Federasyonu'nun dış politikada nasıl bir yol izleyeceği ve hangi konuların dış politikada öncelikli olacağını belirtmek için belli dönemlerde dış politika konseptleri ve doktrinler yayınlamaktadır.

Dış politika konseptlerini açıklamak açısından bir tanımlama yapacak olursak Rusya Federasyonu Dış Politika Konsepti, "RF'nin Dış Politikasının temel ilkeleri, var olan dünya düzeninin algılanması, öncelik alanları, uzun dönemli ve orta dönemdeki hedeflerini ortaya koyan metindir" (Tatlı, 2018: 40).

Rusya Federasyonu'nun yayınlamış olduğu bu konseptler ve doktrinler yayınlanan ilk konsept ve doktrinlerle birlikte Moskova yönetiminin uluslararası arenada izlenilecek politikalarda ve yakın ilişkilerde bulunacak yerlerde Ortadoğu bölgesinin ve İran'ın Rus dış politikasında önemli bir konuma sahip olunacağına sinyallerini vermeye başlamıştır. Nitekim ilerleyen yıllarda ekonomik çıkarlar ve ulusal tehdit algılamalarında Ortadoğu ve İran özellikle Putin'in iktidara gelmesiyle birlikte önemli bir yeri olmuştur.

3.1.1. 1993 Dış Politika Konsepti

Rusya Federasyonu'nun ilk dış politika konsepti, dönemin Başkanı Boris Yeltsin tarafından onaylayarak 23 Nisan 1993 yılında yürürlüğe konulmuştur. Bu konseptte dış politikanın öncelikleri yer almaktadır. Moskova yönetimi bu dönemde dış politikalarının batı tarzı fikirlerle uyum içerisinde olduğu konusunda Batılı devletleri ikna etmeye çabasında olmuştur (Melville, 2005: 32).

23 Nisan 1993 yılında yayınlanan bu konseptte göre bağımsızlığını kazanan RF'nin kendi vatandaşları için refah seviyesi yüksek, özgür ve demokratik bir yaşam standardını sağlamak ve Rusya Federasyonu devlet olarak jeopolitik, teknolojik, tarihi ve etnik yapısıyla birlikte uluslararası arenada büyük bir aktör olarak yerini almak istemiştir. Konseptte aynı zamanda eski SSCB topraklarında yani yakın çevredeki var olan sorunların ve çatışmaların çözüme kavuşturulması, bu bölgelerden olası bir tehdidin Rus topraklarına gelmesini engellemek ve aynı zamanda bu topraklarda yaşayan Rus vatandaşlarının ve Rus dilini konuşan insanların korunması amaçlanmıştır (Tatlı, 2018: 41).

1993 dış politika Konseptinde iki ana başlığa dikkat çekilmiştir. Birincisi; Bağımsız Devletler Topluluğu devletleriyle nasıl bir ilişkinin olması istenildiğidir. Zira devletlerin ulusal güvenliği ve büyüüp gelişmesi, büyük oranda ortak sınırlara sahip olduğu komşu devletlerle mümkündür (Melville, 2005: 33). İkinci ana başlık ise, KİS (Kitle İmha Silahları) ve uluslararası güvenlik konuları üzerine olmuştur. Bu Konseptte göre, RF'ye SSCB döneminden önemli kitle imha silahlarının miras kaldığını, fakat hem ekonomik hem de politik gerekçelerden ötürü bu silahları elde tutmanın çok zor olduğu ifade edilmiştir. Bundan dolayı dış politikanın birincil önceliğinin, bu tür silahların azaltılması gerektiği vurgulanmıştır. Bu doğrultuda, START-2 (Stratejik Silah Azaltma Antlaşması 2) maddelerinin Moskova yönetimi tarafından yerine getirilmesini zorunlu hale getirmiştir. Bu zorunluluk aynı zamanda Rusya Federasyonu'na NATO ile ortak işbirliği kurmak için bazı planlar yapmasına neden oldu (MGIMO MFA R. 2002: 29)

1993 dış politika Konseptinde Ortadoğu bölgesine de yer verilmiştir. Ortadoğu'nun RF'ye yakın bir bölge olması ve bu bölgede önemli miktarda petrol rezervlerinin olması RF açısından Ortadoğu ayrıca bir önem teşkil etmektedir. RF bu bölgede yaşanan Arap-İsrail ve Irak-İran savaşlarının son bulup barışın sağlanması için gerekli çabayı sağlayacağını belirtmiştir. 1993 konseptinde Ortadoğu bölgesindeki silahların kontrol edilmesi ve aynı zamanda ekonomik çıkarların sağlanması için Batı Avrupa ve ABD gibi ülkelerle bir uzlaşma içerisinde hareket edilmesi gerekliliği üzerine vurgu yapılmış ve Basra körfezinin sahip olduğu stratejik önemine de değinilmiştir. Konseptte SSCB döneminde Ortadoğu ülkelerine verilen borçların geri ödenmesi, bölge ülkeleriyle kurulan iyi ilişkilerin devam ettirilmesi ve İsrail ile mazidekinin aksine daha yapıcı ilişkilerin kurulabileceği yer almaktadır (Tatlı, 2018: 48).

Daha öncede ifade edildiği gibi 1990'lı yılların başında bağımsızlığını yeni kazanan Rusya Federasyonu oluşan yenedünya düzeninde kendi konumunu güçlendirmek ve özellikle ulusal güvenliğine tehdit olan veya olabilecek tehlikeleri

önlemek için yeni politik arayışlara öncelik vermektedir. Bu doğrultuda dış politikada öncelik verdiği konuları tekrardan sıralamıştır (Bogaturov, 2007: 54). Rusya Federasyonu Dış politika konseptleriyle uluslararası arenadaki önceliklerini ifade ederek bunlar için yeni dış politikalar geliştirmiştir. Dış politikadaki önceliklerin konseptlerle düzenlenmesinin ardından ulusal güvenliğe olası tehditler için de askeri doktrinler hazırlandı. Beklenenin aksine SSCB'nin dağılması sonrasında geçen kısa süre zarfında Rusya Federasyonu kendi dış politikasına yön verecek doktrinlerin belirlenmesinde zorluklar yaşamıştır. Çünkü yeni sistemde Rusya Federasyonu, dış politikasını kısa zaman zarfında belirleyecek ve yön verecek doktrinleri ortaya koyacak ve diplomatik kabiliyeti değerlendirecek güçte değildi (Kyzy, 2018: 29). Fakat SSCB'nin dağılması ile birlikte oluşan yeni tek kutuplu sistem, Rusya Federasyonu'nun kendi güvenliğinin teminatı için yeni doktrinler üretmesi ihtiyacını doğurmuştur. Bu ihtiyacı ortaya çıkaran nedenleri şöyle sıralayabiliriz; ABD'nin post-Sovyet alanda etkin güç olmak için giriştiği çabalar, ABD ve NATO gibi güçlerin desteğiyle bir birlik kurma sürecine giren Avrupa'nın önde gelen devletlerin tutum ve tavırları ve NATO'nun SSCB gibi bir tehdit gücün dağılmış olmasına rağmen genişlemeye yönelik politikalar izlemesidir. Bu nedenlerden ötürü RF'nin kendi ulusal güvenliğini sağlama konusunda yeni politikaların üretilmesi ve geliştirmesinin gerekliliğini ortaya koymuştur. Rusya Federasyonu her ne kadar liberal ve demokrasi yanlısı politikaların uygulanması konusunda bir yaklaşım göstermişse de güvenlik konusunda ABD, NATO ve Batı ülkelerinin izledikleri politikalardan ve yürütmekte oldukları faaliyetlerden şüphelenmiş, kendi ulusal güvenliğinin teminatı için doktrinler üretilip geliştirmeye ve alternatif politikalara yönelmiştir (Kozirev, 1999: 155).

Rusya Federasyonu, "Yeni dönem ve sistemde" ABD ve Batı ile yakın ilişkilerde bulunma gayreti içinde oldu. Fakat bu çabaların Rusya Federasyonu'na güven vermenin aksine Batıya yönelik kaygıları ve şüpheleri artırdı. Rusya Federasyonu'nun içinde bulunduğu bu dönem öncelikli olarak Moskova yönetiminin ulusal güvenlik stratejilerini geliştirmesini zorunlu bir hale getirmiştir (Gates, 2014: <https://www.wsj.com>). Sözü geçen bu dönemde, yani 1990 sonrası düzende, RF güvenlik kaygılarını izale etmek ve stratejik potansiyeli kendi kontrolüne almak için nükleer çalışmalarda, nükleer teknoloji ve silahların modernleştirilmesinde önemli çabalar göstermiştir (BBC News, 2015; <https://www.bbc.com>). Bununla birlikte RF açısından kaybedilen imajın tekrar kazanılması için, ilk olarak ABD'nin üstünlüğünü caydırabilme, ikincisi olarak NATO karşısında direnebilmenin nükleer güçle mümkün olacağı düşünülmüştür (Kristensen ve Norris, 2015: 84-85). 1991 yılında SSCB'nin dağılması sonucu RF'de, ulusal güvenliğin sağlanması için temel askeri referanslar içeren sırasıyla; 1993, 2000, 2010, 2014 yıllarında dört askeri doktrin yayımlandı.

1993 dış politika Konsepti ile birlikte aynı yıl içerisinde oluşan ihtiyaç doğrultusunda 2 Kasım 1993 tarihinde Rusya Federasyonu Güvenlik Konseyi'nin gerçekleştirmiş olduğu oturumda askeri doktrin belgesi onaylanmıştır. Bu Askeri Doktrin, başta giriş bölümü olmak üzere, siyasi, ekonomik ve askeri-teknik olmak üzerinde üç farklı kısımdan müteşekkildir. Genel olarak bu Askeri Doktrin, Rusya Federasyonu'nun kurulduğu, yeni bir uluslararası ilişkiler sisteminin geliştirildiği,

demokratik reformların uygulandığı bir geçiş dönemi belgesi mahiyetindedir (RFAD, 1993: 1). RF 'ye yönelik mevcut ve potansiyel askeri dış tehlikeler Askeri Doktrin'de şu şekilde belirtilmiştir; Rusya Federasyonu'nun sınırlarının yakın menzillerinde bulunan mevcut ve potansiyel silahlı çatışmalar ve yerel savaşlar, bazı devletlerin nükleer ve diğer kitle imha silahlarını kullanma olasılığı, RF'de iç siyasetteki istikrarı bozmaya teşebbüs ve iç politikayı engellemesi, diğer ülkelerdeki Rusya Federasyonu vatandaşlarının haklarının, özgürlüklerinin ve meşru çıkarlarının korunması, yabancı devletlerin sınırları içerisinde bulunan Rusya Federasyonu Silahlı Kuvvetleri'ne ait askeri tesislerine saldırılar ve son olarak da uluslararası terörizmdir (RFAD, 1993: 2-1).

Rusya Federasyonu bu doktrinde vurguladığı diğer bir konu ise iç istikrarı bozmaya yönelik teşebbüslerin Ortadoğu bölgesinden gelebileceği düşüncesidir. Bu doğrultuda 1993 Dış Politika Konseptinde Rus topraklarına bir tehdidin gelme olasılığı en yüksek olduğu bölgeler Yakındoğu ve Ortadoğu bölgeleri olarak ifade edilmiştir (RFAD, 1993). Bu ifade ile RF'nin Ortadoğu'ya yönelik temel beklentisi ve kaygısı ulusal güvenliğin sağlanmasıyla ilgilidir. İlerleyen yıllarda Ortadoğu'ya ve İran'a yaklaşmanın temelinde yine ulusal güvenlik kaygıları yatmakta ve izlenen politikalar bu doğrultuda şekillenmektedir. Zaten bölge ülkeleriyle daha çok silah teknolojisi konusunda ilişkilerin gelişmesi, RF'nin 1993 konseptinde ifade ettiği güvenlik kaygılarından kaynaklanmaktadır.

3.1.2. 1997 Yılı Ulusal Güvenlik Konsepti

17 Aralık 1997 başkanlık kararı ile onaylanan "Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Konsepti" dört temel bölümden oluşmaktadır. Bunlar; ulusal çıkarlar, tehditler, Rusya Federasyonu'nun dünyadaki yeri ve ulusal güvenliğin korunması şeklindedir. Yayınlanan konseptte RF'nin uluslararası sisteme bakış açısı şu şekilde ifade edilmiştir (RUFUK, 1997: I);

- Uluslararası arenadaki durum, öncelikle çok kutuplu bir dünyanın oluşmasına yönelik eğilimlerin güçlendirilmesi ile karakterizedir. Bu durum kendisini uluslararası siyasi, bilgilendirici, ekonomik ve finansa süreçlerin çok taraflı kontrol mekanizmalarının geliştirilmesinde göstermektedir.
- Uluslararası ilişkilerde askeri güç faktörleri önemini korumaya devam etmekte ve aynı zamanda politik, bilgi, ekonomik ve teknik faktörlerinin de her geçen gün önemi belli bir düzeyde artmaktadır.
- Uluslararası arenada yaşanan gelişmeler RF açısından kimi konularda fırsatlar sunarken kimi konularda ise tehditler oluşturmaktadır.

Rusya Federasyonu'nun ulusal güvenliğine karşı tehdit algılamasını 1997 yılındaki konseptte şöyle ifade etmiştir (RUFUK, 1997: III);

- Ulusal güvenliğe yönelik oluşacak bir tehdidin temel etken ekonomik nedenlerden kaynaklanacağı vurgulanmıştır.

- Uluslararası sorunların çözümlerinde ve uluslararası örgütlerdeki faaliyetlerinde daha aktif rol almanın azaltılması
- Rusya Federasyonu'nun savunma alanındaki algıladığı en büyük tehdit devlet sınırlarına yakın silahlı çatışmalar ve mevcut ve potansiyel savaşlar
- NATO'nun doğuya doğru genişlemesi

Konsepte ulusal tehditlere yönelik güvenliğin korunması için bağımsız ve sosyal yönden güçlendirilmiş bir ekonomik rotanın oluşturulması, dünya da önde gelen devletlerle eşit ortaklıkların kurulması ve etnik gruplar arasında olumlu ilişkilerin oluşturulması gibi yaklaşımlar benimsenmiştir. Yine konseptte belirtilen diğer bir konu ise Rusya Federasyonu'nun ulusal çıkarlarının belirlenmesidir. Bu çıkarlar; öncelikli olarak ekonomik alanlardaki kazanımların artırılması, çok kutuplu bir dünya sisteminde RF'nin konumunu güçlendirmek, askeri ekonomik ve siyasal alanda büyük güçlerle eşit ortaklıkların oluşturulması, terörizmle mücadelede uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi ve son olarak ekonomik kaynakların dengeli kullanımıyla askeri alanda reformların gerçekleştirilmesidir (RUFUK, 1997: III).

Rusya Federasyonu'nun yayınladığı bu konseptte de görüldüğü üzere öne çıkan konular ulusal güvenlik, ekonomik meseleler, NATO'nun genişlemesi ve terörizmle mücadeledir. Bu konular RF'nin kuruluşundan beri gündeminden düşmeyen başlıklardır. Bilhassa ulusal güvenliğe yönelik tehdit algısı günümüze kadar gündemdeki yerini korumaktadır. 1997 yılında yayınlanan konsept sonrasında RF'nin dış politikasında Orta ve Yakın Doğu'ya bir yöneliş olduğu görülmektedir. Bunun nedeni de Rus yöneticilerinin topraklarına yönelik gelebilecek tehditlerin bu bölgelerden kaynaklanacağı düşüncesinin benimsemiş olmalarıdır. Böylece olabilecek çatışmaları kendi sınırlarına yakın olmasının önünü almayı hedeflemektedirler.

3.2. 2000-2010 Putin Dönemi Rus Dış Politikasında Konseptler ve Doktrinler

3.2.1. 2000 Yılı Dış Politika Konsepti

Boris Yeltsin'in 2000 yılının ilk gününde istifa etmesinin hemen ardından başkanlık koltuğuna oturan Putin, 10 Ocak 2000 tarihinde yeni dış politika konseptini imzalamıştır. Bu belgeyle birlikte RF'nin dış politika anlayışında önemli değişimler yaşanmıştır (Krechuniak, 2013). Bu dış politika konsepti bilhassa liberal-teknokratlar tarafından desteklenmiştir (Yapıcı, 2010: 23). Ulusal öncelikler, ekonomik etkinlik ve pragmatizmi önemseyen Putin ile bu konseptte alınan kararlar birebir örtüşmektedir (Selezneva, 2003: 17). 1993 Dış Politika Konseptinin yerini alan bu konsept RF'yi büyük bir güç olarak tanımlamakta ve aynı zamanda dış politikanın temel hedefinin Rusya Federasyonu'nun egemenlik, toprak bütünlüğü ve ulusal güvenliğinin sağlanmak olduğunu ifade etmektedir (Star, 2000: 36).

Ulusal çıkarların korunmasına yönelik genel ilkeler şu şekilde sıralanmıştır; güvenliğinin ve toprak bütünlüğünün sağlanması, uluslararası hukuka bağlı bir dünya düzeninin kurulması, uluslararası arenada ortak bir işbirliği arayışı, bölge komşularıyla bölgede var olan sorunların birlikte çözümü (Melville ve Shakleina 2005; 90).

Uluslararası sistemin çok kutuplu bir yapıda olması isteğinin vurgulandığı bu konseptte, Rusya Federasyonu'nun dış politikasının dengeli, bağımsız ve yapıcı olması gerektiği vurgulanmıştır (Öztürk, 2000: 30).

Yenidünya düzeninde ABD eksenli tek kutuplu bir sistemin Rusya Federasyonu'nun güvenliği açısından bir tehdit olarak algılanmakta ve sistemde öne çıkan ABD'nin BMGK'nın onayı olmadan yapılan operasyonlardan rahatsızlık duyulduğu vurgulanmıştır (Dağı, 1998: 190). RF'nin bu dönemde Batı'ya, özellikle de ABD'ye karşı açık bir olumsuz düşünce hâkimdir. ABD liderliğinde 1999 yılındaki Kosova Savaşı'na müdahale eden NATO, ABD yönetiminin NATO'nun genişlemesi yönündeki tavrı ve aynı zamanda Ortadoğu'da ABD'nin giderek etkinliğini artıran politikalara yönelmesi, Rusya Federasyonu'nun NATO ve ABD karşıtı olumsuz bir yönelime girmesine neden olmuştur. Bu tutum, "Amerika Birleşik Devletleri'nin ekonomik ve askeri tahakkümü altında, RF'nin çıkarlarını tehdit eden, tek kutuplu bir dünya düzeni eğilimi gözleniyor" cümlesiyle özetlenmiştir (MGIMO MFA R., 2002: 111). ABD'nin Ortadoğu'da giderek artan hegemonyası Moskova yönetimini rahatsız etmiştir.

2000 yılı konseptinde ABD'nin Ortadoğu bölgesindeki hâkimiyetinin kısıtlanması ve daha da genişlenmemesi için İran ile olumlu ilişkilerin geliştirilmesi düşüncesi daha da etkin bir önem taşımıştır. İran'ın Rus dış politikasında giderek daha belirgin ve açık bir şekilde önemli olduğu bu konseptte yer verilen bilgilerden anlaşılmaktadır. Bu gelişmeler gösteriyor ki RF'nin Ortadoğu politikasında İran'ın önemin artmasındaki bir neden, Ortadoğu bölgesinde ABD hegemonyasının artmasıyla doğru orantılıdır.

3.2.2. 2000 Yılı Askeri Doktrini

Devlet Başkanı Vladimir Putin tarafından 21 Nisan 2000'de imzalanan 706 no'lu Başkanlık Buyruğu (RFAD, 2000) RF'nin gerek iç politikada ve gerekse de dış politikada uzun zamandır tartışılan ulusal güvenlik belgesi ve askeri doktrinin son halini ortaya koymuştur. İlk olarak Ekim 1993'te "Rus Askeri Doktrininin Temel Prensipleri Taslağı" ortaya konulduğunda bu çalışmanın etraflı olarak kısa vadede geliştirileceği öngörülüyordu. Fakat RF'de askeri ve siyasi alanlarda gelişen olaylar ve diğer bazı etkenlere bağlı olarak birçok değişiklik önergesinin verildiği taslak çalışmanın defaten değişikliklere tabi tutulmasına neden olmuştur. Dönemin Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin tarafından Aralık 1997'de onaylanan Ulusal Güvenlik Konsepti, Kosova olaylarının ertesinde ve Çeçenistan'da yaşanan hadiseler doğrultusunda Vladimir Putin'in de içinde yer aldığı bir grup tarafından bazı değerlendirmelere tabi tutulup son halini almıştır (Kıbaroğlu, 2001: 99).

2000 yılı askeri doktrinde işin özüne bakıldığında, Rusya tarihinde yalnız iç meseleyle alakadar görünen ve aynı zamanda 2000 yılında dış meselelerini de alakadar eden mühim bir askeri karar alınmıştır. Vladimir Putin'in 2000 yılında devletin başına geçmesiyle birlikte hem iç hem de dış politika titizlikle gözden geçirmiştir (Kyzy, 2018: 33). Daha önce Rusya Federasyonu'nun güvenlik politikalarıyla ilgili kabul edilen -

1993 yılında Yeltsin'in onayladığı doktrin (Fenenko, 2012: 08) ve güvenlik konseptinin devamı ve etraflıca çalışılmış formatı olarak bilinen doktrin Rusya'nın iç güvenlik sorunlarına dış müdahalelerin -Çeçen Savaşı'ndan dolayı edilen dış müdahaleler- arttığı dönemde Rusya Federasyonu'nun dünyadaki konumunu ve ağırlığını belirlemek, ulusal çıkarlarını korumak, güvenliğine doğru yöneltilen tehditleri ortadan kaldırmak ve güvenliğinin daha da artırılmasını hedefleyen doktrin olarak ortaya konulmuştur (Blank,2011: 3-4). 2000 yılında onaylanan doktrinin diğer doktrinlere kıyasla asıl özelliği egemen bir devlet olarak Rusya Federasyonu'nun nükleer gücünün artırılması olmuştur (Nezavisimaya Gazeta, 2000: 5). 21 Nisan 2000 tarihinde onaylanan bu Askeri Doktrin, genel hükümlerin belirtildiği bir giriş bölümünden sonra üç farklı bölümden oluşmuştur. Bunlar, Askeri-Siyasi, Askeri- Stratejik, Askeri- İktisadi temeller üzerinde ifade edilen bölümlerdir.

Rusya Federasyonu bu doktrinde, askeri alanda güçlü bir profil sergileyerek hem kendi sınırları içerisinde hem de BDT bölgesinde ulusal güvenliğine olası tehditleri önlemeyi hedeflemektedir. Bu yüzden ulusal güvenliğe her hangi bir tehlikenin bu bölgelerden çıkmasına engel olarak olası çatışmaların Ortadoğu bölgesinde olmasını arzulamaktadır. Böylece topraklarına doğrudan bir saldırının gelmesini kısmen engellemiş olacaktır. RF bu durumda nükleer teknolojisini de kullanarak İran ile yakın ilişkiler kurmuş olmasından dolayı Ortadoğu'ya yönelik izlenen politikalarda etkin bir fırsat sağlamıştır.

3.2.3. 2008 Yılı Dış Politika Konsepti

2000'li yılların başlarına yaşanan gelişmeler doğrultusunda uluslararası arenada daha etkin ve aktif bir rol aldığı algısı ile Rusya Federasyon'u, kendi dış politikasını tekrar güncelleme yoluna gitmiştir. Bu dış politika Konsepti, 15 Temmuz 2008 yılında Putin'inin yerine başkanlık koltuğuna geçen Dimitri A. Medvedev tarafından imzalanmıştır. Bu belgede göze çarpan önemli bir husus da Rusya Federasyonu'nun kendi ulusal çıkarları ve dış politikası gibi konularda ayakları üzerinde durmaya başlamasıdır (Krechuniak 2013). Putin döneminin devamı niteliğinde olan Medvedev dönemi de BDT bölgesini kendileri için öncelikli çıkar bölgesi olarak tanımlanmıştır. Yine Putin döneminde olduğu gibi Rusya Federasyonu'nun etkili ve büyük bir güç olduğu ve bunu devam ettireceğini ve aynı zamanda her güçlü devlet gibi kendi kurallarını kendilerinin belirleyeceğini ve küresel konularda etkili bir rol oynayacağı bir dış politika anlayışı geliştirilmiştir (Godwin, 2012).

Rus dış politikasında RF'nin sahip olduğu Avrasyalı kimliğinin sonucu olarak çok yönlü ve dengeli bir dış politikaya olan ihtiyaç ifade edilmiştir. Hem bölgesel hem de küresel alanlarda güvenliğin sağlanmasında konseptte RF sorumluluk sahibi bir aktör olarak belirtilmiş ve uluslararası ilişkilerde olası sorunların BM öncülüğünde çözüme hazır olduklarını ifade etmişlerdir (Oldberg, 2010: 3). Önceki konseptlerde en büyük tehdit olarak görülen ABD, bu belgede yakın bir zamanda ABD'nin dünya hegemonyasını kaybedeceği vurgulanmıştır. Belgede küresel tarihin yorumlanması konusunda yeni bir sorundan söz edilmektedir. Konseptte ayrıca II. Dünya savaşında

yaşanılan olayları tekrardan tartışmak ve o dönemde gerçekleşen hadiselerle ilgili ortak bir fikir birliğinde olunması gerektiği söylenmiştir (Russian Presidency, 2008). Temmuz 2008 yılında yayımlanan Dış Politika Konseptinde Gürcistan ve Ukrayna'nın NATO üyeliği ile NATO'nun genişlemesi olayları RF açısından endişe uyandırmış ve eleştirilmiştir. Fakat belgede bu tür olumsuz olayların yaşanmasına rağmen NATO-Rusya Konseyi çerçevesindeki ilişkilerde Rusya Federasyonu ile NATO arasında bir ilerlemenin önemine de işaret edilmektedir (Özdal, 2015: 223). 2008 dış politika konsepti, RF'nin Batı'ya yönelik itirazlarının ve kırmızı çizgilerinin arttığı bir metin olmuştur (Tatlı, 2018: 62).

2008 dış politika konseptinde yer alan önemli bir konu başlığı da Ortadoğu bölgesine yer verilmesidir. Genel hatlarıyla bu bölgede düzenli bir istikrarın sağlanması, Irak devletinin yapısının yeniden tesis edilmesi ve bağımsız bir Filistin devletinin kurulması durumunda oluşacak Arap-İsrail krizinin çözümüne destek verileceği ifadesi yer almaktadır. Rusya Federasyonu İslam İşbirliği Örgütünde gözlemci bir üye olmasıyla İslam dünyası ile iş birliği faaliyetlerini desteklediğini belirtilmiştir. Aynı zamanda Afrika bölgesine de yer veren belge bu topraklarda da istikrarın sağlanması ve iş birliğinin geliştirilmesi vurgusu yapılmaktadır (Tatlı, 2018: 62).

2008 yılına gelindiğinde Ortadoğu'ya yönelik daha aktif rol oynamaya başlayan RF, bölgedeki etkinliğinin artırması ve daha kalıcı politikaların uygulanmasında İran'a olan gereksinim daha da artmıştır. Böylece Ortadoğu'ya yönelik izlenen politikalarda İran'ın önemi bu dönemde belirgin bir şekilde göze çarpmakta ve öncelikli bir konuma geldiği görülmektedir.

3.2.4. 2010 Yılı Askeri Doktrini

Rusya Federasyonu Askeri Doktrini, Rusya Federasyonu Başkanlık kararı ile 5 Şubat 2010 tarihinde onaylanmıştır. 21 Nisan 2000 tarihinde onaylanan askeri doktrinden sonra Rusya Federasyonu'nun savunma ve dış politikasını etkileyen (Blank,2011: 39) bu Askeri Doktrin dört temel bölümden oluşmaktadır. Bunlar; “Genel Hükümler”, “Askeri Tehlike ve Tehditler”, “Askeri Politika”, “Askeri Savunma İçin Ekonomik Destek” (Zengin, 2019: 89).

Genel kapsam, Rusya Federasyonu'nun güvenliğine yöneltilen askeri tehdit ve tehlikeler, askeri politikalar ve savunmanın ekonomik-askeri bakımından desteklenmesi gibi temel kısımlardan meydana gelen doktrin RF devlet başkanının stratejik ve askeri planlamalarının bir bildirgesi olarak kamuoyu ile paylaşılmıştır (Stowell, 2017). Genel hükümler bölümünde doktrinin Rusya Federasyonu'nun güvenliği ile ilgili çalışmalar yapılmış ve elde edilen bilgi verileri, güvenlikle ilintili kararların alındığı evraklar, askeri-teknik açıdan gelişme dönemleri ile olan bağlantıları ve bütünlüğü açıklanmaya çalışılmıştır. Ulusal güvenlik bakımından Rusya Federasyonu'na yöneltilen askeri tehdit ve tehditler kısmında modern savaş koşullarına uygun stratejiler yer almaktadır. Aynı zamanda, 21. yüzyılda artmakta olan terör saldırıları, yayılmakta olan “dini” ekstremizmin yanı sıra ABD'nin 11 Eylül olayları akabinde post-Sovyet alanlarında askeri konularda etkin bir rol almaya başlaması ve yeni askeri üslerin kurulması RF için

ciddi bir tehdit algısına neden oldu. Üçüncü bölümde ise Rusya Federasyonu'nun bünyesinde barındırdığı askeri gücün hangi koşullarda kullanılacağından söz edilmiştir. Bu doğrultuda ulusal güvenliğin yakın çevreden itibaren sağlanması, diğer ülkelerde bulunun Rusya Federasyonu yurttaşlarının korunması için gerekli adımların nasıl atılacağı da bu bölümde ele alınmaktadır. Askeri Doktrinin son bölümde ise, Rusya Federasyonu'nun ulusal güvenliği kendi bünyesinde barındırdığı askeri güçle doğrudan ilintilidir. Ve bu bağlamda etkin bir savunma kapasitesine ve askeri güce ulaştırılması için askeri ekonomik durumun düzenli bir şekilde geliştirilmesi ve desteklenmesi üzerinde gerekli çalışmalar gerçekleştirilmiştir (Blank,2011: 39). Askeri Doktrinde yer alan genel hükümler şöyle sıralana bilinir (RFAD, 2010: 8);

- Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) kuvvet potansiyelini, uluslararası yasaların normlarını ihlal ederek, NATO üyesi ülkelerin askeri altyapısını Rusya Federasyonu sınırlarına daha yakın bir yere taşımak üzere küresel işlevlerle donatma arzusu ve bloğun genişletilmesi sorunu
- Stratejik füze savunma sistemlerinin oluşturulması ve dağıtımı, ayrıca bazı bölgelerde stratejik nükleer olmayan silahların konuşlandırılmasının gerekliliği
- Rusya Federasyonu ve müttefiklerine karşı toprak talepleri ve iç işlerine müdahale
- Askeri Doktrin, Rusya Federasyonu'nun ülkenin ulusal çıkarlarını ve müttefiklerinin çıkarlarını korumak için askeri önlemleri kullanma konusundaki taahhüdünü ancak şiddet içermeyen siyasi, diplomatik, yasal, ekonomik, bilgi amaçlı ve diğer araçların kullanılması ihtimalinin ardından yansıtmaktadır.
- Bu aşamadaki dünya gelişimi, artan küresel rekabet, devletlerarası ve bölgeler arası işbirliğinin çeşitli alanlarındaki gerilimler, değer yönelimleri ile kalkınma modelleri arasındaki rekabet ve uluslararası ilişkilerin genel bir komplikasyonunun arka planına karşı küresel ve bölgesel düzeydeki ekonomik ve politik gelişme süreçlerinin dengesizliği ile karakterizedir. Yeni ekonomik büyüme merkezleri ve politik cazibe merkezleri lehine kademeli bir yeniden dağıtım söz konusudur.

3.3. 2011 ve Günümüz Dış Politika Konseptleri ve Doktrinler

3.1.1. 2013 Yılı Dış Politika Konsepti

21'inci yüzyılın ilk yılları her ne kadar kısa bir zaman dilimini kapsasa da dünya siyasetinde küresel ve bölgesel alanda önemli değişimlere sahne olmuştur. Bu değişimler ışığında dış politikada öncelikleri değişen ve artan Rusya Federasyonu, 12 şubat 2013 tarihinde yeni bir dış politika konseptini yürürlüğe koymuştur. Belgenin genel hükümler kısmı önceki konseptle aynı doğrultudadır. 2013 dış politika konseptinde çok kutupluluğa geçişin etkilerinin olduğunu ve bu etkilerin karmaşık ve öngörülemez bir durumda olduğu ifadesi yer almaktadır. Ayrıca çok büyük bir savaş

riskinin olmamasına rağmen silah teknolojisinde ve güç dengesinde olası değişim ve gelişimler mevcut güvenlik düzenine tehlike arz edebilecek nedenlerden olabilir. Bu bağlamda G20, G-8, ŞİÖ, AGİT ve BRICS gibi kuruluşların uluslararası güvenlik ve istikrar için gerekli olan küresel ölçekteki iş birlikleri için fayda sağlayacağı ön görülmektedir (Tatlı, 2018: 62-65).

RF dış politikasında kendi önceliklerini ilk olarak BDT bölgesi daha sonra ise Avrupa-Atlantik, Asya-Pasifik, Latin Amerika ve Afrika diye sıralamıştır. 2008 konseptine benzer bir şekilde kendisini Avrupa medeniyetinin ayrılmaz bir parçası olarak gören Rusya Federasyonu, Avrupa-Atlantik bölgesinde istikrar ve ortak güvenlikten yana olduğunu belirtmiştir. NATO konusunda ise önceki belgenin ifade ettiği maddeler doğrultusunda öngörülebilir ve daha şeffaf bir işbirliği istenilmektedir. Fakat NATO'nun RF topraklarına doğru genişlemesine Moskova yönetiminin karşı olduğu açıkça ifade edilmektedir (RFDPK, 2013: 9).

Ortadoğu'ya da yer veren 2013 dış politika konseptinde bu bölge için daha uzlaşıcı bir politika benimsendiği söylenmiştir. Rusya Federasyonu, Arap Baharı'nın başlamasıyla birlikte Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da oluşan istikrarsızlığın çözülmesi, her devletin toprak bütünlüğünün korunması, bölge ülkelerinin egemenliğine saygı ve hiçbir devletin bölge ülkelerinin iç işlerine karışmaması için gerekli çabayı göstereceğini belirtmektedir. Aynı zamanda İran'ın barışçıl nükleer enerjiye sahip olma çabası ve Arap-İsrail meselesinin çözümü gibi konular Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu bölgesine yönelik izlediği dış politikalar arasında yer almaktadır. RF bölge sorunlarının çözümünde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ve dördü arabaluculardan biri olarak Arap ligi, Körfez İşbirliği Konseyi ve İslam İşbirliği Örgütü ile aynı doğrultuda hareket ederek sorunların çözülmesinde önemli bir rol oynamayı amaç edinmektedir (Tatlı, 2018: 69).

3.1.2. 2014 Yılı Askeri Doktrini

Rusya Federasyonu'nun ulusal güvenliğini sağlamak adına dış politikasında ortaya koyduğu çalışmalardan biride RF'nin diğer nükleer silahlara sahip olan güçlerin karşısında nasıl bir politika izlemesi gerektiği hususunda cevap olarak bilinen 25 Aralık 2014 tarihinde Rusya Federasyonu Başkanı tarafından onaylanan 2014 Yılı Askeri Doktrindir. Irak ve Afganistan'da yaşanan savaşlar, Suriye, Ukrayna ve Kırım'da gerçekleşen krizlerinin akabinde Rusya Federasyonu, NATO'dan kendisine yönelik nükleer tehdit sinyallerini aldığını gizlememiştir (Schneider, 2017).

Aralık 2014 yılında onaylanan Askeri Doktrin "Genel Hükümler", "Askeri Tehlike ve Tehditler", "Askeri Politika", "Askeri Savunma İçin Ekonomik Destek" olmak üzere dört temel başlıktan müteşekkildir. 2014 Yılı Askeri Doktrin genel özellikleri kısaca şöyle sıralanabilir;

- Rusya Federasyonu'nun bu askeri doktrini devlette, Rusya Federasyonu'nun silahlı savunma ve silahlı savunma hazırlıklarına yönelik resmi olarak onaylanmış bir görüş sistemidir.

- Askeri Doktrin'de, RF'nin askeri; tehlikeleri ve tehditleri ile müttefiklerinin çıkarlarının bir analizi temelinde, askeri politikanın temel hükümleri ve devlet savunmasının askeri-ekonomik hükümleri formüle edilmiştir.

2014 Askeri Doktrin' de Rusya Federasyonu'na yönelik ana askeri dış tehlikeler şu şekilde sıralanmıştır (RFAD, 2014: 12);

- NATO'nun küresel işlevlerinin var olan uluslararası hukuk kurallarını ihlal etmesi, Rusya Federasyonu'na sınır komşusu ve aynı zamanda NATO üyesi olan devletlerde askeri alt yapı çalışmalarının yapılması ve NATO'nun bu doğrultuda genişlemesi
- RF'nin ulusal güvenliği açısından önem teşkil eden bazı ülke ve bölgelerin istikrarsızlaştırılması ve küresel ve bölgesel alanlarda ki istikrarın bozulması,
- Rusya Federasyonu ve onun müttefikleri olan ülkelerin sınırlarına yabancı devlet veya devlet gruplarının askeri birlikler konuşlandırarak, RF'ye siyasi ve askeri baskı yapılması
- Bu süreçteki dünya gelişimi, artan küresel rekabet, devletlerarası ve bölgeler arası işbirliğinin çeşitli alanlarındaki gerilimler, değer yönelimleri ile kalkınma modelleri arasındaki rekabet ve uluslararası ilişkilerin genel bir komplikasyonunun arka planına karşı küresel ve bölgesel düzeydeki ekonomik ve politik gelişme süreçlerinin dengesizliği ile karakterizedir
- Dünyada bazı bölgelerde var olan birçok bölgesel çatışmanın hala çözülebilmemiş değildir. Rusya Federasyonu sınırındaki bölgeler de dahil olmak üzere güç çözümlerine yönelik eğilimler halen devam etmektedir. Mevcut uluslararası güvenlik mimarisinin (sisteminin) tüm devletler için aynı ölçüde güvenlik sağlamaması

Askeri Doktrin' de Rusya Federasyonu'na yönelik ana iç askeri tehlikeler şunlardır (RFAD, 2014: 13):

- Yine Rusya Federasyonu'nun küresel ve bölgesel alanları yönelik askeri-politik konumunun ilerleyişini, modern teknik sistemleri ve bilişim teknolojilerini kullanarak askeri-siyasal konularda devletlerarası ilişkilerin durumunu değerlendirmek ve öngörmek
- Askeri savunma gücünün esas görevi, sürdürülebilir kalkınma için şartların sağlanması ve devletin askeri-ekonomik ve askeri-teknik kabiliyetlerinin askeri politikayı uygulamak için gerekli düzeyde tutmak ve barış zamanında, bir saldırganlık tehdidi sırasında bir askeri kuruluşun ihtiyaçlarını güvenilir bir şekilde karşılamaktır.

3.1.3. 2016 Yılı Ulusal Güvenlik Konsepti

Uluslararası arenada ve Rusya Federasyonu'nun dış ilişkilerinde yaşanan önemli hadiselerin¹ etkisiyle 2013 yılında yayınlanan dış konseptinin üzerinden henüz üç yıl geçmesine rağmen yeni bir dış konsept yayınlama ihtiyacı doğmuştur. Rusya Federasyonu'nda 31 Aralık 2015 tarihinde kabul edilmiş ve Devlet Başkanı Vladimir V. Putin onayıyla 30 Kasım 2016 tarihinde yürürlüğe konulan ulusal güvenlik stratejisi belgesi bu tarihte yayınlanmıştır (Tatlı, 2018: 70). Putin yönetimi tarafından 2016 yılında yayınlanan güvenlik konseptinde yer verilen odak noktalar kısaca şunlardır; NATO'nun genişlemesi, enerji ve enerji yollarının güvenliği, biyolojik ve kimyasal silahların yayılması ve yeni renkli devrimlerin yaşanmaması gibi konulardır. Belge içerisinde yer alan diğer önemli bir ulusal güvenlik konusu da RF toprakları içerisinde yer alan milletlerin her hangi bir nedenden ötürü Rusya Federasyonu'ndan ayrılmalarının söz konusu olmayacağıdır (Dingil, 2019: 29).

31 Aralık 2015 tarihinde Rusya Federasyonu'nda yayınlanan Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Konseptinde uluslararası arenada RF'nin ulusal güvenliğine karşı yeni tehditler algılandığı vurgulanmaktadır. Tehditlerin kaynağı da ABD ve müttefikleri tarafından Rusya Federasyonu'nu içermeye politikaları ve RF'ye karşı politik, askeri ve ekonomik baskıları oluşturmaktadır. Konseptte göre Uluslararası ilişkilerde kuvvet faktörünün etkisi azalmamıştır. Bu kuvvet faktörünü ulusal güvenliğe bir tehdit olarak gören Moskova yönetimi gerekçe olarak da RF'ye komşu olan ülkelerde militarizasyon ve silahlanma yarışlarının gelişmesini göstermektedir. Moskova yönetimine göre NATO'nun SSCB'nin dağılmasına rağmen gücünü artırmaya çalışması ve uluslararası hukuka aykırı küresel faaliyetlerde bulunması, blok ülkelerinin askeri faaliyetlerini sıkılaştırması, ittifak sınırlarının giderek genişlemesi ve askeri altyapısının RF topraklarının sınırlarına getirilmesi gibi nedenler Rusya Federasyonu'nun ulusal güvenliği açısından tehdit oluşturmaktadır. Rusya Federasyonu NATO'nun Avrupa, Asya-Pasifik ve Ortadoğu bileşenlerinde "küresel görev" kavramının pratik uygulanmasında nükleer olmayan stratejik silahların konuşlandırılmasını ulusal güvenliğine tehdit gördüğü diğer bir konu olmuştur (RGRU, 2015, www.rg.ru/2015/12/31/.com.tr).

Rusya Federasyonu'nun Ukrayna'ya yönelik izlediği politikaların devamında Ukrayna müdahalesi ve Kırımın ilhakına karşılık ABD, NATO ve AB'nin bu duruma karşı sert tepki vermesi 2009-2016 yılları arasında Rus dış politikası ve güvenliği açısından en sıcak ve gergin bir mücadele ortamını oluşturdu. Putin yönetimi ABD ile mücadele içerisinde olduğu diğer bir alan ise Ortadoğu'da yaşanan Suriye iç savaşıdır. Moskova yönetimi Libya'da yaşadığı acı tecrübenin ardından Suriye meselesinde daha etkin bir rol oynamıştır. Suriye'de askeri müdahalenin ardından önemli avantajlar kazanan RF bölgenin siyasetinde belirleyici ve kalıcı olmayı başarmıştır. RF yakaladığı

¹ 2013-2014 yıllarında Ukrayna'da Maidan olaylarının yaşanması ve devamında Kırım'ın RF tarafından ilhak edilmesi, ilhaktan dolayı Batı'nın uyguladığı yaptırımlar, Ortadoğu'da DEAŞ terör örgütünün ortaya çıkması ve Suriye meselesinde Rusya Federasyonu'nun Esad rejimin yanında aktif rol oynayıp askeri operasyonlar gerçekleştirmesi şeklinde sıralana bilinir.

başarıyla hem müttefiklerini korumak hem de müttefikleri üzerinden çıkarlarını garantiye alması açısından önemli fırsatlar sunmaktadır (Dingil, 2019: 32).

2016 Rusya Federasyonu Dış Politika Konsepti'nde temel tehdit konuları özetle şu şekilde belirtilmiştir (RNSS 2015);

- Terörizm, silahların yayılması ve istikrarsızlık
- Radikal İslam söylemleri DEAŞ'ın yükselişi
- ABD ve NATO'nun Rusya Federasyonu'na karşı giriştikleri hamleler ve çabalar
- NATO'nun RF topraklarına yakın sınırlarda(Yakın Çevre) yönelik genişleme politikaları
- Biyolojik silahlanma
- Renkli devrimler
- NATO'nun RF sınırlarına ve yakın çevresindeki askeri varlığı
- Başta Ortadoğu olmak üzere nükleer silahlardan ve diğer kitle imha silahlarından arındırılmış bölgelerin oluşturulması

2016 yılındaki Konseptte yer verilen diğer önemli bir konu da Ortadoğu'nun durumu hakkındadır. Metinde Ortadoğu'da istikrarın oluşturulması, bölge devletlerinin toprak bütünlüğünün desteklenmesi, terörizmle mücadele edilmesi ve Arap-İsrail çatışmasının sonlandırılması için arabuluculuk yapılabileceği ifade edilmiştir. Uluslararası terörizm tehdidinin artması günümüz dünyasındaki en tehlikeli gerçeklerden biridir. Aşırılıkçı ideolojinin yayılması ve terörist grupların bölgedeki bir dizi (öncelikle Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da) faaliyetleri, küreselleşme süreçlerinin çıplak bıraktığı sistemik kalkınma sorunlarının sonucudur. Bu durum dış müdahale de önemli bir rol oynamıştır. Bu iki faktör bir araya geldiğinde, geleneksel yönetim ve güvenlik mekanizmalarının yok olmasına silahların ve mühimmatın yasadışı bir şekilde yayılmasına yol açtı. Siyasi sistemlerini modernize etmek amacıyla bu ülkelerin dışından dayatılan ideolojik değerler ve reçeteler, toplumlarının mevcut sorunlara olumsuz tepkilerini artırmıştır (RFDB, 17.04.2020, www.mid.ru).

Bu konseptte önceki konseptlerden farklı olarak bağımsız Filistin vurgusu yapılmamıştır. Metinde yer verilen diğer bir konu ise Suriye'de yaşanan iç savaşın siyasi yollarla bir çözüme kavuşması ve Suriye devletinin üniter olması, toprak bütünlüğünün ve bağımsızlığının korunmasıdır. İran ile ilgili yapılan açıklamada iki ülke arasında işbirliğinin geliştirilmesi ve İran'ın BMGK'nin 2231 sayılı kararına tabi olması ve İran'da yürütülen nükleer çalışmaların barışçıl bir şekilde yürütülmesini desteklemektedir (Tatlı, 2018: 75).

Rusya Federasyonu yayınladığı dış politika konseptleriyle kendi dış politikasının ana hatlarını belirtmektedir. Çizilen bu hatlar zaman içerisinde gerek RF iç siyasetinde gerekse de uluslararası arenada yaşanan olaylar doğrultusunda şekillenip yenilenmektedir. Bu konseptlerde Batı ile ilişkiler 1993 ve nispi olarak 2000 metinlerinde umut verici olup, 2008 ve sonrası metinlerde Batı ile karşılıklı olarak ilişkilerde bir gerilim yerini almıştır. Aynı zamanda RF yayınladığı metinlerde Ortadoğu, Avrupa ve Asya Pasifik ile ilişkilerini detaylıca belirtmiştir. ABD ile

ilişkilerinde küresel siyasette bir yakınlaşma çabası olduğu gözükmetedir. Soğuk Savaş döneminden sonra oluşan yeni tek kutuplu düzenin 2008 yılından itibaren yerini çok kutuplu bir yapıya bıraktığı vurgusu yapılmıştır. Rusya Federasyonu'nun çok kutuplu dünya düzeni söylemi kendi dış politikasının temel paradigmaları arasından yer almakta ve her fırsatta Putin tarafından dünya düzeninin çok kutuplu bir yapıda olması gerektiği dile getirilmiştir. Tek kutuplu düzenin uluslararası sistemdeki sorunları çözmede yetersiz kaldığının ve bundan dolayı yenedünya düzeninin çok kutuplu bir yapıda olması gerektiği belirtilmiştir.

4. RUSYA FEDERASYONU'NUN ORTADOĞU POLİTİKALARI

Ortadoğu coğrafi bir içerikten ziyade siyasi bir kavram olarak kullanılmaktadır. Ortadoğu, siyasi bir terim olarak ilk defa İngilizler tarafından Osmanlı imparatorluğunun Arabistan yarımadası üstünde hâkimiyetinde olan toprakların dışında kalan bölgeler için kullanılmıştır (Özey, 2017: VII). Uluslararası literatürde Ortadoğu sınırları ile ilgili farklı tanımlamalar yapılmaktadır. Bunda ülkelerin Ortadoğu'ya yönelik bakış açıları etkili olmaktadır. Ortadoğu, Avrupa topraklarına olan uzaklığı ile Uzakdoğu, Yakındoğu ve Ortadoğu şeklinde genel bir tanımlama yapılmıştır. Fakat 19.yy'dan günümüze yaygın olarak Ortadoğu kavramı kullanılmaktadır. 1902 yılında Alfred Thayer Mahan'ın yaptığı tanım üzere Ortadoğu, Arabistan ve Hindistan toprakları arasındaki bölgeyi kapsamaktadır (Çelik ve Gürtuna, 2005: 17).

Ortadoğu kavramı, coğrafi tanımdan ötürü siyasi ve ekonomik kullanılmakta olup, tanımlanan bölgenin önemi genel anlamda din, jeopolitik ve enerji alanları üzerinden değerlendirilmektedir. Bundan dolayı Ortadoğu tanımı güç otoritelerinin yapmış oldukları politik kurgulardan ibarettir. 2. Dünya Savaşı'na kadar İngiliz ideolojileri, devamında ABD siyaseti ile Oryantalist fikirler doğrultusunda günümüze kadar gelen Ortadoğu kavramı daha çok Müslüman nüfusun yoğun olduğu bölgeyi kapsamaktadır (Yıldız, 2018: 5).

Ortadoğu ile ilgili birçok farklı tanım yer yapılmıştır. Davutoğlu'nun Ortadoğu ile ilgili yaptığı tanım şu şekilde ifade edilmiştir; "*Orta Doğu, en dar anlamıyla Mısır'dan İran'a uzanan Nil ve Mezopotamya havzalarını içine almaktadır*" (Davutoğlu, 2002: 324). Yine Arı'nın Ortadoğu ile ilgili yaptığı tanımlama ise en geniş anlamda batıda Tunus, Fas, Libya, Cezayir, Etiyopya, Sudan Somali ve Mısır'dan başlayarak doğuda Umman Körfezi'ne kadar uzanan ve Kuveyt, Irak, Katar, Bahreyn, BAE, Umman'ı içine alan, kuzeyde Türkiye, Kafkasya ve Orta Asya Türk Cumhuriyetlerini kapsayan, ayrıca İran, Afganistan ve Pakistan'ın da dâhil edildiği, güneyde ise Suudi Arabistan'dan Yemen'e uzanan Arap yarımadasını çevreleyen ve ortada Suriye, Lübnan, Ürdün, İsrail ve Filistin'in yer aldığı bir coğrafyadır (Arı, 2008: 25).

Yukarıdaki tanımlamaların yanı sıra çalışmamızda esas olan tanım Rusya Federasyonu'nun gözüyle Ortadoğu'nun hangi sınırları kapsadığıdır. Bu minvalde Rus yetkililerinin yaptığı tanımlamalar çalışmamızın temelini oluşturacaktır. Rus yazar Kosova'nın Ortadoğu ile ilgili yapılan sınır tanımlamasına göre; Yakın ve Orta Doğu: Asya, Avrupa ve Afrika birleşimi çerçevesinde geniş bir bölgeyi kapsamaktadır. Bölgenin sınırları doğuda Afganistan, güneyde Sudan ve batıda Kuzey Afrika ülkelerini içine almaktadır. Rus literatüründe Yakın Doğu toprakları esasen güney batı Asya bölgesini yani daha önce Osmanlı imparatorluğu toprakları içerisinde yer alan bölge kabul edilmektedir. Türkiye ve İran yapılan bu tanımlamayla Ortadoğu ülkeleri değil Yakın Doğu ülkeleri olarak kabul edilmektedir. Mısır, Suriye, Irak, Suudi Arabistan, Libya, İsrail ve Sudan gibi devletler Ortadoğu ülkesi olarak kabul edilmektedir. Ruslar Yakın ve Orta Doğu çağdaş haritasının iki dalga halinde şekillendiğini ifade etmektedirler. Birinci dalga Osmanlı imparatorluğunun dağılmasıyla 1923 yılında

Türkiye'nin kurulması ve bölgede İngiltere ve Fransa'nın yönetiminde yer alan bazı toprakların 1930-1940 yıllarda bağımsızlıklarını kazanmalarıyla şekillenmiştir. İkinci dalga ise Arap yarımadasında yer alan İngiltere kolonilerinin 1960-1970'li yıllarda bağımsızlıklarını kazanmasıyla ortaya çıkmıştır (Kosova, 2012: 261).

Zamansal olarak hem batı hem de doğu ile yakın ilişkiler içerisinde olan Moskova yönetimleri, her iki bölgeyle ilişkilerde kimi zaman yakın kimi zaman da uzak kalmış ve bazen aralarında çatışmalar yaşanmıştır. Rusların yaşadığı coğrafyanın doğu ve batı ile olan konumu itibariyle tarih boyunca ayrı bir cazibe yeri olarak görülmektedir (İsmayıl ve Tatlı, 2018: 125). Avrupalı devletlerin Haçlı seferleriyle birlikte Doğu Akdeniz'deki ticaret potansiyelinin varlığının anlaşılmasıyla Ortadoğu'ya karşı ilgilerini büyük oranda artırmıştır. Önce Fransa ve ardından da İngiltere'nin Osmanlı'yla kapitülasyon anlaşması yapmasıyla iki ülke Levant ticaretinde önemli bir etkiye sahip olmuşlardır. XVIII. yy da Karadeniz de önemli bir güç edinen Çarlık Rusya daha sonra gözünü Akdeniz bölgesine dikmiştir. Yine aynı dönemlerde Rusların Osmanlı'ya karşı kazandığı mücadeleler sonucu 1774 Küçük Kaynarca anlaşmasıyla Fransa ve İngiltere'nin sahip olduğu ticari ayrıcalıkları elde etmiştir. Bu gelişmeler doğrultusunda Rusya'nın Ortadoğu'daki varlığı XVIII. yüzyıldan beri olduğu söylenebilir (Kurat, 1900: 30). Rusların tarih boyunca sıcak denizlere inme politikaları göz önünde bulundurulduğunda Ortadoğu, sıcak denizleri inmek için çok büyük bir öneme sahiptir. XVIII. yüz yılda da Ortadoğu, Rusların en çok ilgi gösterdiği bölge olmuştur (Dosbolov, 2014: 49).

Gorbaçov hükümeti reformist politikaları hayata geçirmek için politik ve ekonomik desteğe ihtiyaç duymuştur. Bu ihtiyaç Gorbaçov iktidarının Batıya yönelmesine ve Batı ile ilişkilerinde mazideki olumsuz ilişkilerin ve sert söylemlerinin aksine daha yumuşak ve olumlu bir yöneliş almıştır. Batı ile pozitif eğilimli ilişkiler yaşanırken Ortadoğu ile olan ilişkilerde ise pozitif eğilim yerine gerileme süreci yerini aldı. Batı yakınlığı Ortadoğu'ya duyulan ilginin ve ilişkilerin azalmasına neden oldu. Üstelik Irak ile önceden imzaladığı dostluk anlaşmasına rağmen körfez savaşında Irak'a karşı oluşturulan koalisyon güçlerine Moskova tarafından destek sağlanmıştır. Bu olayın akabinde ABD Ortadoğu bölgesinde önemli bir nüfuz kazanırken RF'nin ise bölge siyasetinde yok denilecek kadar az bir etkisi kalmıştır (Dağı, 2007: 124).

Sovyet cumhuriyetlerinde bir taraftan etnik huzursuzlukların başlaması ve diğer taraftan ülkede çok büyük ekonomik sıkıntıların yaşanması iktidarda olan Gorbaçov yönetimi açısından İkinci Dünya Savaşından sonra SSCB'nin en kötü dönemini yaşattır. Aynı dönemde sivil darbenin yapılması ve ardından yaşanan olumsuz gelişmelerin giderek artması Gorbaçov'un devlet başkanlığından istifa etmesine neden olmuştur. Bu olayın yaşanmasıyla birlikte 26 Aralık 1991 tarihinde SSCB resmen dağılmaktan kurtulamamıştır (Sander, 2008: 498).

Mihail Gorbaçov'un istifa etmesinin ardından 25 Aralık 1991 tarihinde Rusya Federasyonu'nun başkanlık koltuğuna oturan Boris Yeltsin, RF'nin ilk Cumhurbaşkanı olmuş ve bu görevi iki dönem yapmıştır. Yeltsin göreve gelmesiyle ülkenin içerisinde bulunduğu ekonomik sıkıntılardan kurtarmak için danışmanlarının ısrarıyla iflas eden Sovyet ekonomisini dağıtmış ve ülkede serbest piyasa ekonomisini geliştirme çabasına

girdi (Caşın ve Derman,2016: 139-140). Rusya Federasyonu'nun kuruluşunun ilk yılları olan 1991-1993 yılları arasında Rus dış politikasında izlenen yol, Gorbaçov'un büyük katkısıyla oluşturulan "Yeni Düşünce" adlı politikanın devamı niteliğinde olmuştur. RF bu yıllarda siyasi, ekonomik ve kültürel alanlar başta olmak üzere birçok alanda tamamen Batı tarzı politikalar benimsenmiştir. Aynı zamanda serbest piyasa ekonomisi ve demokratik sisteme geçmek için büyük çaba sarf edildi. Yine bu döneme damga vuran temel fikir, Batı ile her konuda bir işbirliği ve ortaklık içerisinde olmaktır. Bu dönemde Atlantikçi görüş Rus dış politikasında hâkim olan görüş oldu (Tellal, 2002: 542).

Soğuk Savaşın sona ermesi ve SSCB'nin dağılmasıyla birlikte Rusya'nın Ortadoğu'daki bazı devletlerle olan stratejik ortaklıkları da son buldu. Rus dış politikasının iç sosyal, ekonomik ve demografik etkenlerini dikkate alın erken Sovyet Sonrası dönemin Rus liderleri Ortadoğu bölgesini kendi dış politikalarında öncelikli alanın dışında tutmuşlardır. Rusya Federasyonu'nun ilk devlet başkanı olan Boris Yeltsin'in iktidarının ilk yıllarında da Ortadoğu ile olan ilişkiler en alt seviyede olmuştur. 1993 yılında Yeltsin'in onayladığı Rus Dış Politika Konseptinde Ortadoğu'ya yönelik düşük profilli bir politika anlayışı benimsenmektedir. Ortadoğu'ya yönelik belgede sadece kısaca Arap-İsrail sorununa yönelik bir çözüm bağlamında yer verilmektedir. Bir diğer önemli husus ise RF'nin kuruluşunun ilk yıllarında Ortadoğu'ya yönelik izlenen politika Sovyet politikasından farklı bir yol izlenilmesidir (Mammadlı, 2014: 20).

İdeolojik kökenli yaklaşımların SSCB kaynaklarının yanlış kullanılması sonucunu doğurduğu ve bu durumun SSCB'nin dağılması sürecine giden yolu hızlandırdığı gerekçesiyle Yeltsin ile reformistler ve gücü elinde bulunduran elit kesimler arasında fikir ayrılıkları yaşanmıştır. Bu bakımdan Rus ekonomisine Ortadoğu'da engel teşkil eden sıkıntıların kaldırılması ve RF'nin ekonomik ve politik bakımından yeniden güçlendirilmesi için mevcut kaynakların tasarruflu kullanılması gerekmektedir (Örmeci, 2018: 99). SSCB'nin dağılması ve BDT'nin kurulmasıyla birlikte Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu'yla olan fiziki sınırlarını da kaybetti. Rusya Federasyonu'nun daha önce Ortadoğu ile olan sınırları kendisine önemli bir jeopolitik konum kazandırmıştır. Tarihsel süreçte bu konum kendisine bazen müdahaleci ve bazen de destekleyici bir etkinlik kazandırmaktaydı. Rusya Federasyonu'nun Yeltsin hükümeti döneminde Doğu-Batı endeksli yeni bir kimlik arayışına girmesi ile Avrupa-Atlantikçi bir dış politikaya yönelmesine neden olmuştur. Bu gelişmeler doğrultusunda RF Batılı devletler özellikle ABD ile olan ilişkilerinde bir olumlu yükseliş görülürken Ortadoğu ülkeleriyle de aksi yönde bir azalış görülmüştür (Dağı, 2007: 125).

Yeltsin-Kozirev dönemlerinde Rusya Federasyonu Ortadoğu Barış Sürecine ABD'nin inisiyatifi ile destek vermiştir. Rusya Federasyonu bu süreçte oynadığı rol Arap-İsrail tarafları arasındaki müzakerelerde ev sahipliği yapmış, 1993'de Filistin Kurtuluş Örgütü ve İsrail arasında yapılan Oslo Antlaşmalarının imza töreninde hazır olarak yer almıştır (Arı, 2008: 662-666). Batı yönelimli politikalar yürüten Yeltsin hükümeti Batının mali desteğini almak için BM Güvenlik Konseyinin Libya aleyhinde

almış olduğu yaptırım kararlarını onayladı. 1992-1995 yılları arasında Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu'da üstlendiği rol önemsiz bir konumda olmuş ve daha çok ABD ile uyumlu bir politika izlendiği görülmektedir. Fakat 1990'ların ortalarına doğru gelindiğinde RF'nin Ortadoğu'da pro-Amerikan doğrultusunda politikalar izlemesi müşkül bir hal almıştır. Bu durumun oluşmasında RF'nin Batıdan beklediği yardımı alamaması, NATO'nun genişlemesi, liberal ekonomik reformların başarısız olması ve ABD hegemonyasının giderek artmasının etkili olduğu söylenebilir. Bütün bu sorunlar nedeniyle RF'nin Ortadoğu politikasında değişikliğe gitmesine neden olmuştur. Bu konudaki ilk adımları Bağdat'a yönelik alınan uluslararası yaptırımların kaldırılmasını ilk defa dile getirmiş ve 1994'de ABD'nin Irak'ı bombalamasını kınamak olmuştur. Aynı zamanda RF Libya'ya yönelik uygulanan yaptırımlarında kaldırılmasını arzu etmiştir (Eran, 2003: 157).

Rusya Federasyonu'nda 1995 yılında gerçekleşen seçimlerin akabinde Boris Yeltsin, Kozirev'in yerine Ortadoğu uzmanı Yevgeni Primakov'u dışişleri bakanlığı görevine getirmiştir. 1996 yılında deneyimli bir Arap dili uzmanı ve Arap ülkeleriyle uzun yıllardan beri köklü bağlantıları olarak dışişleri bakanlığı görevine getirilen Primakov, göreve başlamasıyla Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu'ya yönelik politikalarında değişim yaşanmıştır. RF bu süreçle Ortadoğu politikasında ABD ve İsrail'le olan ilişkilerini de göz önünde bulundurarak Arap devletlerini destekler söylemlerde bulundu. Primakov yaptığı bir açıklamayla RF Ortadoğu'da alternatif bir oyuncu olma gibi bir gayesi olmadığını ifade etmiştir (Eran, 2003: 158). Ayrıca Arap-İsrail meselesinde aktif bir imaj çizme gayretinde olan Primakov, 1996 yılında Lübnan'da başlayan Hizbullah-İsrail çatışmalarında dönemin İsrail Başbakanı olan Şimon Peresi sert bir üslupla eleştirmiş ve Lübnan'da yaşanan işgali bitirmeye çalışmıştır (Mammadlı, 2014: 22). Primakov'un Ortadoğu'ya yönelik izlediği politikaların önemli bir gündem maddesi de bölge devletleriyle siyasi, ekonomik ve askeri ilişkilerin sağlamlaştırılması ve Sovyet döneminden kalan borçların RF'ye tahsil edilmesi meselesi yer almaktaydı. İran ile borçların yeniden yapılandırılması mevzusunda bir mutabakata varılsa da, Suriye ile olan borçların tahsili konusunda bir başarı elde edilememiştir. 1999 tarihinde Moskova'ya gerçekleştirdiği ziyaret sırasında borçları kabul etmeyen Hafız Esad, bu tutumuyla Moskova-Şam ilişkilerinde borçlar meselesinin etkisiyle bir ilerlemenin yaşanmasına engel teşkil etmiştir (CNN, 2013: <http://edition.cnn.com>).

Boris Yeltsin hükümeti döneminde Ortadoğu politikaları bakımından önemli bir hadise meydana yaşandı. Bu hadise başkent Moskova'da güçlü ve siyasal bir elitin ortaya çıkmasıdır. Ortaya çıkan bu yeni siyasal elitin Rusya Federasyonu'nda ortaya çıkmasıyla birlikte Ortadoğu'ya yönelik izlenilecek politikalar bu elit kesimin çıkarları doğrultusunda gelecek yıllarda şekillenecektir. Örneğin Rus Atom Enerjisi Kurumu Minatom ve Rus enerji devi Gazprom, merkezin izlediği stratejiden ayrı hareket ederek diğer şirketler gibi kendi ekonomik çıkarlarını esas alarak uluslararası arenada oluşan sisteme zıt hareket etmeyerek, Batılı devletlerle stratejik çıkarları ve mevcut olan ilişkileri göz önünde bulundurup Ortadoğu'ya yönelik menfaatlerine odaklanmaya başlamışlardır. Bu dönemde Rus dış politikasında üç ana hedef esas yer almaktaydı.

Bunlar; bölgesel güvenlik, Dünya genelinde ekonomik çıkarların artırılması ve son olarak çok taraflılıktır. Yine Yeltsin döneminde devletin amaçları da yedi madde de sıralanmıştır (Örmeci, 2018: 101);

1. Dış koşulları ekonomik modernizasyon için gerekli olan şartları oluşturmak
2. Komşularla iyi ilişkilerde bulunmak
3. Dünyada önemli bir nüfuz merkezi haline gelmek
4. Rus kültürünü dünyaya yaymak ve uluslararası arenada pozitif bir imajı yakalamak
5. Rus vatandaşlarının sahip olduğu yasal haklarının ve çıkarlarının teminatını sağlamak
6. BMGK'da sahip olduğu veto etme hakkını küresel süreçlerde kullanarak etkin nüfusunu göstermek
7. Diğer aktörlerle gerektiğinde ortak çıkar arayışına girmek ve ulusal önceliklerini belli bir aşamada geliştirmek

Rusya Federasyonu'nun kuruluşunun ilk yılları olan 1990'lı yıllarda Ortadoğu'ya yönelik izlenen politikalarda farklılık arz etse de, Yeltsin döneminde İran ile olan ilişkiler 1990'ların başından 2000'ne kadar geçen süre zarfında daha çok olumlu yönde ilerleme kaydedilmiştir. Bilhassa Yeltsin'in başkanlığının ilk yıllarında Ortadoğu ile olan ilişkiler bitmek noktasına gelirken eski bir düşman ve hasım olan İran, Rus dış politikasında giderek artan bir öneme sahip oldu. Zira İran SSCB sonrası dönemde Türkiye ile birlikte RF'nin bölgedeki en büyük ticari partneri haline gelmiştir. Rusya Federasyonu'nda ekonomik sıkıntıların giderek ziyadeleşmesiyle sıcak paraya duyulan ihtiyaç artmış ve RF'nin endüstrisini korumakta zorluk çekmesiyle yeni bir pazar ve müttefik arayışına yönlendirdi. Bu da RF ile İran arasındaki ilişkilerin gelişmesine büyük katkıda bulundu. Gelişen ilişkiler sonucu nükleer, askeri ve enerji alanlarında İran ile işbirliği geliştirilmiştir. İki ülke arasında farklı alanlardaki ilişkilerin gelişmesi bölgesel konularda da işbirliğinin gelişmesinde de katkıda bulunmuştur (Eran, 2003: 158).

Yine Moskova ve Tahran yönetimleri yakınlaşmasında en önemli etkenlerden birisi de ABD'nin tutumu olmuştur. 1979 yılında İran'da İslam Devriminin gerçekleşmesinin ardından, İran ile ABD ve Batı arasında ciddi anlamda krizlerin yaşanacağı dönem başlamış oldu. 1953 yılında ABD desteğini de alarak "Barış İçin Atom" anlaşmasını imzalanmasıyla başlayan ve devrimle sekteye uğrayan nükleer enerji çalışmaları, İran, Irak ile yapılan savaşta büyük kayıplar yaşamasıyla nükleer çalışmalara tekrar başlamıştır. ABD ve Batı tarafından yaptırımlara maruz kalan ve Batılı ülkelerden aldığı silah desteğini kaybeden İran, yeni müttefik arayışına yöneldi (Kibaroglu, 2013: 1-2).

Devrimden sonra İran'ın girdiği savaşta büyük kayıplar vermesi ve rejim değişikliğinden dolayı batının silah desteğini kesmesi, İran-Rusya yakınlaşmasını hızlandırmıştır. RF'de bu süreci kendi lehine kullanarak İran'ın silah eksikliğini kapatarak İran'a silah ve teknoloji ihracını gerçekleştirdi. Dönemin İran lideri Ayetullah Humeyni RF'yi küçük şeytan olarak tanımlamış ve bu ülkeden silah alınmasına

istemeyerek de olsa devam etmek zorunluluğunda kaldı. A. Humeyni'nin vefatından sonra da İran ve Sovyet Birliği arasında daha uzun vadeli bir askeri ticari ilişkiler devam etmiştir. 1988-1991 yılları arasında Tahran hükümeti Moskova'dan 5,1 milyar dolar ücretle teknoloji transfer etmiş ve silah almıştır. Bu alış veriş Yeltsin döneminde ise daha da artarak devam ettirildi (Trofino ve Nemets, 2009: 367-382). İran aldığı silahlarla Hindistan ve Çin'den sonra RF'nin bu dönemdeki en önemli silah alan 3. ülke oldu. Aynı zamanda Ortadoğu ülkeleri arasında da satılan silahların çeşitliliği ve en gelişmiş düzeyde olanları İran'a satılan silahlar olmuştur. 1992-2000 yılları arasında İran RF'den, 18 savaş uçağı, 3 deniz altı, 200'ün üzerinde tank ve çeşitli zırhlı araçların üretim lisansını aldı. İki ülke arasında ki bu yakınlaşmanın perde arkasında ki bir neden de o dönemde Hazar denizi çevresinde Türkiye ve ABD'nin giderek artan etkisine karşı hareket olarak da ifade edilebilir (Örmeci, 2018: 103).

Rusya Federasyonu ve İran 1993-1996 yılları arasındaki döneme gelindiğinde ekonomik ilişkilerinde önemli bir oranda azalma gerçekleşmiş, 713 milyon dolardan 200 milyon dolara kadar bir düşüş yaşanmıştır. RF ve İran hükümet temsilcilerinin 1996 yılında yaptıkları Daimi Ekonomik İşbirliği komisyonu bir toplantı düzenlemiştir. Yapılan görüşmelerin etkisiyle iki ülke arasında 1997 yılına gelindiğinde ticaret oranı yaklaşık olarak 450 milyon dolar seviyelerine yükseldiği görülmektedir. Yeltsin döneminde Rusya Federasyonu tarafından İran'a silah satılmasından dolayı RF ile ABD'yi zaman zaman karşı karşıya getirdi. ABD, RF'nin, İran'a silah satışını her ne kadar istememiş olsa da RF genelde geri adım atmamış silah satışını devam ettirmiştir. Yeltsin döneminde sadece silah satışıyla ilgili iki kez taviz verilmiştir. İlk olarak Yeltsin, dönemin atom enerjisi bakanını geri çekmesi ve İran'a zenginleştirilmiş uranyumlu santrifüjlerin verilmesinin iptal edilmesi, ikincisi de 1999 yılında sona erecek olan silah satış anlaşmalarının iptal edilmesi olmuştur (Freedman, 2006: 3).

RF, İran'a nükleer enerji çalışmalarında verdiği destekle hem Ortadoğu'da önemli bir ABD ve Batı karşıtı müttefik kazanmış hem de sattığı askeri ve nükleer enerji teknolojisiyle de ekonomik alanda kazançlı çıkan taraf olmuştur. Yeltsin'in başkanlığının son döneminde bölgesel meselelerle ilgili konularda Rus-İran ilişkileri büyük gelişme kat etmiştir. Mesela, Tacikistan'da yaşanan iç savaşta iki ülke ortak hareket ederek savaşın son bulmasını sağlamışlardır. Aynı zamanda iki ülke Taliban'a karşı kuzey ittifakının yanında yer almış ve Azerbaycan'a karşı verdiği mücadelede Ermenistan'a destek vermişlerdir (Örmeci, 2018: 101).

Ortadoğu politikasında İsrail ile RF arasındaki ilişkiler zamana bağlı olarak değişkenlik göstermiştir. İsrail devletinin kurulması sürecinde Rus kültürünü ve felsefesini içinde barındıran Rusya Yahudileri de önemli bir rol üstlenmişlerdir. Sovyet Rusya ikinci dünya savaşından sonra Yahudilere yardımda bulunmuş ve kurulacak Yahudi devletini de desteklemiştir. Fakat iki ülke Soğuk Savaş süresince bir birine yabancılaşmıştır. 1967 yılından 1988'e kadar iki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler kopuk bir vaziyette kaldı. Bunun nedeni SSCB'nin bu dönemde Arap ülkeleriyle yakın ilişkiler içerisinde olmasıdır. Zira o dönemde İsrail-Arap krizleri yaşanmaktaydı. SSCB'nin yıkılmasıyla birlikte ilişkiler tekrardan canlanma başlamıştır. RF İsrail'i ortak bazı manevi, ahlaki ve kültürel değerlerin olduğu bir ülke ve aynı zamanda siyasal,

teknolojik ve ekonomik bir ortak olarak telakki etmektedir. Fakat İsrail'de yaklaşık 1,25 milyon Rus Yahudisi'nin olmasına rağmen RF ile siyasi, ekonomik ve askeri işbirliği son derece sınırlı olmuştur. Yeltsin döneminde Ortadoğu'da en etkin güç olma özelliğini eline alan ABD öncülüğünde 30 Ekim 1991 tarihinde Arap-İsrail sorununa ilişkin bir konferans düzenledi. Rusya Federasyonu'nun bu konferanstaki katkısı toplantıya destek verdiğini ifade etmesidir. Ancak ilerleyen dönemde Rusya Federasyonu konferansın 3. birleşiminin Ocak 1992 yılında Moskova'da gerçekleşmesini sağladı (Purtaş: 66-67).

Aralık 1995 tarihinde İsrail ile Rusya Federasyonu arasında 5 yıllığına Askeri–Teknolojik İşbirliği Antlaşması imzalanmıştır. Diğer Arap devletlerinden farklı olarak RF ve İsrail Rus ekipmanlarını birlikte geliştirerek diğer ülkelere ihraç etmişlerdir. İki ülke arasındaki işbirliği Rusya açısından stratejik bir önem taşımaktadır. Çünkü İsrail'in sahip olduğu elektronik bilgi olmadan RF'nin gelişmiş pazarlarla rekabet etmesi zorlaşacaktır. 1996 yılına gelindiğinde iki ülkenin gelişmeye başlayan işbirlikleri tersine bir hal almaya başladı. Bunda Rusya Federasyonu'nun dış işleri bakanlığına Arap ülkeleriyle yakınlığıyla bilinen Yevgeni Primakov'un gelmesi etkili oldu. Primakov ilk olarak İsrail'in Lübnan'da Hizbullah ile çatışmasını sert bir dil ile eleştirmiştir. Aynı zamanda İsrail'in Batı şeridindeki müdahalelerini hukuki olarak uygun görmeyin Rusya Federasyonu'na mukabil, İsrail de RF'nin İran'a nükleer çalışmalarında verdiği ekonomik ve askeri desteklerini daima eleştirmiştir (Freedman, 2010: 13).

II. Dünya Savaşı'nın bitmesiyle birlikte uluslararası arenada iki kutuplu bir dünya düzeni meydana gelmiştir. İki süper güç konumunda olan ABD ve SSCB için Ortadoğu bölgesi jeoekonomik, jeopolitik ve jeostratejik bir önem taşımaktaydı ve her iki ülkede Ortadoğu için gerekli politikaları uygulamaya başlamıştır. 1944 yılında SSCB ve ABD, Suriye ile Lübnan'ı birer egemen devlet olarak tanımışlardır (Okur, 2009: 151). Tarihsel süreç içerisinde bakıldığında Moskova ile Şam ilişkileri uzun yıllara dayanmaktadır. 1950-1990 yılları arasında iki ülke çok geniş içerikli ilişkiler kurmuşlardır. Bilhassa 1970'lerin başlarında Mısır'ın içinde yer aldığı Sovyet Bloğundan ayrılarak ABD'ye yakınlaşması, SSCB'nin Suriye'ye verdiği destek en büyük seviyede olmuştur. Suriye aldığı yardımlarla SSCB'den en geniş miktarda silah alan komünist olmayan ülke konumuna geldi. 1980-1991 yılları arasında Gorbaçov hükümeti tarafından Suriye'ye 26 milyar dolar değerinde askeri malzeme verilmiştir. (Örmeci, 2018: 101).

SSCB'nin dağılmasıyla RF'nin Suriye'ye yönelik izlediği politikaları etkileyen bir takım hadiseler vuku bulmuştur. Sovyetlerin dağılmasıyla en önemli destekleyicisini kaybeden Suriye yönetimi, ABD ve Batı ilişkilerin geliştirilmesi için çaba gösterecektir. İlk adım olarak ABD başkanı olan Bush ile bir görüşme gerçekleştirip İsrail ile sulh kapısını açık bırakacaktır (Çalışkan, 2018: 43). Yukarıda değinildiği gibi Yeltsin döneminin ilk yıllarında Rus dış politikasında Ortadoğu'nun öneminde büyük oranda bir azalma yaşansa da Suriye verilen önem azalmamıştır. Çünkü Rusya Federasyonu'nun bölgede izlediği ana politikalardan biri de Suriye üzerinden Arap-İsrail sulh görüşmelerinde rol almaktır. Boris Yeltsin Golan tepelerinden dolayı İsrail ile Suriye arasında çıkan krizin çözümünde Rusya'nın etkin bir rol oynayacağını

düşünmektedir (Nizameddin, 2000: 160). Suriye ile her ne kadar ilişkiler güçlendirilmeye çalışılsa da Sovyet döneminden kalan borçların gündeme getirilmesi iki ülkenin ilişkilerini sekteye uğratmıştır. Zira Suriye yönetimi bu borçları kabul etmemektedir. Pirimakov'un 1996'da Rus dış işleri bakanı olmasıyla sekteye uğrayan ilişkilerde önemli bir değişime gidildi. Bunda Primakov'un Avrasyacı düşünceye daha yatkın olması ve Arap devletlerine karşı duyduğu ilginin büyük etkisi olmuştur (Sönmezoglu ve Bayır, 2014: 475-477). Dış işleri bakanının değişimiyle RF Suriye'yi hem Ortadoğu'da kendisinin ticaret ortağı olarak görmüş hem de Şam yönetimine silah satışı konusunda yeniden harekete geçinildi (Primakov, 2010: 400-410). Fakat Sovyet döneminden kalan borçlar ve bir takım sıkıntıların varlığı RF'nin Yeltsin dönemindeki Suriye politikasını olumsuz etkilemiştir.

Sovyet döneminde kendisine büyük miktarda askeri malzeme ve silah satılan diğer bir ülke de Libya'dır. 1970-1991 yılları arasında yaklaşık 19 milyar dolara Libya'ya askeri silah ve teçhizat satıldı. Libya'nın bu dönemde bu denli Rus yapımı askeri teçhizat alması sonucu kendi ordusunun sahip olduğu silahların yaklaşık %90'ı Rus silahlarıyla müteşekkil olmuştur. Libya'ya yönelik 1991'de yaptırımların getirilmesi ile RF yaklaşık olarak 7,5 milyar dolar değerinde silah satımından mahrum kalmıştır. 1999 yılına gelindiğinde Libya'ya yönelik yaptırımların tekrardan kaldırılmasıyla RF Libya'ya tekrardan silah satma arayışına girdi. Fakat RF silah satışlarında istediği pazar ve talebi bulamamıştır. Çünkü Libya'ya yönelik yaptırımlarda Rus yönetimi de katılmıştır. Bundan dolayı Libya ordusunun modernleştirilmesi için yapılan 40 projenin sadece bir tanesini Ruslar kazanmıştır.

Nihayetinde Yeltsin dönemi Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu politikası başlangıçta Ortadoğu'dan uzaklaşmış, daha çok Batıyı esas alan politikalar takip edilmiştir. RF'nin bu yönelimi Arap-İsrail krizlerinde etkin bir rol alamamasına neden olmuştur. Yine bölgeye yönelik yetersiz ve etkisiz kalınması Irak ve Suriye gibi ülkelerden Sovyet döneminden hem kalan borçlar alınamamıştır hem de bölge ülkeleriyle istenilen seviyede ticari ilişkiler geliştirilememiştir. 1996 yılında Primakov'un Dış İşleri Bakanlığına gelmesiyle Ortadoğu ya yönelik izlenen politikalarda değişime gidilmişse de Yeltsin hükümeti bölgede istediği etki ve nüfusu yakalayamamıştır. RF izlediği politikalarla SSCB döneminde ki Ortadoğu'da sahip olduğu askeri ve ekonomik güce ulaşmayı başaramadı.

4.1. Putin Dönemi (2000-2019)

Uluslararası sistemdeki ilişkilerde dış politikayı, sadece devletlerin izledikleri politik yollar olarak ifade etmek bir eksikliği ifade eder. Devletlerin dış politikalarında liderler de önemli bir etkiye sahip olabilirler. Billhassa günümüz siyasetinde Putin gibi bir lider için bu tanım ayrıca bir öneme sahiptir. Rusya Federasyonu'nun günümüz siyasi yapısına baktığımızda oluşan algıya göre; "Putin'siz bir Rusya", lidersiz bir Rusya'dır ve Rusya Federasyonu Putin olmadan şimdiki gibi bir anlam ifade edemezdi. Rus halkında farklı görüşlerdeki halkaların da ortak olarak kabul ettikleri nokta, Putin'in bir ulusal lider olarak görülmesidir. Putin'in bu denli kabul gören bir lider

olarak görülmesinin nedeni ise; ülkenin parçalanması konusunda Putin'in bütünleştirici bir rol üstlenmesi ve vatandaşların çoğunluğunun ekonomik refahlarının Putin'in varlığına bağlı olarak görmeleridir (Caşın ve Derman, 2016: 155).

Putin, Yeltsin'den sonra başkanlık koltuğuna gelmesi ile ülkedeki birçok sorunla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Ülkenin içinde bulunduğu ekonomik kriz, iç ve dış politikada ki sorunlarla birlikte başkanlık görevi daha da zor bir hal almasına neden oldu. Fakat Putin, izlediği politikalarla Rusya Federasyonu'nun küllerinden yeniden yeşermesini sağladı. Bu da Putin'i Rus halkı için vazgeçilmez bir lider kılmıştır. Putin yönetimi daha çok Avrasyacılık ve pragmatik bir politika anlayışını esas almıştır. Bu politikalarla Ortadoğu'ya verilen önem daha da arttı. Ortadoğu politikalarında etkin olmak ve bölgede yaşanan olaylarda aktif rol almak için İran'a ayrıca bir önem verilmektedir.

4.1.1. Vladimir Putin'in İktidara Gelişi

Kurulduktan kısa bir süre sonra ekonomik alanda yeni arayışlara yönelen Rusya Federasyonu, içinde bulunduğu ekonomik krizi ancak Batı ile yakın bir işbirliğinin sağlanmasıyla atlatacağını düşünmüştür. Fakat Moskova yönetiminin bu düşüncesi neticesiz kalmakla birlikte ülkede ki hiperenflasyon ve para değişimiyle birlikte oluşan krizin etkileri Rusya Federasyonu'nu çok uzun yıllar sürecek bir ekonomik krize sokmuştur. Yaşanılan krizle RF yaptığı reformlarla serbest piyasa ekonomisine yönelmiştir. Bu doğrultuda 1994 yılında devlete ait olan küçük çaptaki işletmelerin yaklaşık %70'i özelleştirilmiş ve aynı zamanda devletin sahip olduğu dev işletmelerin ise yaklaşık %35'lik kısmı özelleştirmeye gidildi. Moskova'nın bu politikaları sonucu ülkede çok büyük bir mal varlığına sahip olan ve elit kısım olarak bilinen Oligarklar daha da güçlenmiş ve ülkenin siyasetine yön verebilecek bir konuma gelmişlerdir (Başlamış ve Deprem, 2018: 25-27). 1991 yılında Çeçenistan'ın bağımsızlığını ilan etmesi RF'yi daha zor bir durumda bırakmıştır. Zira Yeltsin döneminde Çeçenistan'a düzenlenen savaşta Rus yönetimi ağır bir yenilgi almıştır (Jouanny, 2017: 26)

Sovyetler Birliğinin halefi olarak kurulan Rusya Federasyonu, SSCB dönemine nispeten hem daha az toprak ve nüfusa sahip hem de uluslararası arenada az prestiji olan bir ülke olmuştur. Bazı yazarlara göre RF'nin uluslararası arenadaki asıl prestij ve güç kaybının 1999 yılında NATO'nun Sırbistan'ı bombalamasıyla anlaşıldığını vurgulamışlardır. Zira Rusya Federasyonu yakınlık duyduğu Sırbistan'ının bombalanmasına sessiz kalmıştır (Eltchaninoff,2017: 26). Yaşanılan bütün bu sıkıntılar sonucunda Rus toplumunda Yeltsin'e yönelik ağır eleştiriler yapıldı. Eleştirilere bu denli maruz kalan Yeltsin 1999 yılında bir çok başbakan değiştirmek zorunda kalmıştır. Ortadoğu politikasında etkin bir rol üstlenen Primakov dahi görevden alınan başbakanlar arasındaki yerini aldı. Primakov'un yerine Sergey Stepaşin, Çeçen direnişinde istenilen başarıyı sağlayamamasının ardından yerine 1999 yılında Vladimir Putin getirilmiştir (Başlamış ve Deprem, 2018: 107-108).

Çeçen silahlı gruplarının giderek artan eylemleri ve Dağıstan'ın da yine bu Çeçen silahlı grupları tarafından işgal edilmesiyle ikinci Çeçen savaşı başlamış oldu.

Putin önderliğindeki Rus birlikleri yapılan operasyonlarla 1999 yılında Çeçen silahlı gruplarını Dağıstan sınırlarından çıkarmayı başardı. Moskova yönetimi tarafından Çeçen militanlarının gerçekleştirmiş olduğu eylemleri kitlesel terör eylemleri olarak nitelendirilmiştir. Aynı zamanda bu eylemler hem Rus hem de dünya kamuoyunda tedirginlik uyandırdı. Moskova yönetimi de bu durumdan yararlanarak Çeçenistan'a yönelik yapılacak askeri müdahalenin meşruluğunu kazanmıştır. Çeçenistan'a yönelik operasyonlar devam ettiği sırada 31 Aralık 1999 yılında dönemin devlet başkanı olan Yeltsin görev süresinin bitimine daha üç ay kala görevinden istifa ettiğini ve yerine vekaleten V. Putin'i atadığını bir vekaletnameyle ilan etti. Putin, bu üç aylık süre zarfında başkan vekilliği vazifesini iyi değerlendirerek, Çeçenistan ile yapılan savaşı bir fırsata çevirmeye başlamıştır. 2000 yılının Şubat ayında Grozni'yi ele geçiren Rus birliklerinin bu zaferiyle Mart ayında yapılacak olan seçimlerde Putin'in büyük bir değer kazanmasını beraberinde getirdi. Kısa bir süre zarfında önemli bir başarı elde eden Putin, Nisan 2000 yılında yapılan başkanlık seçimlerinde %52.94 oranında bir oy alarak Rusya Federasyonu'nun ikinci Devlet Başkanı olarak seçildi (Başlamış ve Deprem, 2018: 138).

4.1.2. Putin'in Dış Politika Anlayışı

SSCB'nin ardından henüz yeni kurulan Rusya Federasyonu, kuruluşunun ilk birkaç yılında Batıcı ve liberal bir dış politikaya yönelmiştir. Yeltsin döneminin sona ermesiyle iktidara gelen Putin, dış politika anlayışında pragmatist bir yönelişe girmiş ve iktidara gelmesiyle RF'nin iç ve dış politikasında yeni bir dönem başlamış oldu. Putin, Rusya Federasyonu'na Rus bakış açısıyla bakarak ülkedeki mevcut sorunlar arasında öncelikli olarak merkezi ve güçlü bir devletin gerekliliğine vurgu yapmış ve buna yönelik politika izlenilmesi gerektiğini ifadelerinde yer vermektedir (Turgutoğlu, 2006: 43). Putin yönetiminin iktidara gelmesiyle dış politikada izlenilecek yol haritasında esas alınan belge, 28 Haziran 2000 tarihinde "Dış Politika Algılaması" belgesi olmuştur. Bu dış politika anlayışı: Tek kutuplu dünya düzeninin yerine çok kutupluluğu savunan, dış politikada daha aktif bir rol üstlenmeyi, aktif bir dış politika için ulusal ekonominin güçlendirilmesi gerektiği ve dış ilişkilerde BM ve G8'e ağırlık veren bir belgedir (Tellal, 2010: 215; Mikail, 2007: 70-78).

Putin, iktidarlığının ilk dönemi olan 2000-2004 yılları arasında ideolojik bir düşünceye bağlı kalmadan, koşullar gereğince pragmatist bir anlayış içerisinde yol almaya çalışmıştır. Komünizm düşüncesini gerçekçi bulmayan Putin, yaptığı konuşmalarda kendisini ekonomik anlamda bir liberal olarak ifade ederek RF'nin Batılı devletlerin standartlarını yakalaması için gerekli bütün çabanın gösterileceğini vurgulamıştır. Uluslararası sorunların çatışmadan kaçınılması barışçıl yollarla bir çözüm üretilerek halledilmesini de ifadelerinde yer alan diğer bir söylemdir. Putin yönetimi ilk yıllarında önceliği Avrupa'ya verse de dış politikada asıl belirleyici aktör ABD olmuştur. 11 Eylül saldırılarında ABD'yi destekler açıklamalar yapılmış ve saldırı sonrası Putin dönemin ABD başkanı Bush'u ilk arayanlardan olmuştur (Tellal, 2010: 216; Çalışkan, 2018: 50).

Vladimir Putin, sahip olduğu görüşlerinde ve dış politikasında bazı Rus yazarlarının etkili olduğunu ve bunlardan en önemlilerinden biriside milliyetçi akımının temel aktörlerinden Aleksandr Soljenitsin'dir. Putin'in farklı düşüncelere sahip olmasından dolayı Jouanny, Putin'in dış politikaya yönelik izlediği felsefenin melez bir yapıya sahip olduğunu ifade etmiştir (Jouanny, 2017: 59-65). Sahip olduğu melez düşünsel yapısı bağlamında milliyetçi ve liberal bir dış politika izleyen Putin, ABD ile 11 Eylül saldırılarında terörizme karşı ortak mücadele ve işbirliği yaparak iki ülkenin ilişkilerinin gelişmesinde büyük katkı sundu. Fakat ABD yönetiminin ilerleyen süre içerisinde güvenlik politikalarını uygulamada iş birliği ve entegrasyon içerisine girmektense tek taraflı politikaları tercih etmesi Moskova yönetiminin rahatsızlık duymasına neden oldu (Bölme, 2010: 5).

2004-2008 yılları arasında ikinci başkanlık dönemini yaşayan Putin ve ekibinin bu dönemdeki dış politikasında daha realist bir anlayış hâkim olmuştur. Realist düşünürlerin başında gelen isim eski Rusya Federasyonu dış işleri bakanı ve başbakanlık görevlerinde bulunan ve aynı zamanda Ortadoğu uzmanı olan Yevgeny Primakov gelmektedir. Realizmin savunucularına göre dünya sisteminin yine çok kutuplu bir yapıda olması gerektiği ve dış politikada Rus halkının çıkarlarının öncelikli tutulmasını savunmaktadırlar. Yine Rus dış politikasında realizmi savunanlara göre Batı'nın yayılımcı politikalarına kayıtsız kalınmamalı ve bu politikalar gerektiğinde engellenmeye çalışılmalıdır. Bunun için öncelikle NATO'nun yayılmasını önlemek ve dünya örgütlerinde Rus çıkarlarının savunulması gerektiğini söylemişlerdir (Lo, 2002: 58). Görüldüğü gibi Putin'in ikinci döneminde dış politika anlayışında realist fikirler daha baskın olmaktadır. Daha önceki söylemlerinde Sovyetler birliğini destekler ifadelerine az yer veren Putin başkanlığın ikinci döneminde SSCB'yi daha destekler açıklamalarda bulunmuştur. 2005 yılında Federal Mecliste yaptığı bir konuşmasında SSCB'nin çöküşünü yüzyılın en büyük jeopolitik felaketi olarak ifade eden Putin, Sovyet döneminin vatan sevgisini pekiştirdiğini söylemiştir. Aynı zamanda dönemin siyasetçileri tarafından oluşturulan yayılımcı ve Neo-Avrasyacı jeopolitik görüşler Rus dış politikasına güçlü bir etkide bulunmuş ve dünyadaki küreselleşmeye karşı çıkmaktadırlar (İsmayilov, 2011: 232-234).

Putin'in, "Ruslar tarafından asırlardır devam eden Rus devlet geleneğinde her zaman bağımsız bir dış politikanın izlendiğini ve RF'nin de aynı şekilde bir politika izleyecek" şeklinde açıklamada bulunması, Rus dış politikası açısından yeni bir dönemin başladığı sinyalini vermektedir. Ve aynı zamanda bu söylem jeopolitik bir meydan okuma olarak kabul edilmiştir (Mammadov, 2014: 39).

Rusya Federasyonu uluslararası arenada yaşanan hadiseler doğrultusunda, 2010 yılına gelindiğinde çevreleme ve kuşatılma algısı üzerine dış politikalar izlemeye yönelmiştir. Bilhassa Arap devletlerinde görülen ayaklanmalar ve Rusya Federasyonu'nda başlayan sokak gösterileri Putin yönetimini tedirgin etmiştir. 2012 yılının mart ayına gelindiğinde üçüncü başkanlık dönemiyle birlikte hem milliyetçilik ilkesi daha baskın olmuş hem de Rus ülküsüne ideolojik söylemler de dâhil edilmiştir. Bu durum Rus dış politikasında Avrasyacılık düşüncesini daha belirgin hale getirmiştir (Çalışkan, 2018: 54).

4.1.3. Putin Hükümetinin Ortadoğu Politikası

SSCB'nin 1989 yılında Afganistan'da yapılan savaştan çekilmesinden, yeni kurulan RF'de Putin'in iktidara geldiği 2000'li yıllar arası Moskova yönetiminin Ortadoğu'dan çekilme dönemi olarak sembolize edilmektedir. Fakat Putin'in iktidara gelmesiyle birlikte bölgeye olan ilgi daha farklı bir boyut almaya başladı. Bu dönemde RF'nin izlediği çok taraflı politika alanlarından biri de Ortadoğu olmuştur. Son dönemlerde ABD tarafından dile getirilen "Genişletilmiş Ortadoğu" (Basra körfezi, Kuzey Afrika ve Ortadoğu) tanımı çerçevesinde ele alan Rusya Federasyonu kendi ve yakın çevresinin güvenliği için bu bölgede istikrarın devam etmesini istemektedir. Ayrıca bölgede var olan ticaret potansiyeli ve enerji kaynakları Ortadoğu'yu RF'nin gözünde cazip hale getirmektedir. 2000'li yıllarda Rusya Federasyonu'nda iktidarın el değiştirmesiyle birlikte uluslararası toplumda etkinlik kazanmaya başlayan RF, Batılı Devletler (ABD merkezli) arasında yeni bir rekabetin başlamasıyla Ortadoğu yeni bir mücadele merkezi haline gelmiştir. Bu bağlamda RF'nin Ortadoğu'ya yönelik izlediği politikanın esas gayesi "dengeleyici" bir rol üstlenerek bölge ülkeleriyle ilişkilerini genişletip siyasi ve ekonomik alanda kazanç elde etmek, Batının etki alanını sınırlandırmak ve bu topraklarda nüfus sahibi olmaktır (Trenin, 2010: 7).

Soğuk Savaş, sona ermesiyle birlikte uluslararası sistemde yeni oluşumları beraberinde getirdi. SSCB'nin dağılmasıyla güç dengelerinde de köklü değişimler meydana gelmiştir. İnsanlık tarihi boyunca her zaman önem arz eden Ortadoğu bölgesi 21.yüzyıla gelindiğinde hala dünyanın güçlü devletleri için bir cazibe merkezi olmayı devam ettirmiştir. Bunun birçok nedenleri mevcuttur. Bizim için özellikle Rusya Federasyonu açısından Ortadoğu'nun nasıl bir anlam taşıdığı ve dış politika açısından sahip olduğu önemin ne ölçüde olduğudur. Moskova hükümeti açısından Ortadoğu birçok noktadan büyük öneme sahiptir. Bunları Rus yazar Dmitri Trenin kısaca şöyle ifade etmiştir;

- Birincisi, RF ile Ortadoğu arasındaki coğrafi yakınlığın olmasıdır. Zira Çeçenistan'ın başkenti Grozni ile Musul'un arasında yaklaşık 600 millik bir mesafenin² olması coğrafi yakınlığı gözler önüne sermektedir.
- İkincisi, Ortadoğu nüfusunun büyük çoğunluğunun Müslüman olması, aynı zamanda Rusya'daki nüfusunda 1/7'sinin Müslüman olması hatta bu nüfusun giderek artması, bir de İsrail nüfusunun 1/5'nin Rusça konuşan Yahudilerden oluşması Rusya'nın bu bölgeyle manevi bağına işaret etmektedir.
- Üçüncüsü yine Ortadoğu Müslüman ülkelerinden radikal İslamcı gurupların Rus topraklarında ki olası bir ayaklanmaya neden olabilmesi.
- Dördüncüsü, Ortadoğu bölgesinde zengin enerji kaynaklarının varlığı.
- Beşincisi de, ABD'nin Irak ve Afganistan gibi bölge ülkelerinde askeri gücünün varlığı Rusya'nın Ortadoğu'ya yönelik politikalar geliştirmesine ve bölge

² Bu mesafe ölçümü Google haritalarda yapıldığında Grozni ile Musul arasının 1437 km(yani yaklaşık olarak 893 mil) olduğu görülmektedir.

ülkeleriyle yakın ilişkiler içerisinde olmasına neden olmaktadır (Trenin, 2010: 3-4)

D. Trenin'nin yukarıda RF'deki Müslüman nüfus için verilen oranlar sanıldığı kadar üzerindedir. Rusya Federasyonu'nda 2002 yılında yapılan bir sayımda RF'deki Müslüman sayısı ülke nüfusunun yaklaşık %10'una tekabül etmekte yani bu da yaklaşık 14.5 milyon kişi demektir. RF'de yer alan Müslümanların Ruhsal İdaresi'ne göre 2002 yılında RF sınırları içerisinde Müslüman nüfus 20 milyona ulaşmıştır. Günümüzde ise bu oran yaklaşık olarak RF nüfusunun %30'a ulaştığı tahmin edilmektedir (İsmayıl, 2020)

Sovyetler döneminin sona ermesiyle birlikte yeni kurulan Rusya Federasyonu'nun güney sınırlarında altı Müslüman devlet kurulmuştur. Bu topraklarda var olan ve yıllarca Komünizmin baskısına maruz kalan İslami inanç, bu dönemde tekrar bir hareketlenmeye başladı. Geniş bir İslam nüfusuna sahip olan Ortadoğu bölgesinden RF'nin güneyinde kurulan bu İslam devletlerine Radikal grupların akın etme durumundan tedirgin olan Rusya Federasyonu, Ortadoğu'ya yönelik politikalarına öncelik vermek durumunda kaldı. Bu politikalarında İslami yaklaşımı ve bölgedeki gücünden dolayı İran'a ayrıca bir ilgi gösterilmiştir. Rusya Federasyonu'nun ilgilendiği diğer bir konuda, Arap-İsrail sorunudur. Zaman içerisinde İsrail'e karşı farklı tutumlar sergileyen Rusya Federasyonu, SSCB döneminde İsrail karşıtı bir Arap Birliğinin oluşmasını destekleyerek İsrail ile politik ilişkilerine kısıtlı miktarda yer vermiştir. Günümüzde ise Moskova yönetiminin Ortadoğu'daki en büyük ticaret payına sahip olan devlet İsrail'dir. RF'nin bölgedeki bütün devletlerle ilişkilerini geliştirme çabası bölgede var olan sorunlarda arabuluculuk rolünde oynamasına zemin hazırlamaktadır. Yine Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu bölesine yönelik izlediği politikalarının temelinde yatan diğer bir neden de; ABD'nin Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) politikasına yönelik bir misilleme olarak bölgede var olmak istemesidir (Kamalov, 2007: 93-103).

2000'li yıllarda iktidara gelmesiyle ülkesindeki iç sorunları bastırdıktan sonra Rusya Federasyonu'nun dış politikasının tek belirleyicisi olan Putin hükümeti, bu yılda yayınlanan doktrin ile RF'nin süper güç olduğuna vurgu yapılmış ve jeopolitik alanda bir söylem geliştirerek Ortadoğu'da ABD ile RF'nin rekabetine önem atfedilmiştir. Yine Ortadoğu'da etkin ve güçlü bir aktör olarak bulunması RF'nin Batı ile münasebetlerinde önemli bir etkisi olacaktır. Afganistan ve Irak harplerinin akabinde petrol fiyatlarında büyük bir artış yaşanmıştır. Bu durum Putin yönetiminin ekonomik alanda büyük bir kazanç elde etmesini sağlarken aynı zamanda da elde edilen ekonomik kazançla da yeni silahlar yapılmıştır. Yapılan yeni silahların Ortadoğu ülkelerine satılmasıyla Rusya Federasyonu'nun bu bölgede önemli bir silah tedarikçisi olmasını sağlamaktadır (Dağı, 2007: 128-129).

Putin, iktidara gelmesiyle birlikte Rusya Federasyonu'nun tekrar bir süper güç olması için gayret göstermiştir. Fakat ülkedeki ekonomik sıkıntılar ve Çeçenistan'da yaşanan direniş RF'nin güçlenmesini zorlaştırmıştır. Rusya'nın Ortadoğu politikasında bir dönüm noktası olan 11 Eylül saldırıları sonucu Putin aradığı stratejiyi yakalamıştır.

Böylece 11 Eylül saldırılarıyla ABD ile taktiksel anlamda bir ittifak gerçekleştirildi. ABD'nin 11 Eylül saldırılarından sonra Taliban'a yönelik düzenlediği operasyonlarda Rusya Federasyonu tarafından destek verilmiş, fakat 2003'te Irak'ın ABD tarafından işgal edilmesine Rusya Federasyonu destek vermemiştir. 2004 yılına gelindiğinde Putin yönetiminde olan Rusya Federasyonu'nun önünde iki temel sorun vardı. İlki Çeçen gerillaları tarafından düzenlenen okul baskınıyla 300 Rus vatandaşının öldürülmesi, ikincisi olarak Ukrayna'da Turuncu devrimlerle iktidarın el değiştirmesi olmuştur. Yaşanılan bu gelişmeler Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu'ya yönelik daha aktif politikaların ve yakın ilişkilerin geliştirilmesine engel olmuştur (Işık, 2010: 96).

Putin döneminde Ortadoğu'ya yönelik izlenen politikalarda temel anlamda üç önemli dönüm noktası oldu. Birincisi, Taliban tarafından 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'ye yönelik düzenlenen terör saldırıları, ikincisi olarak 23 Mart 2003 tarihinde ABD'nin Irak'ı işgal etmesi ve üçüncüsü de 2011 yılında Arap dünyasında mevcut iktidarlara yönelik Arap Baharı olarak adlandırılan ayaklanmaların yaşanmasıdır. RF'nin Ortadoğu politikasını daha iyi anlamak için bu üç olayın iyi analiz edilmesi gerekmektedir.

Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu'da var olmak istemesinin önemli nedenlerinden biri de bu bölgedeki ABD hegemonyasını azaltmak istemesidir. Soğuk savaş döneminde SSCB ve ABD ilişkileri genelde gergin ve karşılıklı çevreleme politikalarıyla devam etmiştir. 2000'li yılların başlarında Rusya Federasyonu'nun içinde bulunduğu ekonomik ve iç sıkıntılar göz önünde bulundurulduğunda Rusya Federasyonu tarafından ABD karşıtı politikalar izlemek yerine daha uzlaşıcı bir politika anlayışı benimsenmiştir. Bu minvalde her iki ülke için tehdit unsuru olan terörizm gibi etkenler aynı paydada bulunma ve ilişkilerde yakınlaşmaya neden olacaktır.

Şu bir gerçektir ki 11 Eylül saldırıları daha önce yapılan güvenlik tanımları ile dış politikadaki söylemlerde köklü bir değişim meydana getirmiştir. İkiz kule saldırıları ülkelerin uluslararası sisteme ve dış politikada benimsedikleri bakış açılarında değişim meydana getirmiştir. Bu durum Putin ve ekibi içinde izlenilecek dış politikalarda nasıl yol izleneceği konusunda bir belirsizliği beraberinde getirdi. Rus hükümeti, terör saldırılarının akabindeki birkaç hafta boyunca teröre karşı bir cephede bulunmanın artılarını ve eksilerini pragmatizm ve realizm bağlamında analiz etmiştir. Nihayetinde Putin, terörü kınamış ve teröre karşı yapılacak harekâtlara destek verileceğini ilan etmiştir. Bu açıklamalarla birlikte Putin iktidarlığındaki Rusya Federasyonu, teröre karşı vereceği destek ile bölgesel ve küresel anlamda pragmatik kazanımlarda bulunmayı hedeflemektedir. Aynı zamanda Putin hükümeti uluslararası konjonktürün vermiş olduğu ortam ile kendi ulusal bütünlüğüne yönelik siyasi ve askeri operasyonlarda (bilhassa Çeçen direnişine yönelik) serbest hareket etme fırsatını yakaladı. 11 Eylül saldırıları sonucu Batı ile bir yakınlaşma süreci başlamış fakat bu yakınlaşma Yeltsin dönemindeki Batı eğilimli olmamıştır (Turgutoğlu, 2006: 58).

Rusya Federasyonu'nun tekrar Ortadoğu'da etkin bir aktör olmak istemesinin asıl nedeni ise: 11 Eylül saldırıları sonrası uluslararası alanda terörizm ile mücadele adı altında Çeçen direnişinin bastırılması için ABD'nin desteğine ihtiyaç duymasıdır. Ama Rusya Federasyonu'nun beklentileri doğrultusunda olmamakla birlikte ABD tarafından

Afganistan ve Irak'ın işgal edilmesi ve Kırgızistan ile Özbekistan sınırlarında askeri üslerin kurulmasından dolayı RF de bir tepki olarak Amerika Birleşik Devletleri ile Ortadoğu da yüzleşmek istemiştir (Dağı, 2007: 128). ABD'ye yönelik gerçekleştirilen 11 Eylül saldırılarının ardından oluşan dinamikler dikkate alındığında uluslararası sistemde RF'nin önemini bir kez daha tahakkuk ettirmiştir. Terörle mücadelede ortak hareket edilmesi ve nükleer silahların sağladığı istikrarla Rusya Federasyonu'nun katkıları açık bir şekilde görülmüştür (Kamalov, 2004: 145-146).

ABD tarafından 23 Mart 2003 tarihinde Irak'ın işgal edilmesi Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu'ya yönelik politikalarında önemli bir dönüm noktasına neden oldu. Zira 1958'de General Kasım'ın iktidara gelmesinden 2003 yılında Saddam'ın devrilmesine kadar ki süreçte RF'nin Irak ile etkin bir ilişki bağı olmuştur. 2000 yılında ABD'de iktidara gelen George W. Bush döneminde 11 Eylül saldırılarının ardından ABD'nin Irak'ı da işgal etme süreci de başlamıştır. Fakat Putin, Irak krizinin son bulması için barışçıl yollara başvurulmasını, BM'yi devreye koyarak krizin bir çözüme kavuşturulmasını, RF'nin ekonomik alanda çıkarlarının korunması ve RF ile ABD ilişkilerinin devamlılığını sağlamak için gayret göstermiştir. Putin yönetimi ABD'nin Irak'a müdahalesini meşrulaştırmak için BM Güvenlik Konseyine başvurarak onay kararını çıkarmasına karşılık, Almanya, Çin ve Fransa gibi devletleri yanına alarak bu kararın onaylanmasına karşı çıkmıştır (Purtaş, 2006: 158-159).

Moskova SSCB döneminden Irak'a verilen yaklaşık 8 milyar dolar gibi bir borcun alacaklısı olması, 2002 yılında Irak ile yaklaşık on yıl gibi bir süreliğine 40 milyar dolar değerinde ticaret anlaşmasının yapılması, Rusya Federasyonu'nun dev petrol şirketi olan Lukoil'in Kurna yataklarında yürüttüğü işletme yetkisi ve 7 milyar dolar kıymetinde bir projesinin olmasını göz önünde bulundurursak ABD'nin Irak işgali RF'nin hem ekonomik çıkarlarına hem de Ortadoğu politikasına ne denli bir etki yapacağı açık bir şekilde görülebilir (Purtaş, 2008: 60).

RF açısından ticari hacmi Arap devletleri arasında en fazla olan ülke Irak'tır. Bu yüzden ABD tarafından olası bir Irak işgali Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu politikasında önemli değişimleri beraberinde getirmek anlamına gelmektedir (Cankara ve Cankara, 2007: 207). Irak savaşının başlamasıyla Putin tarafından bu savaşın hiçbir meşru hakkının olmadığını, siyasi açıdan da ABD'nin ciddi bir hata yaptığını ifade etmiştir. Fakat Putin'in açıklamasından kısa bir süre sonra dış işleri bakanı İ. İvanov tarafından yapılan açıklamayla, RF'nin Irak içerisinde ABD ile ortak bir işbirliğinin devam etmesini istediklerini ifade etmiştir. Aynı zamanda Rus siyasetinde ve Ortadoğu konusunda önemli bir kişi olan Y. Primakov'da RF'nin Irak savaşında ABD ile ilişkilerini bozmadan devam etmesi gerektiğini söylemiştir. Aksi takdirde Rusya Federasyonu bu durumdan büyük zarar görecektir (Katz, 2003: 47). Sonuç olarak yapılan savaşla ABD, Irak'taki kontrolü tamamen ele geçirdi. RF ise bu durumda kaybeden taraf olmuştur. Ticaret, petrol ve eski borçların tahsili konusunda amacına ulaşamamış ve yeni arayışlara yönelmek zorunda kalmıştır.

Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu politikasına yön veren üçüncü diğer bir olayda Arap Baharıdır. Arap Baharının yaşanmasıyla birlikte RF'nin Ortadoğu'ya yönelik izlediği politikalarda değişimi de beraberinde getirdi. Öncelikle RF'nin,

Ortadoğu Arap ülkelerinde meydana gelen halk hareketlenmeleri ile ortaya çıkan ve mevcut rejimlerin önemli ölçüde etkilenmesi hatta rejim değişikliklerinin yaşanmasını nasıl algıladığını analiz etmek gerekir. Ortadoğu bölgesi ABD ile SSCB arasında da iki ülkenin küresel nüfuz rekabetinin yaşandığı en önemli alanlardan biri olmuştur. Her ne kadar 1990-2000 yılları arasında RF Ortadoğu'ya yönelik daha pasif politikalar izlese de 2000 yılının başlarında Putin'in iktidara gelmesiyle birlikte Ortadoğu'ya yönelik daha aktif politikalar izlenilmeye başlanmıştır. Bölge ülkeleriyle giderek artan ticari ve siyasi alanlardaki gelişmeler, RF için Ortadoğu'nun önemini daha da artırmıştır. Uluslararası arenada dışlanan Suriye ve İran gibi devletlere verilen askeri ve diplomatik destek ile Rusya Federasyonu'nun bu bölgede daha etkin ve kalıcı politikalar izlemesini sağlamıştır (Erşen, 2014: 78).

Arap Baharı'nın Rusya Federasyonu'nun dış politikasına etkisi RF ile Batılı devletlerle olan ilişkilerde kendisini göstermektedir. 2010 yılının ilk aylarından itibaren RF ile ABD arasında uluslararası arenada giderek artan anlaşmazlıklarla birlikte iki ülke arasında reset politikasının sürdürülemezliği artık tartışma konusu olmuştur. RF ile Batılı devletler arasındaki ilk anlaşmazlık konusu Arap Baharıyla yaşanan halk ayaklanması sonucu mevcut iktidarların değişmesini Batılı devletlerin desteklemesi olmuştur. Zira RF yönetimi daha önce yaşanan Renkli Devrimler'i göz önünde bulundurarak Batılı Devletlerin Arap Baharına destek vermelerinden rahatsızlık duymaktadır. Fakat yaşanan süreç boyunca Libya'da olası bir müdahale konusunda BM platformunda kısmi olarak aynı paydada yer almışlardır. Bu doğrultuda Libya'ya NATO tarafından bir müdahalenin yapılmasına ilişkin BM'nin 1973 sayılı kararı oylanırken RF hükümeti veto yetkisi yerine çekimser oy kullanmıştır. Böylece Libya'ya müdahale yolunu aralamıştır. Ancak yapılan bu müdahalenin çok geniş yetkilerle yapıldığını düşünen RF, devrik lider Kaddafi'nin halk tarafından linç edilerek öldürülmesi üzerine Arap Baharı dış politikasında daha katı bir tutum içerisine girmiştir (Özdal, 2015: 251-252).

Halk ayaklanmalarının Libya ve Suriye'ye sıçramasıyla birlikte RF bölgeye yönelik daha aktif bir dış politika izlemek zorunda kaldı. Arap Baharı ile başlayan devrimler RF'nin uluslararası sistemdeki etkinliğini devam ettirmesi açısından ayrıca bir önem taşımaktadır. Bilhassa Libya'da gerçekleşen devrim sonucu Kaddafi'nin devrilmesi ve oluşan yeni hükümetin RF ile pek sıcak ilişkiler içerisinde olmaması RF'nin Arap Baharı'na yönelik izlediği politikalarda bir dönüm noktası olmuştur. Rusya Federasyonu ulusal güvenlik ve çıkarlarını göz önünde bulundurarak yaşanan Arap Baharı süreciyle Ortadoğu politikasında üç temel hedef belirlemiştir; Birincisi, Bölgesel çıkarlardır. Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu da önemli çıkarlarının olduğu devletlerde devrimlerin yaşanması bölgesel çıkarlarda önemli ölçüde kayıpların yaşanmasına neden olacaktır. Libya ile RF ilişkilerinde genellikle ekonomik çıkarlar öne çıkmaktaydı. Kaddafi döneminde Rus petrol ve silah şirketlerinin büyük ölçüde ticari kazanımları mevcut iken (ticaret hacmi yaklaşık 10 milyar dolara ulaşmıştır) Kaddafi hükümetinin devrilmesi ve yönetimin muhaliflerin eline geçmesiyle Rus şirketlerinin Libya'da ki bu ayrıcalıklı kazanımları sona ermiştir. Yine aynı şekilde RF'nin bir çok alanda bölgedeki en önemli müttefiki Suriye olmuştur. Gerek SSCB gerekse de RF döneminde Suriye ile

askeri, ticari ve siyasi anlamda geleneksel bir iş birliği devam etmektedir. Zira Suriye, enerji ve silah alanında Rusya Federasyonu için önemli bir Pazar konumundadır. Ortadoğu politikasında Suriye'nin önemini öne çıkaran diğer önemli bir konu da Tartus'ta RF'ye ait bakım ve ikmal üssünün bulunmasıdır. 1971 yılından bu yana faaliyette olan bu üssün en önemli özelliklerinden birisi de SSCB coğrafyasının dışında yer alan tek deniz üssü olmasıdır. Bu önemli özelliklerden ötürü Suriye, Rusya Federasyonu'nun Akdeniz ve Ortadoğu'daki jeopolitik çıkarları açısından vaz geçilmez öneme sahip bir ülke konumundadır (Erşen, 2014: 79-80).

İkincisi, küresel nüfus mücadelesi; Ortadoğu'da gerçekleşen devrimler Rusya Federasyonu'nun uluslararası arenada etkili olduğu nüfuz sahasını koruması açısından önem taşımaktadır. Rusya Federasyonu Libya krizinde askeri bir müdahale için BM'de çekimser oy kullanmasına rağmen Suriye krizinde önceki acı tecrübelerden alınan dersler doğrultusunda Suriye'ye BM tarafından yapılacak askeri müdahale için veto hakkını kullanmıştır. RF'nin buradaki ekonomik, askeri ve jeopolitik çıkarları daha belirgin bir şekilde kendini göstermektedir. Diğer yandan 2011 yılının ortalarından itibaren ABD ile RF arasındaki ilişkiler hem Arap Baharı hem de diğer nedenlerden ötürü giderek gergin bir hal almaya başlamasıyla Suriye konusu Rusya Federasyonu için ABD'ye karşı kullandığı etkin bir koz haline geldi. Aynı zamanda Rusya Federasyonu, Ortadoğu'da son dönemlerde daha etkin bir aktör olarak öne çıkmaktadır. Ürdün, İran, Irak, Suudi Arabistan ve İsrail gibi ülkelerde RF ile diplomatik ilişkilerde bir yakınlaşmanın olduğu görülmektedir (Erşen, 2014: 80).

Üçüncüsü, iç siyasi bağlam; Arap Baharı ile başlayan halk ayaklanmaları Rus iç politikasında huzursuzluk ve istikrarsızlık olarak görülmüştür. Medvedev hükümeti bu halk ayaklanmalarından tedirginlik duymuş ve bu ayaklanmaların Rus halkı üzerinde de olumsuz bir etki oluşturacağı ve dış mihrakların desteğiyle RF de iktidar değişikliğine neden olacağı düşüncesi hâkim olmuştur. 2012 de gerçekleşen devlet başkanlığı seçimleri sunucunda başta Moskova ve St. Petersburg olmak üzere bir çok şehirde başlayan Putin ve Medvedev karşıtı gösteriler düşünüldüğünde tedirginlik nedeni daha net anlaşılacaktır. Bu durumda Arap Baharı'nın demokratik yansımalarının Rus yönetiminin üzerindeki etkisinin varlığını göstermektedir (Erşen, 2014: 79-80).

İç siyasi bağlamda diğer önemli bir kaygı ve etki ise Arap Baharı ile güçlenen radikal akımların Kafkasya üzerinde ki olası etkileridir. Rus nüfusunda önemli bir orana sahip olan Müslüman halkın bu radikal İslamcı gruplardan etkilenmesi durumunda Rusya Federasyonu'nun iç siyasetinde ciddi sıkıntılara neden olacaktır (Özdal, 2015: 252). Bu tür etkileri göz önünde bulunduran RF yönetimi, Arap Baharı'nda daha etkin bir dış politika izleme kararını almasını beraberinde getirmiştir. Böylece Rus dış politikasına yön veren olaylardan üçüncüsü olan Arap Baharı'nın etkisi bu gibi nedenlerden dolayı etkili olmuştur.

4.2. Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu Ülkeleriyle Siyasi, Ekonomik ve Askeri İlişkileri

İnsanlığın yerleşik hayata geçtiği ve terakkisinde dönüm noktası olan uygarlıkların ilk kurulduğu topraklar olarak bilinen Ortadoğu; jeopolitik konumu ve verimli topraklarıyla siyasal, kültürel, ekonomik ve dinsel olarak insanlık tarihinde büyük bir öneme sahip ve toplumlar arasında bir geçiş bölgesi olmuştur (Acar, 1992: 147). Ortadoğu'nun bu denli önem arz etmesine neden olan özelliklerinden dolayı tarih sahnesi boyunca dünyada hakim güç olma arzusunda olan devletler için Ortadoğu hakimiyeti ve bölge ile güçlü ilişkiler kurmak büyük bir önemdedir. 20. yüzyıla gelindiğinde zengin petrol kaynaklarının bu bölgede ortaya çıkması ve petrolün dünyanın güçlü devletleri için sanayi ürünlerinin üretiminde vaz geçilmez olmasıyla birlikte Ortadoğu'nun tarih boyunca sahip olduğu önemini daha da artırmıştır (Yavuz, 2003: 111).

Yukarıda da ifade edildiği gibi Ortadoğu bölgesi tarih boyunca önemini korumuş ve hakim güçler açısından bölgede hâkimiyet kurmak cazip bir yer konumundadır. Her güçlü millet gibi Ruslar da bölgeyle yakın ilişkiler kurmak ve bölgede hâkimiyetini güçlendirmek için politikalar izlemiştir. Bu minvalde Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu ile olan ilişkileri yaklaşık olarak 18.yy ikinci yarısına kadar dayanmakta ve bu dönemden itibaren Ortadoğu, Rus dış politikası için vazgeçilmez bir bölge konumuna gelmiştir. Hatta Rusya'nın Ortadoğu'ya yönelik izlediği politikaların temelleri Rus çarı I. Petro döneminde atılmıştır. Çarlık Rusya döneminde de Ortadoğu Rus dış politikasındaki önemini korumuştur. Ortadoğu politikası açısından önemli bir nokta ise Rusların sıcak denizlere inme politikası ve arzusu Rus siyasi tarihinde Çarlık dönemine kadar dayanmasıdır. Bu politikayla ulaşılmak istenilen nihai hedeflerin başında Ortadoğu bölgesinde ki zenginliklerden faydalanmaktır (Öztürk, 2016: 281). Bundan dolayı Moskova yönetimi bölgede ki varlığını sağlamak için siyasal anlamda da ekonomik anlamda da Ortadoğu'yla ilişkilerini geliştirme çabasında olmuştur. Fakat günümüz Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu ile ilişkilerinin modern anlamdaki adımları Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği dönemine tekabül etmektedir (Yıldırım, 2014: 35). 1947 yılından itibaren başlayan soğuk savaş ile birlikte ABD ile SSCB arasında en büyük rekabetin yaşandığı yer jeopolitik konumunun da etkisiyle Ortadoğu olmuştur. Bu bağlamda RF'nin Ortadoğu ile olan siyasi ilişkileri çok köklü bir tarihe sahiptir (Mırzalıyeva, 2017: 2). SSCB'nin dağılmasıyla onun mirasının en büyük varisi olan RF, Ortadoğu ile SSCB döneminden süre gelen ilişkilerde yeni bir ivme kazanarak bölgeyle güçlü bir siyasi ilişki kurmaya başlamıştır. Unutulmaması gerekiyor ki Kremlin'in de SSCB gibi küresel bir güç olma arzusu en önde gelen önceliklerinin arasındadır. Kremlin sarayının danışmanlarından Gleb Pavlovski'nin yaptığı şu açıklamada "Biz imparatorluk kültürü, imparatorluk gücü ve imparatorluk yöntemleri olan bir devlet inşa etmek istiyoruz." demesi ile RF'nin nihai hedefini açıklamıştır (Kremlin, 21.01.2010, www.rferl.tr).

Soğuk savaş döneminden 2000'li yıllara kadar Rusya Federasyonu Ortadoğu'da daha çok ABD ile bir rekabet içerisindeyken 2000 yılının başından itibaren Brezilya,

Hindistan ve daha da önemlisi Çin gibi küresel güç olama yolunda önemli adımlar atan ve büyük ekonomik güce sahip ülkelerle de yarışmak durumunda kalmıştır (Yıldırım, 2014: 39). RF böyle bir hedefte muvaffak olmak ve emperyalist hırslarını gerçekleştirmek için Orta Asya, Güney Kafkasya, Doğu Avrupa ve Ortadoğu ile geniş ölçekli bir dış politikayı tatbik başlandı. Zira bu topraklar RF'nin dış politikasında temel paradigmlar arasında yer almaktadır. Bunun için bölgedeki müttefik ülkelerle siyasi ve askeri işbirliğine ayrıcalık tanınmakla birlikte bölgeye yönelik saldırgan politikalar da izlenmeye başlanmıştır (Gaffarlı, Eylül.2012, www.researchgate.tr).

Ortadoğu, Rusya Federasyonu'nun dış politikasında genel olarak büyük bir öneme sahip olsa da bölgeye yönelik izlenen politikalarda bazı dönemlerde çok zayıf ilişkiler yaşanmıştır. Bunun en bariz dönemi Yeltsin yönetiminin 1991-1993 yılları arasında izlediği Atlantikçilik politikalarının sonucunda Ortadoğu ile ilişkilerde geline nokta. Fakat 1995-1996 yıllarında Arap kültürü ve diline hâkim olan Yevgeni Primakov'un Rus dış işleri bakanlığına getirilmesiyle Rus dış politikasında Ortadoğu'nun önemi giderek artmıştır. Putin'in iktidara gelmesiyle bölgeye verilen önem daha belirgin bir şekilde artmıştır. Hatta ilerleyen yıllarda Ortadoğu Rus dış politikasında olmazsa olmaz bir konumda yerini aldı. 2000'li yıllarda iktidara gelen Putin, ülkesinin yeniden ayağa kalkması için bazı hedefler belirlemiştir. Böylece uluslararası arenada Rusya Federasyonu'nun; dünyadaki gücünü ve eski saygınlığını tekrar elde etmek, dünya ekonomisinde saygın bir konuma sahip olmasını sağlamak ve dış politikada etkin bir güce sahip olmak için Rus silahlı kuvvetlerini yeniden güçlü bir donanımına ulaştırmaktır (Caşın ve Derman,2016: 274).

Putin kendi iktidarı döneminde Ortadoğu, çok taraflı dış politika alanlarından biri olmuştur. Zira yukarıda sayılan hedefler göz önünde bulundurulursa bölgedeki zengin enerji kaynakları ve ticari kapasite Ortadoğu'yu RF için cazip bir hale getirmektedir. Bu minvalde Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu'daki temel gayesi "dengeleyici" bir rol üstlenerek Batının bu topraklardaki etkinliğini sınırlandırmak ve bölge devletleriyle ekonomik ve siyasi kazanımlar elde etmektir. Putin başkanlığının birinci döneminde Primakov'un çizgisinden gitmeye devam etmiş, Arap-İsrail barış sürecinde de "arabuluculuk" siyasetini izlemiştir. Filistin ile İsrail arasında 2000 yılının ekim-kasım aylarında ortaya çıkan çatışma sırasında Rusya Federasyonu'nun dış işleri bakanı İvanov, taraflar arasında yoğun diplomatik temaslarda bulunmuştur. Bunun için Lübnan, Filistin, İsrail ve Suriye'yi ziyaret edildi (Mammadlı, 2014: 28-29). Çeçenistan meselesinde Arapların Çeçen direnişçilere maddi kaynak tedarik etmesi ve yaşanan çatışmalarda yer alması Putin yönetimi tarafından bölgeye yönelik izlenen politikaların tekrardan gözden geçirmesine neden olmuştur. Bu nedenle Putin Arap-İsrail krizinde ABD karşıtı olan Araplara verdiği desteği yeniden gözden geçirmiştir. 11 Eylül saldırılarının gerçekleşmesi sonucu "İslami Terör" tehlikesinin dünya kamuoyunda ön plana çıkması ile Putin yönetimi bölgeye karşı daha temkinli politikalar izlemesini beraberinde getirmiştir.

Vladimir Putin başkanlığının ikinci döneminde ise Batılı devletlerle gergin ilişkilerin yaşanmasından dolayı Ortadoğu ülkeleriyle daha yakın siyasi ilişkiler kurma çabasına girmiştir. Böylece Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu'daki diplomatik etkinliği

daha da artırdı. 11 Eylül saldırılarının sonrasında ABD'nin Irak'ı işgal etmesi, Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu'da nüfuzunu artırması açısından önemli bir fırsat oluşturdu. Böylece ABD'nin bölge ülkelerinin üzerindeki hegemonyası Irak'ın işgaliyle daha belirgin bir hale gelmiştir. Bu durum, bölge ülkelerinin kaygılarının artmasına ve Rusya Federasyonu gibi güçlü bir devletin bu topraklarda ABD'ye karşı dengeleyici bir rol oynayacağı düşüncesini güçlendirmiştir. Bush yönetimi Irak'a bir askeri müdahalenin yapılması için güvenlik konseyinden izin almaya çalışsa da RF ve Fransa'nın vetosu ile istediği izni alamamıştır. Dönemin ABD başkanı olan Bush işgal hareketinin meşruluğunu 8 Kasım 2002 tarihli 1441 sayılı Güvenlik Konseyi Kararı'nı gerekçe göstermiştir (Purtaş, 60).

20 Mart 2003 tarihinde Irak'a yönelik işgal hareketinin başlamasına karşı Putin, ABD'nin uluslararası hukuk normlarını ve BM'nin şartlarını hiçe saydığını, yapılan askeri müdahalenin siyasi anlamda büyük bir yanlış olduğunu ifade etmiştir. Aynı zamanda işgal girişiminin haklı bir tarafının olmadığını, ABD ve müttefiklerinin derhal askeri faaliyetlerini durdurmalarını ve BMGK'nin merkezi bir rol üstlenmesinin gerektiği çağrısında bulundu (Kremlin, 20.03.2003, www.kremlin.ru). RF'nin oluşan bu mümbit zemin ortamında Ortadoğu'ya siyasi anlamda önemli bir ölçüde ilgi göstermiştir. Hatta 1964 yılında başkan Nikita Kruşçev tarafından Ortadoğu'ya düzenlenen ziyaret programından bu yana tekrar bir Rus başkanı sıfatıyla bu topraklara ilk defa resmi ziyaret 2005 yılında Putin tarafından düzenlenmiştir. Putin yaptığı bu resmi ziyarette İsrail, Mısır ve Filistin'i ziyaret etmiştir. Daha sonra 2006 yılında Cezayir, 2007 yılında Libya, BAE ve İran Putin tarafından resmi bir ziyaret gerçekleştirilmiştir. Siyasi alanda gerçekleşen diğer önemli bir nokta ise Rusya Federasyonu'nun 2005'te İslam Konferansı Örgütü'ne gözlemci statüsünde yer almasıdır. Bununla birlikte RF'nin bölgedeki hem ilgisinin hem de etkinliğinin arttığının göstergesi olmuştur (Kayrak, 27.02. 2012, www.bilgesam.org/tr).

Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu'ya yönelik siyasal anlamda izlediği politikaları daha iyi anlamak için bölgedeki önemli ülkelerle yapılan bazı işbirliği veya çatışmacı politikaları analiz etmek gerekir. Zira bölgede daha etkin bir Rus gücünün var olması için bu ülkelerle olan ilişkiler önemli bir etkiye sahiptir. Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu politikasında öncelikli öneme sahip olan bu ülkeler Irak, Suriye, İsrail, Suudi Arabistan, Mısır ve Libya'dır. Bunların dışındaki ülkelerle yapılan ilişkiler belli başlı alanlarla sınırlı olmuş ve Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu politikasında nispi bir etkiye sahiptirler. Ama bu durum RF için bu ülkelerin önemsiz olduğu anlamına geldiği söylenemez.

4.2.1. RF ve Irak İlişkileri

SSCB'nin önde gelen müttefikleri arasında yer alan Irak'ın, İran ile 1980-1988 yılları arasında yaptığı savaşın uzun sürmesi SSCB'nin Ortadoğu politikasını bazı konularda zora sokmuş, hatta bu durum SSCB ile Irak ilişkilerinde de olumsuz bir etki oluşturmuştur. Irak-İran savaşında Rus yönetiminin İran'a destek vermesi ve Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesinden dolayı Bağdat-Moskova ilişkilerini olumsuz etkilemiştir.

SSCB'nin son devlet başkanı olan Gorbaçov, Irak'a ABD tarafından yapılan müdahaleyi engellemeye çalışsa da istediği neticeyi alamamıştır. ABD bu müdahaleyle, Ortadoğu'daki hâkimiyetini artırdı. Buna karşılık Moskova'nın da bölgedeki varlığı giderek zayıflamıştır (Kemaloğlu, 2012: 9).

Putin'in iktidara gelişinin ilk yıllarında Rusya Federasyonu ile Irak ilişkilerinde önemli bir dönüm noktası olan ABD'de gerçekleşen 11 Eylül terör saldırıları iki ülkenin siyasi, ekonomik ve askeri ilişkilerini etkilemiştir. Putin yönetimi 11 Eylül sonrası ABD tarafından ikinci kez Irak'a saldırılar gerçekleştirilmesi ve devamında da Afganistan'a karşı yapılan operasyonlara karşı da etkin bir politika ve tepki gösterememiştir. SSCB döneminde Moskova'nın Ortadoğu'daki en önde gelen müttefikleri arasında gelen Irak'ın, ABD tarafından işgal girişiminin gerçekleşmesiyle Irak yönetimi Rusya Federasyonu'na karşı mesafeli bir tavır almıştır. Bunun en önemli nedenlerinden birside Irak devrik lideri Saddam Hüseyin'in Ruslara karşı yakın ilişkilerde olmasıydı. Bilhassa dönemin Irak cumhurbaşkanı olan Celal Talabani, Rus yönetimine karşı sert ve tavizsiz bir politika izlemiştir (Çelik, 05.01.,2020, www.independentturkish.com). Celal Talabani, RF'nin Irak politikasını dostane bulmadığını ve bu yüzden de Rus yönetiminin Irak'ta etkin olmasına pek olanak vermemiştir. Fakat ilerleyen yıllarda ikili ilişkilerde bir yumuşama dönemi başlamıştır. Bilhassa enerji konusunda Bağdat yönetimi Moskova ile yakınlaşmaya başladı (Kemaloğlu, 2013: 65).

Putin ve Medvedev dönemlerinde toparlanma sürecine giren Moskova yönetimi için Ortadoğu'nun sahip olduğu ekonomik ve stratejik önemi her geçen gün artmaktadır. Bu sürecin başarılı bir şekilde atlatılması ve Moskova'nın tekrardan uluslararası arenada eski gücüne kavuşması için bölgede yer alan ülkelerle yakın ilişkilerin kurulması hedeflenmiştir. Bundan dolayı Sovyet döneminde Ortadoğu'yla yapılan ticaretin yaklaşık %60 gibi büyük bir oranına sahip olan Irak'ın Rusya Federasyonu için ayrı bir önemi ve konumu vardır. Rusya Federasyonu açısından Irak'ı önemli kılan diğer bir nokta ise birçok Rus firmasının Irak'la yeraltı madenleri ve petrol rezervleri konusunda Irak'ın ortaklık yapıldığı bir ülke olmasıdır. Vladimir Putin devlet başkanı seçilmesiyle birlikte Yeltsin'in Irak için izlediği üç temel hedefi devralmıştır. Bu hedeflerin ilki, Saddam döneminden kalan 8 milyar dolar borcun Irak yönetiminden tahsil edilmesi, ikincisi olarak, Irak'ta faaliyette bulunan Gazprom gibi Rus şirketlerinin ticari haklarının korunmasını sağlamak, sonuncusu olarak da Rus şirketlerinin Irak'ta ticari alanda iş yapabilmesi için Irak'a uygulanan yaptırımların kaldırılmasını sağlamak (Cankara ve Cankara, 2007: 207).

ABD'nin Irak'a müdahalesi ve bu müdahaleyle ülkede terör eylemlerinin yaşanmasıyla Irak'ta çok ciddi hasarları beraberinde getirmiştir. Bu iki durumda özellikle Irak'ın sahip olduğu enerji kaynakları önemli ölçüde zarar görmüştür. Irak'ın yaşanan savaşta yeniden inşa edilmesinin gündeme gelmesiyle Rusya Federasyonu'nun gözünde Irak daha da önemli bir anlam ifade etti. Rus petrol şirketleri yaşanan savaşlardan dolayı Irak ile iptal edilen petrol anlaşmalarının yeniden yürürlüğe girmesi için RF'nin daha aktif politikalar izlemesi gerektiğini ifade etmektedirler. Ancak şu hususu da unutmamak gerekir ki her ne kadar RF ile Irak arasındaki petrol anlaşmaları ABD işgalinden dolayı zarar görse de, aslında Rus tarafı

dolaylı olarak yine karlı çıkmıştır. Çünkü Irak'ın işgal edilmesiyle petrol fiyatlarında artış yaşanmış, bu durum dünyada petrol ihraç eden önemli ülkelerden biri olan Rusya Federasyonu'nun lehine olmuştur (Gülşen, 25.01.2020, www.avim.org.tr).

RF, ABD tarafından Irak'ın işgal edilmesinden sadece petrol konusunda kazançlı çıkmamış, aynı zamanda ABD'nin Irak'ta düştüğü çıkmazdan hem psikolojik hem de politik olarak avantajlı çıkmıştır. Moskova yönetimi Irak'taki istikrarsızlığın bitmesi gerektiğini ifade eden bazı açıklamalarda bulunsa da, aslında Rusya Federasyonu istikrarsızlığın biraz daha devam etmesinden yanadır. Bunun nedeni ise Irak'ta istikrarın ve toprak bütünlüğünün şimdi sağlanması Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu bölgesinde yaşanan çatışmalarından dolayı bazı çıkarları zarar görebileceği düşüncesinin hakim olmasıdır (Aydın ve Özcan, 2007: 34).

Irak savaşının başlamasının ardından her ne kadar Putin tarafından ABD'nin Irak'ı işgal girişiminin hiçbir meşru tarafının olmadığını sert bir dil ile söylese de, Rus-Amerikan ilişkilerinin zarar görmemesi için Rus dışişleri bakanı olan İgor İvanov tarafından hemen bir açıklama yapılmıştır. Açıklamada Irak savaşında ne olursa olsun Rus-Amerikan ilişkilerinin devam etmesinden yana olduklarını ifade etmiştir. Boris Yeltsin döneminde başbakanlık ve dışişleri bakanı olarak görev yapan ve aynı zamanda Ortadoğu ve Arap kültürü uzmanı olan Yevgeni Primakov Rus siyasetçilerine bulunduğu bir uyarıda her ne olursa olsun anti-Amerikancı bir siyasi politika ve söylemde bulunmamalarını ifade etmiştir. Bunun nedeni ise böyle bir durumun yaşanması Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu çıkarlarına büyük zarar vereceği endişesinden kaynaklanmaktadır. Bu açıklamayı teyiden Putin tarafından 2 Nisan 2003 yılında yapılan bir mülakatta siyasal ve ekonomik gerekçelerden ötürü ABD'nin Irak'ta yenilmesinin RF açısından bir kazancın olmayacağını ifade etmiştir (Katz, 2003: 45). İlerleyen yıllarda Bağdat ile Washington arasında demokratikleşme konusunda vuku bulan anlaşmazlıklar ve diğer bazı meselelerden ötürü Bağdat yönetimi tarafından bazı Rus firmalarına petrol konusunda bir takım imtiyazlar vermesine neden olmuştur. Daha sonra yaşanan süreçte Bağdat yönetiminin Rusya Federasyonu'ndan silah satın almasını da beraberinden getirmiştir (Katz, 2015: 4).

2009 yılında Irak başbakanı Nuri El-Maliki tarafından Moskova'ya gerçekleştirilen ziyaret sırasında RF ile Irak'ın ekonomik alandaki işbirliğinin devam edeceğini edilmiştir. Irak'ın altyapı çalışmaları ve Kürt bölgesinde üretilen petrol üretimi de buna dahil tutulmuştur. Enerji alanında önemli bir Rus şirketi olan Lukoil 2011 yılında bölgede geniş haklar kazandı (Örmeci, 2018: 179). Tarih Ekim 2012'de yine Irak başbakanı olan Nuri El-Maliki tarafından Moskova'ya bir ziyaret gerçekleştirilmiştir. Bu ziyaret sırasında imzalanan anlaşmalar ile birlikte Rusya Federasyonu Irak'a 50 adet Pantsyr-S1 adlı kısa menzilli hava savunma füzeleri ve 30 adet gece ve tüm iklim şartlarında uçuş yapabilen Mil Mi-28NE savaş helikopteri satacaktır. Ve yapılan bu anlaşmanın değeri ise toplamda 4,2 milyar dolar değerindedir. İki ülke arasında ki bu anlaşmanın iptal edileceği konusunda bir takım iddialar ortaya atılsa da yapılan anlaşma kesinleşmiştir. Böylece yapılan anlaşmayla birlikte 2012 yılında Rusya Federasyonu'nun en büyük müşterisi Irak olmuştur. Enerji alanında da büyük projelerin hayata geçmesi için de çalışmalar başlatıldı. Yaşanılan bu süreç Rusya

Federasyonu'nun Irak'a yeniden dönüşünün başlangıcı olarak nitelendirilmektedir (Kemaloğlu, 2013: 65).

4.2.2. RF ve Suriye İlişkileri

Moskova'nın Şam yönetimiyle ilişkileri 1946 yılında Suriye'nin bağımsızlığını kazandığı tarihe dayanmaktadır. İkili ilişkiler bazı dönemlerde kısmi kesintilere uğrasa da günümüze kadar devam etmiştir. Suriye, bağımsızlığını kazandıktan sonra Batı ile sorunlar yaşarken SSCB'den de destek almıştır. Şam yönetimi Sovyet Rusya'dan bu dönemlerden itibaren destek almaya başlaması kendi dış politikasında SSCB'yi öncelikleri arasına almasına sağladı. SSCB döneminde Moskova'nın Şam yönetimiyle ilişkileri daha çok siyasi ve askeri temeller üzerinde şekillenmiştir. Suriye'nin soğuk savaş döneminde SSCB'ye kendi toprağında bir üs vermesi ilişkilerde askeri işbirliğinin boyutunu göstermektedir. Bu dönemde Batı tehdidinden dolayı Sovyet yönetimi silahlanma ihtiyacı duymuştur. Bundan dolayı askeri konularda olduğu gibi istihbarat alanında da iki ülke arasında işbirliği yapılmıştır (Ağır ve Takar, 2016: 294-295).

Soğuk savaş döneminde Suriye ile nispeten zayıflayan ilişkiler Rusya Federasyonu döneminde tekrar iyileşmeye başlamıştır. Putin'in iktidara gelmesiyle Rus dış politikasında Suriye'nin önemi giderek arttı. Suriye ile daha yakın ilişkiler kurma çabasının üç temel nedeni vardır. Bunlar; RF'nin Ortadoğu'da yeniden iddialı bir rol almak ve bölgeye arabulucu olarak dâhil olmak istemesi, ikincisi ise Suriye'deki Tartus limanıdır. Bu liman RF'nin Akdeniz'deki tek ayağı olmakla birlikte bu üs bakım ve ikmal hizmeti konusunda RF için büyük öneme sahiptir (Varol, 2011: 37). Son olarak ta Şam yönetiminin eski Sovyet silahlarını yenilemek istemesi, Moskova'nın da Suriye ile silah satışı konusunda ekonomik bir işbirliğine girmek istemesidir. Hafız Esad'ın vefatının ardından yerine oğlu Beşer Esad'ın gelmesi ve aynı dönemde RF'de de Putin'in iktidara gelmesiyle Rusya Federasyonu ile Suriye'nin ilişkileri daha da gelişmiştir. Suriye'nin bu dönemde RF'ye yakınlaşmasında ABD'nin 11 Eylül saldırıları sonucu sert bir tavır takınması ve İsrail'in kararlı işgal politikalarına destekte bulunması etkili olmuştur. Suriye yönetimi bu süreçte RF'yi ABD'ye karşı dengeleyici bir pozisyonda görmektedir (Kayrak, 27.02. 2012, www.bilgesam.org/tr).

Rusya Federasyonu'nun Suriye ile yakınlaşmasına başka bir bakış açısıyla baktığımızda iki ülke arasında üç düzeyde bir ilişki ağının olduğu görülmektedir. Bunlar küresel, bölgesel ve ulusal düzeylerdir. Yani Küresel düzeyde; RF ile Suriye arasındaki ilişkilerin belki de en önemlisi RF'nin küresel bapta ABD ile nüfus mücadelesinde bulunmasıdır. Soğuk savaşın bitimiyle uluslararası arenada sürekli güç kaybettiği kaygısına giren RF, kendisini küresel çapta ABD kadar büyük bir güç olduğunu ispatlamak istemiştir. Bölgesel düzeyde; Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu bölgesinde siyasi, ekonomik ve askeri menfaatlerinin olmasıdır. ABD'nin 2003 yılında Irak'ı işgale başlaması, 2011 yılında Arap Baharının başlamasıyla güç kaybettiğini düşünen RF, çıkarlarını korumak için Ortadoğu'daki en önemli müttefiklerinden olan Esad rejimini desteklemiştir. Ulusal düzeyde ise; DEAŞ gibi radikal terör gruplarının Ortadoğu da ki etkinliğini engellemek ve Suriye'de yaşayan yaklaşık 500.000 Hristiyan'ın can ve mal

güvenliklerini korumak için RF Suriye ile yakın ilişkiler kurmayı seçmiştir (Erşen, 2016: 149).

Şekil 4.1 Rusya Federasyonu, İran ve Çin'in Batıya Karşı İşbirliği (Gafarov, 2012: 176)

Rusya Federasyonu ile Suriye arasında Sovyet döneminden kalan borçlar ilişkilerin gelişmesinde bir engel teşkil ediyordu. Ocak 2005 tarihinde Suriye rejiminin lideri olan Beşar Esad tarafından Moskova'ya düzenlenen resmi ziyaret sonucu Şam yönetiminin Moskova ile silah anlaşması yapıldı. Bu anlaşmayla Sovyet döneminden kalan borçların %73'lük kısmı silinmiştir. Bu durum iki ülkenin ilişkilerinin gelişmesine önemli katkı sağlamıştır. Rusya Federasyonu, ABD ve İsrail tarafından hava savunma füzelerinin Suriye'ye satışına itiraz etmesine rağmen iki ülke bu satışı gerçekleştirmiştir. RF Suriye ile sıkıntıya neden olan borç meselesini büyük oranda halletmesiyle iki devlet arasında enerji konusunda işbirliğine gidilmiş, Mart 2005 tarihinde Rus şirketi Taftneft ile petrol ve doğalgaz arama çalışmaları için anlaşmaya varılmıştır (Kayrak, 27.02.2012, www.bilgesam.org/tr).

Putin yönetimi Suriye ile işbirliğini artırmaya başlamasıyla ikili ilişkilerde politikalarını siyasi, ekonomi, askeri, jeopolitik ve uluslararası güç dengeleri çerçevesinde belirlemeye başlamıştır. RF açısından Suriye, önemli bir müttefik olmakla birlikte kültürel ve askeri anlamda da stratejik bir konumda yer almasından önem arz etmektedir. Bilhassa Suriye'nin Akdeniz'e olan sınırı düşünüldüğünde RF için Suriye'yi vazgeçilmez kılmaktadır (Ertekin, 2012: 4).

Rusya Federasyonu'nun Suriye'de bulunmasının genel olarak yukarıda sayılan nedenlerdir. Bütün bu nedenler RF'nin Suriye'de bulunması için önemli nedenler olsa da Suriye müdahalesinin asıl nedeni ABD'nin küresel dizayn içerisinde sahip olduğu prestijini sarsmak ve zayıflatmak isteğidir. NATO'nun genişlemesi, RF'nin Ukrayna operasyonunda yaşanan durumlar göz önünde bulundurulduğunda Moskova yönetiminin Akdeniz'de bir üssünün olması hayati bir önem taşımaktadır. Bunu fark eden Putin yönetimi gelecekteki siyasi, ekonomik ve askeri hamlelerini çıkarlarına

uygun bir şekilde yapması için Akdeniz'e sınırı olan Suriye gibi bir müttefikin yanında yer almıştır (Borshchevskaya,02.02.2020, www.ssdergilik.com/tr).

2004 yılında tekrar Rus devlet başkanlığına seçilen Putin, elindeki petrol ve doğalgaz rezervlerini başta AB ve SSCB'den bağımsızlığını kazanan devletlere karşı bir siyasi koz olarak kullanmıştır. Mesela, Putin yönetimi 2006 yılında Ukrayna'ya satılan doğalgaz fiyatını kendi isteğine bağlı ve tek taraflı olarak yükseltti. Böylece ülke üzerindeki etkisini artırmıştır. Rusya Federasyonu'nun uyguladığı bu strateji RF'den doğalgaz ithal eden AB ülkelerini tedirgin etmektedir. Böyle bir sorun ile karşılaşma olasılığına karşı Avrupa Birliği ülkeleri alternatif kaynak arayışına girmiş ve bu arayış sonucu AB'nin Ortadoğu ve Hazar bölgesine olan ilgisi artmaya başlamıştır. Ve bunun sonucunda Nabucco Doğalgaz Boru Hattı gibi önemli projeler geliştirilmiştir (Erşen, 2016: 151-152). AB ülkelerinin doğalgaz ihtiyacını tedarik etmek için Ortadoğu'ya yönelmesi RF'nin bu bölgede etkinliğini artırmıştır. Zira Putin iktidarının Rusya Federasyonu'nun kalkınması için iki önemli kaynağından biri petrol ve doğalgazdan elde edilen gelirdir. AB'nin RF'ye olası alternatif kaynaklar bulması Moskova yönetimini ekonomik anlamda ciddi krize sokacaktır. Alternatif kaynakları önlemek için Rusya Federasyonu'nun Suriye'de bulunmanın önemini gözler önüne sermektedir.

Ortadoğu'da geline nokta RF için Suriye bölgedeki dayanak noktası haline gelmiştir. İki ülke arasındaki ticari ilişki Putin ve Esad'ın iktidara gelmesiyle daha da güçlendi. 2005-2010 döneminde Suriye Moskova'dan 2,5 milyar dolar değerinde silah ithal etmiştir. RF Suriye'ye 2011 yılında da 1 milyar dolar değerinde ağır teknolojiler satmıştır. Moskova aynı yılda 4 milyar dolar değerinde diğer ürünlerden kazanç elde etmiştir. Günümüze kadar Rusya Federasyonu, Şam yönetimine 36 adet Pantsyr-S1 adlı radar güdümlü füze, 18 adet "BUK-M2E" adlı otomatik güdümlü orta menzilli uçaksavar, MİG-29S av-bombardıman uçakları, sahilden 180 mil uzaklıktaki gemileri hedef alabilen 2 adet Bastion adlı füze, İgla-1 adlı daha SSCB döneminde üretilen ve bir personel tarafından omuzdan atılan ısı güdümlü portatif bir alçak irtifa hava savunma sistemi ve Mİ-17 ve Mİ-24 askerî helikopterleri satmıştır (Kemaloğlu, 2013: 65).

Tablo 4.1 Bazı Rus Askerî Teknolojileri ve Bunları İthal Eden Ülkeler (Kemaloğlu, 2013: 61)

	Hava Savunma Kompleksi	Yak 130 Askerî Eğitim Uçağı
1	Cezayir	Cezayir
2	Vietnam	Libya
3	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi	
4	Çin	
5	Suriye	
6	Birleşik Arap Emirlikleri	
7	İran	

Rusya Federasyonu ile ticari ilişkilerini artıran Suriye, RF'ye olan 1,5 milyar dolar borcunu taksit halinde ödemeye başladı. İki ülke arasındaki ticaret hacmi giderek artmış ve 2010 yılına gelindiğinde ticari hacim 2 milyar dolara ulaşmıştır. Ticari ilişkileri etkileyen önemli bir nokta ise Rusya Federasyonu'nun Suriye'den ithal ettiği

tekstil ürünlerindeki vergilerde %25 oranında indirim yapmasıdır (Kemalolğu,2012;13). Rusya Federasyonu'nun Suriye ile ticaret hacmi Rus Federal Gümrük Servisi'nden edinilen verilere göre 2012 yılında 665,9 milyon dolara ulaşmıştır. Fakat 2011 de Suriye'de başlayan kriz ticaret hacmini olumsuz etkilemiştir. 2013'de ki ticaret hacminde bir önceki yıldaki verilere göre %42,6 oranında bir düşüş yaşanmıştır. Arap Baharında yaşanan olayların Suriye'ye de sıçramasıyla ülkede iç savaşın başlamasının ardından RF Esad rejimine askeri yardımların yanında diplomatik destek de sağlamıştır. Bu diplomatik destek Suriye iç savaşında yaşanan süreci önemli bir zirve noktasına taşımıştır. Rusya Federasyonu'nun Suriye'ye olan desteği 2014 yılında dikkat çekici bir noktaya geldiği görülmektedir. Beşer Esad'ın RF'ye talebi üzerine 2015 yılında Rusya Federasyonu tarafından DEAŞ'a yönelik geniş kapsamlı bir hava operasyonu düzenlendi. Moskova yönetiminin başlattığı bu operasyon yalnız Suriye'de değil bütün Ortadoğu bölgesinde var olan güç dengeleri üzerinde büyük bir etkiye neden olmuştur (Mırzalıyeva, 2017: 8-9).

Suriye'de iç savaşın başlamasından sonraki süreçte uluslararası arenada yaşanan iç savaş konusunda iki farklı görüş ortaya çıkmıştır. Bunların ilki ABD'nin başını çektiği Suudi Arabistan, Türkiye, İngiltere, Katar ve İsrail'in de içerisinde bulunduğu bu grup, Esad rejiminin düşmesiyle Ortadoğu'da barış ve istikrarın geleceğine inanmakta ve bu doğrultuda politik tavır sergilemektedirler. Diğer yandan Rusya, İran ve Çin'den oluşan ikinci grup ise, dışarıdan yapılan bir müdahaleyle bir ülkede huzurun, barışın ve istikrarın sağlanamayacağını aynı zamanda da böyle bir müdahaleyle de demokrasinin getirilemeyeceğine inanmaktadırlar (Sağlam, 2015: 211).

Ortadoğu gibi önemli bir bölgede etkin olmak için Suriye'nin konumu göz önünde bulundurulduğunda Rusya Federasyonu ve Çin açısından Suriye'de bulunmak Ortadoğu'ya girmenin önemli bir giriş kapısı anlamına gelmektedir (Mercan, 2012: 191). Jeostratejik ve jeopolitik konumundan dolayı Rusya Federasyonu Suriye'deki Esad rejiminin değişmesini istememektedir. Moskova yönetimi Rejimin değişmesi durumunda bölgede yaşanan istikrarsızlığın daha da çıkmaz bir hale geleceğini ve İsrail ile İran arasından yaşanan gerginliğin artacağını düşünmekte ve bu gelişmeler bölgedeki çıkarlarını da olumsuz yönde etkileyeceğinden büyük tedirginlik duymaktadır. Yine Suriye rejiminin düşmesi durumunda Rusya Federasyonu'nun Akdeniz ile olan kara bağlantısı kopacak ve Suriye'de iktidara gelecek yeni yönetimin Rus çıkarlarını savunup savunmayacağı RF'nin önünde muğlak bir sorun olarak gözükmektedir (Çubukçu, 2012: 201).

Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu bölgesinde yer almak istemesinde birçok neden vardır. Bunlar ABD ile olan rekabet, bölgedeki zengin yer altı kaynaklarının varlığı, yine bölgenin jeopolitik konumu, Hristiyan nüfusun varlığı, , ulusal güvenlik kaygıları, önemli bir silah pazarı arayışı gibi etkenlerden oluşmaktadır.

Şekil 4.2 . Rusya Federasyonu'nun 2000-2016 yılları arasında Ortadoğu ve Kuzey Afrika'ya Silah Satış Oranları (Dingil, 2019: 68).

Ulusal güvenlik açısından bir başka noktaya değinecek olursak, Arap Baharı ile Ortadoğu'da başlayan halk ayaklanmalarının ve Radikal İslami örgütlerinin ortaya çıkmasıyla bir kaotik ortam meydana gelmesidir. Bu kaotik olayların Rusya Federasyonu'nun "arka bahçesi" konumunda olan Kafkasya ve Orta Asya'ya sıçraması olasılığı Moskova yönetimi açısından derin endişeye uyandırmaktadır. Bu tür nedenlerden dolayı Putin yönetimi Suriye'deki Esad rejiminin devam etmesini istemekte ve bu doğrultuda rejim birliklerine büyük miktarda silah satışı yapmaktadır (Kemaloğlu, 2012: 16). Şu noktaya değinmek gerekir ki RF'nin bu silah satışında bazı kaygıları vardır. O da Suriye'ye verilen Rus yapımı silahların yabancı istihbarat güçlerinin eline geçmesidir. Böyle bir durumun gerçekleşmesi Rus ulusal güvenliği açısından önemli bir tehdit oluşturmaktadır. Rus yetkililer böyle bir durumun vuku bulmaması için Suriye'ye satılan silahların üçüncü ülkelere satılmaması şartını koymuştur (Kemaloğlu, 2013: 62-63).

Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu'da ki varlığı açısından şuan için son dayanak noktası olan Suriye operasyonundan çekilmesi durumunda uluslararası arenada RF'nin başarısızlığı olarak görülecektir. Bundan dolayı kendisini uluslararası arenada süper güç olarak kanıtlamak isteyen RF için bu kabul edilemez bir durumdur. Böyle bir ihtimal aynı zamanda RF'nin Orta Asya ve Kafkaslardaki imajını da ciddi oranda sarsacaktır.

Rusya Federasyonu'nun kısa vadede Suriye politikasında izleyeceği stratejik dinamikleri şöyle sıralayabiliriz (Mırzalıyeva, 2017: 9);

- ABD'nin Ortadoğu'da güç kazanmasını sabote etmek
- RF'nin gelişmiş silahlarını bölgede çok iyi tanıtmak
- Suriye harekâtında önemli başarılarla imza atarak Rus ekonomisine büyük katkıda bulunmak
- Suriye'de ki Esad rejiminin devrilmemesi için askeri müdahaleye devam etmek

- Ortadoğu'da ABD'den daha güvenilir bir aktör olduğunu göstermek

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşıldığı gibi Rusya Federasyonu'nun hedefi ne Suriye devletini ne nede Suriyelileri korumaktır. Suriye'deki nihai hedef Suriye'deki yönetimin ayakta kalmasını sağlayarak stratejik çıkarlarını elde etme çabasıdır. Suriye'nin Akdeniz'e sınırının olması ve RF'nin bu ülkedeki askeri üssü olan Tartus limanını kaybetmemek için Suriye'den vazgeçmesi ihtimal dâhilinde değildir. Bu da gösteriyor ki Rusya Federasyonu için büyük bir stratejik önem arz eden Suriye'yi kaybetmek için bölgesel bir güç olan İran ile ortak hareket etmek RF'nin istediği sonuca ulaşmasını kolaylaştıracaktır. İran'ın Ortadoğu bölgesine coğrafik yakınlığının olması ve İran ile Esad rejiminin siyasi, dini, ekonomik ve askeri yakınlığı Suriye konusunda Rusya Federasyonu açısından İran'ın önemini göstermektedir.

Rusya Federasyonu ile İran'ın Ortadoğu'da aynı paydada buluşmasında önemli rol oynayan konulardan biriside Suriye meselesidir. Suriye'de yaşanan iç savaşa İran'da dâhil olmuştur. Rusya Federasyonu Esad rejimine daha çok hava hareketiyle destek verirken İran'da daha çok karadan ve vekâlet yoluyla Suriye'deki rejimi desteklemektedir. Esad rejiminin İran'ın dış politikasında önemli bir etkiye sahip olan Şia mezhebine yakınlığı İran ile Esad rejiminin yaklaşması için yeterli bir nedendir.

Putin yönetiminin Ortadoğu politikasında önemli iki müttefiki Suriye ve İran'dır. Bu durumun oluşmasında siyasi, ekonomik, kültürel ve askeri açıdan birçok neden sayılabilir. İran'da İslam Devriminin gerçekleşmesinden günümüze kadar Batı ile sürekli sorunların yaşanması, hatta bu durum Tahran yönetiminin uluslararası arenada Batı tarafından yalnızlaştırılmasını ve yaptırımlara maruz kalmasını beraberinde getirmiştir. Aynı durum Suriye için de geçerli olmuştur. Suriye bağımsızlığını kazandıktan sonraki süreçte Batı ile sorunlar yaşamıştır. Suriye'de aynen İran gibi uluslararası arenada baskılara maruz kalmıştır. İki devletin Batı ile ilişkilerindeki bu durumları Rusya Federasyonu gibi Batı ile sorunlar yaşayan bir güce yakınlaşmasını beraberinde getirmiştir. Rusya Federasyonu da bu durumdan istifade etmek için Suriye ve İran'a yönelik bir takım ayrıcalıklı politikalar izlemektedir. Özellikle Putin'in iktidara gelmesiyle bu yakınlık siyasi, ekonomik ve askeri alanlarda kendisini daha belirgin bir şekilde göstermektedir.

4.2.3. RF ve İsrail İlişkileri

İsrail devletinin kuruluşu sürecinde temel başlangıç olarak kabul edilen Modern Siyonist hareket SSCB topraklarında başlamıştır. Dolayısıyla İsrail devletinin kuruluş aşamasında yer alan Rusya Yahudileri devletin temelinde Rus felsefesi ve kültürünün yerleşmesini sağlamıştır. SSCB hükümeti Yahudi devletinin kurulmasında Yahudilere yardım etmiştir. Fakat soğuk savaş döneminde ise ikili ilişkiler de bir duraklama süreci yaşanmış, hatta 1967-1981 yılları arasında Rus-İsrail ilişkilerinde bir kopma döneminin olduğu görülmektedir. Bunun nedeni olarak da Rus hükümetinin İsrail'in düşmanı olan Arap ülkeleriyle daha yakın ilişkilerde bulunması olarak ifade edilmektedir. Rus yönetimi bu süreçte Rus vatandaşı olan Yahudilerin İsrail'e göç etmelerini yasaklamış

ve kendi topraklarında yer alan Yahudilere bazı sıkıntılar yaşatmıştır. Fakat Sovyetlerin yıkılmasıyla ikili ilişkilerde gelişen iyileşmeler yeniden göze çarpmaktadır. Zira Rusya Federasyonu İsrail ile ilişkilerinde daha geniş bir perspektiften bakmaya başlamıştır. Çünkü iki ülke hem manevi, ahlaki ve kültürel gibi bazı ortak değerlerinin paylaşıldığı, hem de siyasi, ekonomik ve teknolojik alanlarda bir birilerini ortak iki ülke olarak görmektedirler (Örmeci, 2018: 109).

ABD'de 11 Eylül saldırılarının gerçekleşmesinin ardından uluslararası arenada teröre karşı mücadelede bulunma fikri Rusya Federasyonu ile İsrail'i ortak payda da yakınlaştırmıştır. İki ülkenin terörle mücadele konusunda yakınlaşması doğal olarak Arap ülkelerin endişelenmesini beraberinde getirmiştir. Bu durumun yaşanmasıyla birlikte Arap ülkelerinin endişelerini gidermek için Rus parlamentosunda önemli bir grubun lideri olan Yevgeni Primakov Mayıs 2001'de Kremlin sarayının izniyle bazı Arap ülkelere bir takım ziyaretler gerçekleştirmiştir. Bu dönemde Rusya Federasyonu Ortadoğu'daki dış politikasında SSCB dönemindeki ideolojik endeksli sıfır toplamlı oyun³ düşüncesinden farklı bir yol izlemiştir. ABD'nin İsrail ve diğer Arap devletleriyle süreklilik arz eden ilişkilerinden önemli çıkarımlarda bulunun Rus hükümeti sıfır toplamlı oyun politikasından uzak durmuştur. Bu konuda Rus hükümeti kararlı olduğunu ifade eden bir açıklama yaptı. Rusya Federasyonu dış işleri bakanı Sergey Lavrov bu konudaki görüşlerini Rus gazetesi Pravda'ya şöyle özetlemiştir; "Rusya Federasyonu'nun politikası ne Arap yanlısı ne de İsrail yanlısı bir politika değildir. Uygulanan politikalar sadece Rus ulusal çıkarlarını güvence altına almayı amaçlamaktadır. Gerek Arap devletleri ve gerekse de İsrail ile yakın ve dostane ilişkiler sürdürmek istenilmesi bunlardan biridir." Yapılan bu açıklama ile Rus yönetiminin Ortadoğu'ya yönelik izlediği politikada kendi faydasını esas alan pragmatizme dayalı bir taktiksel politika izlediği görülmektedir (Bourtman, 2006: 1).

Rusya Federasyonu'nun İsrail devleti ile ilişkisinde gerçekleşen olumlu etkinin nedeni ise iki ülkenin de terörle mücadelede takındıkları ortak tavırdan kaynaklanmaktadır. Kasım 2004 yılında Çeçen isyancılar tarafından düzenlenen saldırıda çoğunluğun çocuklardan oluştuğu ve toplamda 300 sivilin hayatını kaybettiği Beslen olayında RF'nin yanında olduğunu ve gerekli yardımlar için de hazır olduğunu açıklayan ilk devletler arasında İsrail'de yer almıştır. Rusya Federasyonu'nda bu terör saldırılarının yaşanmasıyla İsrail ve Rus istihbarat yetkilileri arasında terörle mücadelede daha yakın bir ilişki kurulmaya başlandı. MOSSAD ajanları bu olay doğrultusunda Rus yetkililerle gizli görüşmelerde bulunmuştur. Yapılan görüşmelerin sonucunda iki ülkenin yetkilileri olası terör saldırıları için birlikte hareket etmekte mutabakata varmışlardır. Hatta 2004 yılından bu yana Rus ve İsrail'in terörle mücadele timleri aynı ortamda eğitilmektedir (Bourtman, 2006: 3).

³ Sıfır toplamlı oyun modelinde taraflardan birinin kazancı doğrudan bir diğerinin kaybı anlamına gelmektedir. Özellikle soğuk savaş yıllarında bu tarz bir ilişki dönemin büyük güçleri arasında vardı. Böyle bir durumda dahi taraflar kendi açılarından en rasyonel stratejiyi bulmaya çalışırlarsa birisi "en iyisini" seçerek bir denge noktasını yakalayabileceklerdir. SSCB yönetimi de ideolojik düşüncenin etkisiyle böyle bir modeli uygulamıştır (HIRAOĞLU,23.01.2020, www.Savasvebaris.com.tr).

V. Putin'in iktidara gelmesiyle İsrail ile Rusya Federasyonu arasında gözle görünür bir biçimde olumlu gelişmeler yaşanmıştır. Nisan 2005 yılında Putin tarafından İsrail'le resmi bir ziyaretin gerçekleştirilmesi ikili ilişkilere daha da bir hareketlilik katmıştır. Ziyaretin gerçekleştirildiği sırada İsrail yönetimi tarafından yapılan açıklamada; yapılan bu ziyaretin "Tarihi" bir anlam taşıdığı ifade edilmiştir. Çünkü Ruslar tarafından Hristiyanlığın 900'lü yılların sonlarında kabul edilmesine rağmen bugüne kadar hiçbir Rus lider Kutsal Topraklara ayak basmamıştır. Putin'in bu ziyareti bir ilk olmakla beraber aynı zamanda yapılan ziyaretle RF ve İsrail arasında bazı ticari anlaşmalarda imzalanmıştır (Kamalov, 2008: 231). Fakat 2006 yılına gelindiğinde Filistin'de yapılan seçimi kazanan Hamas'ın Rus yetkililerce tanınması ve bir terör örgütü olarak kabul edilmemesi İsrail-Rus ilişkilerinde bazı gerilmelere neden oldu. Bu durum İsrail devleti açısından İsrail topraklarının korunması söz konusu olduğunda Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu'da izlediği politikaları İsrail için şüpheli bir hal almıştır.

Rusya Federasyonu'nun 1990-2000 yılları arasında İsrail ile ekonomik ilişkilerinin ticari hacmi yaklaşık olarak 3 milyar dolar civarında olmuştur. Rus yönetiminin İsrail'e ihraç ettiği ürünler demir cevheri, elmas ve petrol ürünleri öne çıkarken, İsrail'den RF'ye daha çok kimyevi maddeler, eczacılık ürünleri, sağlık malzemeleri, ağır makine sanayi ürünleri ve tarım teknolojileri ihraç edilen ürünler arasında yer almaktadır. Rusya Federasyonu açısından İsrail ile olan ekonomik alanda öne çıkan diğer önemli bir husus ise, RF'de üretilen silahların İsrail tarafından modernizasyonunun yapılarak bu silahların üçüncü dünya ülkelerine satılmasıdır. İki devletin silah ticareti konusundaki işbirlikleri hala devam etmekte olup, aynı zamanda iki ülke ABD'nin uluslararası arenada tekeline bulundurduğu silah ticaretine karşı bir rakip olarak askeri ekipman ve silah üretiminde birlikte hareket etmektedirler (Örmeci, 2018: 174-175).

Ortadoğu ülkeleri arasında İsrail'in ABD tarafından desteklenmesi bölgedeki diğer ülkeleri(özellikle Arap ülkelerini) hoşnut etmemiştir. Moskova yönetimi bu durumu fırsat bilip İsrail dışında kalan bölgedeki diğer ülkelere bazı yardımlarda bulunarak ABD başta olmak üzere diğer Batılı devletlere karşı bölgede daha etkin olma gayretinde olmaktadır. Mesela, Filistin ile İsrail arasında yaşanan krizde Moskova yönetimi daha çok Filistinlileri desteklemiştir. Böylece RF yönetimi Arap devletleri için kendisinin arzu edilen bir aktör olduğunu göstermek istemektedir. Fakat Ortadoğu'da İsrail her ne kadar ABD'nin bölgedeki en önemli müttefiki olarak gözüксе ve RF'nin Filistin meselesinde Arap devletlerinin yanısı olarak politikalar izlediği gözlenirse de son dönemlerde Rus-İsrail ilişkilerinde önemli ölçüde ilerlemeler kaydedilmiştir. Çünkü İsrail ekonomik anlamda etkili bir nüfuz sahibidir. Bunu bilen Putin, ülkesinin İsrail ile olan ilişkilerini tehlikeye atmayacak politikalar izlemektedir. ABD, Rusya Federasyonu'nun İsrail ile yaklaşmasından rahatsızlık duyması ve bu ikilinin Filistin meselesinde de olduğu gibi yaklaşmasına engel olmuştur. Bu durumdan oldukça rahatsızlık duyan Putin yönetimi daha çok bir denge politikası izlemeyi seçmektedir. İlk adım olarak da 19 Eylül 2013 tarihinde düzenlenen Valdai Forumu'nda İsrail yönetiminin elinde bulundurduğu nükleer kapasitesini açıklamasını istemiş, hatta bunu

İsrail'in hoşnut olmayacağı bir üslup ile ifade etmiştir. Suriye meselesi ortaya çıktığında RF, İsrail yönetiminin de Suriye'deki mevcut Esad rejiminin gitmesini istemediği kanasına varmıştır. İki ülkenin bu konuda hem fikir olmaları İsrail'in 2014 yılında Suriye'de gerçekleştirdiği hava saldırılarında Hizbullah militanlarının hedef alındığı, hatta İranlı bir generalin öldürülmesine bile Moskova yönetimi bu saldırılara karşı yalnızca biçimsel bir itirazda bulunmuştur. Yine bu dönemde Natenyahu ve Obama yönetimleri arasında yaşanan bir takım sorunların farkında olan Putin bu durumdan yeterince istifade edememiştir (Örmeci, 2018: 175-176).

Son dönemde ise Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, 2019'da İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu ile Soçi'de yaptığı görüşme öncesinde güvenlik ve askeri işbirliği konusunda İsrail ile ilişkilerin yeni bir nitelik kazandığını söyledi. Yine aynı yıl İsrail'de 17 Eylül 2019'de genel seçimler yapılacağını anımsatan Putin, Sovyetler Birliği'nden giderek İsrail'de yaşayan 1,5 milyondan fazla kişiyi kendi insanları olarak saydığını vurguladı (CNNTÜRK, 12.09.2019, www.cnntürk.com). Putin tarafından yapılan açıklamalar RF-İsrail ilişkilerinin 2020 yılına gelindiğinde giderek daha sağlam temeller üzerine kurulduğu anlaşılmaktadır.

4.2.4. RF ve Suudi Arabistan İlişkileri

Suudi Arabistan, 23 Eylül 1932'de bağımsızlığını kazandıktan sonra ülkenin bağımsızlığını tanıyan ilk ülke Sovyetler Birliği olmuştur (Wikipedia,27.01.2020, www.tr.wikipedia.org). Fakat iki ülkenin ilişkileri Sovyetler döneminde istenilen seviyede bir gelişme gösterememiştir. İkili ilişkiler ancak Putin'in iktidara gelmesiyle düzelmeye başladı. Suudi Arabistan ile RF arasındaki üst düzey temasların yaşanması 11 Eylül saldırısı, ABD'nin 2003 yılında Irak'a müdahale etmesi ve Putin'in Rusya Federasyonu'nun lideri olmasıyla daha belirgin olarak görülmeye başlamıştır. Rus lider Putin'in ifadesiyle iki ülkenin karşılıklı ilişkilerinin gelişmesi Rusya Federasyonu için bir dönüm noktası olarak nitelendirilmektedir. İki devletin yakın ilişkilerinin üst düzeye yükselmesiyle Suudi Arabistan dışişleri bakanı Adil el-Cubeyr yaptığı bir açıklamada Rusya Federasyonu ile Suudi Arabistan'ın bu kadar yakın ilişkinin yaşanacağını kendilerinin de beklemediğini belirtmiştir (İsmayıl, 27.01.2020, www.stratejistdergisi.com).

Putin iktidara geldikten birkaç yıl sonara Suudi Arabistan tarafından 2003 yılında Moskova'ya bir resmi ziyaret düzenlenmiştir. Suudi Arabistan kralı Abdullah tarafından düzenlenen bu ziyaret sonucunda iki ülke arasında enerji konusunda işbirliğinin geliştirilmesi için bazı anlaşmalar imzalandı. Geçmişten günümüze Suudi Arabistan ile Rus yönetimi arasındaki ilişkilerde enerji meselesi her zaman ön plana çıkmıştır. Vladimir Putin tarafından takvimler 11 Şubat 2007'yi gösterdiğinde Suudi Arabistan'a resmi bir ziyaret gerçekleştirilmiştir. Bu ziyaret ile Putin, Suudi Arabistan topraklarına ayak basan ilk Rus lider olmuştur. İki ülke enerji konusunda her ne kadar rakip gözükmese de Putin yaptığı açıklama ile "Suudi Arabistan ile Rusya Federasyonu enerji konusunda rakip değil, birer ortaktır." şeklinde bir açıklamada bulunmuştur. Bu açıklamalar neticesinde Rusya Federasyonu'nun dev petrol şirketi olan Lukoyl, Suudi

Arabistan ile 40 yıl devam edecek olan bir anlaşma imzalamıştır. Lukoyl yaptığı anlaşmayla yeni açılacak olan petrol yatakları için yaklaşık 2 milyar dolar yatırım yapmaya hazırlanmaktadır. Buna mukabil Suudi Arabistan, Rus askeri teknolojisini ithal ederek helikopter ve tank başta olmak üzere farklı askeri malzemeyle kendi ordusunu güçlendirmeyi planlamaktadır (Kemaloğlu, 2012: 12-13).

27 milyona yaklaşan nüfusu, askeri donanması ve ekonomik gücü göz önünde bulundurulduğunda Suudi Arabistan Ortadoğu'nun en güçlü Arap devleti konumundadır. ABD'nin Ortadoğu'daki politikaları ve bu politikalarda bölgede yer alan Suudi Arabistan gibi güçlü bir devlet ABD için çok büyük bir önem taşımaktadır. Dolayısıyla Rusya Federasyonu'nun Suudi Arabistan ile yakınlaşması ABD açısından bir tehdit olarak görülmektedir. Bunun için iki ülke arasında ciddi bir yakınlaşması bazı sorunları beraberinde getirebilir. Rusya Federasyonu'nun Suudi Arabistan ile yakınlaşmasında 2007 yılında atılan imzalar ikili ilişkilerde olumlu sonuçlar doğurmuştur. Bir yıl sonra yani 2008 yılında patlak veren Kafkasya savaşı sonucunda Suudi Arabistan bağımsızlık söyleminde bulunan Abhazya ve Güney Otesya'yı tanımadığını açıklamasıyla birlikte Ruslara büyük bir jest yapmıştır (Çelik, 05.01.,2020, www.independentturkish.com).

Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu'da ki etkinliğini artırması açısından ayrıca bir öneme sahip olan İİT (İslam İşbirliği Teşkilatı) üyeliği için Suudi Arabistan'ın etki payı oldukça büyüktür. Böylece Suudi yönetim 2005 yılında Rusya Federasyonu'na yardımcı olarak İİT'ye gözlemci olarak katılmasını sağlamıştır. Aynı yıl içinde Suudi Arabistan BM gözetiminde uluslararası terörizmle mücadele etmek için bir merkezin kurulması teşebbüsünde bulunurken Moskova yönetimi de bu konuda Suudi Arabistan'a destekte bulunmuştur. 2011 yılında Rusya Federasyonu'nun katılımıyla Birleşmiş Milletlerin terörle mücadele konusunda stratejisini yürürlüğe koymuştur. RF ile S. Arabistan 2015 yılında Putin ile S. Arabistan savunma bakanı arasında Ortadoğu'da yaşanan krizlerde ortak diyalog ile çözüm üretmeyi hedeflemişlerdir. Moskova yönetimi Suudi Arabistan ile ilişkilerini daha sağlam temellere oturtmak için iki ülkenin ortak girişimiyle İşbirliği Konseyi kurulmuştur (Mırzalıyeva, 2017: 43).

Suudi Arabistan'ı ve diğer Körfez ülkelerini RF'ye yakınlaştıran diğer bir hususta uzay çalışmaları önem taşımaktadır. Çünkü uzay çalışmalarında yetersiz olan S. Arabistan ve diğer Körfez ülkeleri RF'nin desteğine ihtiyaç duymaktadır. Hatta 2000-2005 yılları arasında Ruslar tarafından altı Suud uydusu uzaya gönderilmiştir. Rusya Federasyonu ile Suudi Arabistan ilişkilerinde (bilhassa ekonomik-ticari) kilit rol oynayan petrol fiyatları konusu oldukça önemli bir konudur. Petrolün ticari hacmi 2007 yılında 488,7 milyon dolarken, 2008 yılında bu sayıda %10,6 oranında artış yaşanmıştır. Bir sonraki yıl uluslararası arenada yaşanan krizin etkisiyle petrol ticaretindeki hacmi yaklaşık %17,5 oranında azalmıştır. İki ülkenin petrol ticaret hacminde 2011 yılında %10,3'lük bir artış yaşanılarak 192 milyon dolara ulaşmıştır. Rusya Federasyonu 2007 yılında S. Arabistan ile yaptığı anlaşmalarla iki ülke arasında askeri-teknik konularında da bir işbirliği yakınlaşması başladı. Bu doğrultuda 2009 yılında Riyad yönetimi Moskova'dan 2 milyar dolar değerinde askeri teknoloji satın almak için görüşmelere başladı. Fakat ABD'nin Suudi Arabistan'a aynı askeri teknolojiyi daha ucuz bir fiyata

satmasıyla RF ile yapılan anlaşma geçersiz sayılmıştır. Rusya Federasyonu'nun askeri konularında uzman olan Yurçenko'nun yaptığı araştırmalar doğrultusunda verdiği istatistiksel verilerde Suudi Arabistan'ın ordusunda yer alan askeri silahların yaklaşık olarak %80'ni ABD silahlarından oluştuğunu açıklamıştır. Rusya Federasyonu'nun S. Arabistan politikasında ilişkileri geliştirmek için attığı diğer bir adım 2009 yılında Moskova devlet üniversitesinde Arap Dili Araştırmaları Merkezi açmasıdır. Bu da ilişkilerin nispeten iyileşmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir (Mırzalıyeva, 2017: 43-44).

2020 yılının mart ayında Rusya Federasyonu ile Suudi Arabistan nezdinde önemli bir yere sahip olan petrol fiyatlarında sert düşüşün yaşanması iki ülkenin ekonomisini olumsuz etkilemektedir. Bu düşüş 2016 yılından günümüze petrol fiyatlarında yaşanan en sert düşüş olarak kayıtlara geçmiştir. Petrol fiyatlarındaki sert düşüşten en fazla Suudi Arabistan ekonomisi olumsuz etkilenmiştir. Diğer yandan Rusya Federasyonu kendi bütçe dengesini sağlayabilmek adına petrol fiyatlarını 42-45 dolar arasında olmasına yönelik adımlar atmaktadır (Kutlu, 11.08.2020 www.aa.com).

4.2.5. RF ve Mısır İlişkileri

Rusya Federasyonu ile Mısır'ın ilişkileri tarihsel olarak eskiye dayanmaktadır. Ruslar, Çarlık Rusya ve SSCB döneminde Mısır'ın hem Osmanlı hem de Birleşik Krallık himayesinde olduğu dönemlerde bile Mısır ile zaman zaman ikili temaslarda bulunmuşlardır. Ancak ikili ilişkiler 1950'li yıllardan sonra resmi bir boyut alıp sağlam temeller üzerine oturtulabilmiştir. İki ülkenin ilişkileri II. Dünya savaşından sonra uzaklaşma, duraksama, yakınlaşma ve son olarak ilişkilerin yeniden başlaması şeklindeki evrelerden geçmiştir. Son zamanlarda ise RF ile Mısırın ilişkileri belli bir yükseliş içerisinde olduğu görülmektedir. Böyle bir durumun oluşmasında bölgede jeopolitik dinamikler ve Amerika Birleşik Devletlerinin Ortadoğu bölgesindeki politikalarının neden olduğu fırsatlar etkili olmaktadır. Bu gelişimlerin etkisiyle öncelikli olarak savunma, tarım, ileri teknoloji, enerji, kültür ve eğitim gibi alanlarda iki ülkenin yakınlaşması daha belirgin olarak görülmektedir (Khlebnikov, 2019: 4).

Rusya Federasyonu'nda Putin yönetiminin iktidara gelmesiyle birlikte Mısır ile olan ilişkilerin ilk yıllarında esas olarak ticaret konusu ele alınmıştır. Putin yönetimiyle birlikte iki ülke arasındaki ilişkilerde pozitif bir eğilim görülmektedir. 2000'lerin başlarında RF ile Mısır'ın ticaret hacmi 2,5 milyar dolara ulaşmıştır. Ticaretin gelişmesiyle birlikte Mısır'a gelen Rus ziyaretçi sayısında da önemli bir artış görülmüş ve bu sayı 2,5 milyon kişiye ulaşmıştır. Bu yıllarda Moskova'nın Ortadoğu'daki barışı temin etmek için izlediği politikada Mısır bir partner olarak yerini almaktadır. Yine Rus yönetiminin Mısır konusunda 2000'li yıllardan itibaren üzerinde durduğu diğer bir konu da enerji meselesi olmuştur. Mısır devletinin 1954-1961 yılları arasında başlayan nükleer enerji çalışmaları günümüze kadar yaşanan bir takım sorunlar nedeniyle birçok defa kesintiye uğramıştır (Örmeci, 2018: 171).

ABD, Mısır'a 1975 yılında uzlaşılabilir bir prensipte sekiz adet nükleer güç vereceğini söylemiş, fakat 1976 yılına gelindiğinde ABD uzlaşısı sonucunda imzalanan

anlaşmaları tek taraflı olarak incelemiş ve Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesine İlişkin Antlaşmayı(NPT) Mısır'ın zorunlu bir şekilde onaylanmasını sağlamıştır. Uluslararası Atom Enerji Ajansı'nın(UAEA) gözetiminde 2007 yılında Mısır devlet başkanı olan Hüsnü Mübarek 4 adet nükleer güç tesisinin kurulmasını başlatarak, Uluslararası Atom Enerji Ajansı tarafından 2010 yılında Mısırın El-Dabaa bölgesinde bu tesislerin kurulması uygun bulunmuştur. Bu girişim 2011 yılında Mısır'da çıkan olayların ardından Hüsnü Mübarek'in iktidardan düşmesiyle bir kez daha aksamıştır. 2012 yılında halkın nükleer tesislerin inşasına karşı olması ve nükleer inşaata zarar vermesiyle bu tesislerin kurulması daha da zor bir hal almıştır. 2013 yılında Mısır'a ait olan silahlı kuvvetlerin bölgede hakimiyeti ele almasıyla Rus yönetimi nükleer santral tesislerinin kurulması için Mısır'a yardımcı olmaya hazır olduklarını söylemişlerdir (Örmeci, 2018: 171-172).

2011 yılından itibaren Arap Ortadoğu'sunda meydana gelen halk ayaklanmasıyla yönetimin değişmesine rağmen Rusya Federasyonu'nun ilişkisinin bozulmadığı tek ülke Mısır'dır. Çünkü Moskova yönetimi yaşanan olaylara ve iktidarın değişmesine sessiz kalmıştır. Hüsnü Mübarek'in iktidarının son bulmasıyla RF, Mısır yeni kurulan yönetimiyle hemen yakın temaslara girişmiş ve iki ülkenin yöneticileri birbirilerine karşılıklı olarak ziyaretlerde bulunmuşlardır. Hatta yapılan görüşmeler doğrultusunda Rus ve Mısırlı yetkililer arasında silah satışı ve diğer birçok konuda yeni anlaşmalar imzalandı. Rusya Federasyonu Mısır'ın silah pazarına dahil olmakla bu pazarda ABD ile rekabet içerisine girme fırsatı yakaladı. Ruslar Mısır'a daha fazla silah satmak ve ABD ile rekabet etmek için silah satışlarındaki fiyatları oldukça aşağı çekmişlerdir (Kemaloğlu, 2013: 67)

Hüsnü Mübarek rejiminin yıkılmasının ardından demokratik yöntemlerle iktidara gelen Muhammed Mursi Putin tarafından Moskova'ya davet edildi. Rus dışişleri bakanı Sergey Lavrov Mısır'da yönetime gelen Müslüman Kardeşlerle işbirliği yapmaya hazır olduklarını ifade etmiştir. Fakat bu söylemin aksine 2003 yılında Rusya Yüksek Mahkemesi tarafından Müslüman kardeşler terörist bir örgüt olarak ilan edilmiş ve bu örgütün Rus ulusal güvenliğine bir tehdit oluşturduğu açık bir şekilde ifade edilmiştir. Moskova yönetiminin bu tutumu Mısır söz konusu olduğunda son derece pragmatik bir politika izlediği görülmektedir. 2013 yılında Muhammed Mursi'nin Rusya Federasyonu'nu ziyareti sırasında iki ülkenin ekonomik alanda işbirliği yapması için yaptığı teklife Putin memnuniyetle karşılık vermiştir. Putin, Mursi'nin bu teklifi sırasında Mısır'a silah satmak isteklerini ifade etmiştir. Putin'in bu teklifi yapmasında Mısır'ın ABD'ye karşı olan hoşnutsuzluğundan istifade etmek istemesidir (Örmeci, 2018: 173).

Mursi yönetiminin darbeyle yıkılmasının ardından yönetimi ele geçiren Abdülfettah Sisi, RF ile ilişkilerinde yakınlaşmanın sağlanması için çaba sarf etmektedir. Bunun için Mısır'ın yeni lideri Rus devlet başkanı olan Vladimir Putin ile son zamanlarda sıklıkla aynı fotoğraf karesinde yer almaktadır. Kasım 2015 tarihinde RF ile Mısır arasında Mısır'da ilk nükleer tesisin kurulması için bir anlaşmaya imza atmışlardır. Sisi'nin yönetime gelmesinin ardından Mısır ile Rusya Federasyonu arasında ekonomik, diplomatik ve askeri ilişkileri oldukça yüksek seviyeye ulaşmış,

nükleer enerji üretimi için yapılan anlaşmayla birlikte iki ülke arasındaki stratejik işbirliğinin gelişmesinde önemli ölçüde katkı sağlamıştır (Örmeci, 2018: 173-174).

Son dönemlerde ise Türkiye'nin Libya'daki Ulusal Mutabakat Hükümeti ile 2019 yılında askeri anlaşmalar yapması ve Rusya'nın desteklediği Hafter güçlerine ağır yenilgiler yaşatması Rusya'nın Libya'daki politikasında önemli değişikliğe neden oldu. Rusya Federasyonu, Türkiye'ye karşıtı bölgede yer alan ve Hafter yanlısı olan Mısır yönetimi ile daha yakın ilişkiler kurarak Türkiye'nin Libya'da daha fazla ilerlemesini durdurmayı hedeflemiştir (Askeroğlu, 20.05.2020, www.iram.com). Sisi yönetiminin Hafter güçleriyle olan yakın ilişkileri ve verilen askeri ve ekonomik destek Mısır'ın RF açısından önemli bir konuma getirmektedir.

4.2.6. RF ve Libya İlişkileri

Libya'nın Birinci dünya savaşından itibaren İtalya'nın sömürgesine girmesinin ardından Ömer Muhtar ve arkadaşlarının başlattığı ayaklanmanın Ömer Muhtar'ın idam edilmesinin ardından başarısızlığa uğradı. II. Dünya savaşından itibaren Libya toprakları İngiltere ve Fransa kontrolüne geçmiştir. 1949 yılına gelindiğinde BM Libya'nın bağımsızlığını kazanması gerektiği kararını almıştır. Böylece Libya 1951 yılında bağımsızlığını kazanmış oldu (Wikipedia,15.01.2020, www.wikipedia.org/tr). 1960'lara gelindiğinde SSCB Libya gibi bağımsızlığını yeni kazanan bölge ülkeleriyle diplomatik ilişkilerini geliştirme çabasına girdi (Öztürk, 2016: 279). SSCB'nin bu dönemdeki amacı bu ülkelerde yaşanan devrimci hareketleri destekleyip sosyalizmi bölgede yaygın hale getirmektir. Fakat soğuk savaş döneminde istenilen başarı SSCB tarafından sağlanamamıştır. Çünkü ne SSCB'nin bu ülkelerin ekonomik taleplerini karşılaya bilecek ekonomik bir gücü vardı ne de bölgedeki ülkelerin sosyalizme uyan bir toplumsal ve ekonomik yapıları vardı. Soğuk savaş sonrasında kurulan RF, tekrar süper güç olma hayalini gerçekleştirmek için Ortadoğu'da yaşanan olaylara kayıtsız kalmamıştır. Fakat RF, Putin yönetimi döneminde siyasi, ekonomik ve askeri anlamda önemli ölçüde gelişmelerin yaşanmasıyla izlenilen dış politikada da bu gelişmeler etkisini göstermeye başlamıştır. Bu minvalde RF ile Libya arasındaki ilişkilerde de bir gelişme ve yakınlaşma başladı. Rusya Federasyonu dış politika anlayışında ideolojik tabanlı politikaların aksine ekonomik çıkar endeksli politikalar benimsemektedir. Bu durum birçok ülkeyle ilişkilerde Libya ile ilişkilerde de enerji ve silah ticareti ön plana çıkmıştır (Bayat, 2018: 171).

Putin yönetiminin Arap Baharının başlamasıyla Ortadoğu'ya yönelik izlediği politikada siyasi ve politik anlamda en fazla değişkenlik gösteren, başka bir deyişle RF'nin bir paradoksa girdiği ülke Libya'dır. Arap Baharının Ortadoğu'da ki mevcut yönetimlerin değişmesini tetiklemesiyle geline nokta Rusya Federasyonu'nun siyasi olarak Libya'da yaşanan kriz için net bir tavır takınamamıştır. Zira Rus hükümeti çıkan iç savaşa yönelik yapılacak müdahaleyi eleştirip eleştirmemekte tereddütte kaldı. Daha sonra da Moskova yönetimi Libya'nın devrik lideri Muammer Kaddafi için BMGK'nin bazı sınırlamalar getirdiği 1970 sayılı kararına destek vermiştir. Bu kararlar Libya'ya silah ambargosu uygulanacak, Kaddafi'nin mal varlıkları dondurulacak ve

Libya'da yaşanan kriz Uluslararası Ceza Mahkemesine sevk edilecekti. İlerleyen süreçte Rus devlet başkanı Medvedev, Libya'daki Kaddafi yönetiminin meşruiyetini yitirdiğini itiraf etmiş ve Batı tarafından Libya'ya yönelik başlatılan harekati eleştirmiştir. Böyle bir açıklamanın yapılmasının altında yatan en önemli neden ise Putin'in BMGK'nin 1973 sayılı kararını haçlı seferlerine benzetmesi olmuştur. Rus hükümeti her ne kadar Kaddafi yönetiminin gitmesini istemesine ve isyancıların oluşturduğu muhalif tarafı müzakerelerde meşru olarak görmesine rağmen, Kaddafi hükümetiyle ilişkilerini sonlandırmamıştır. Rusya Federasyonu'nu siyasal alanda arabuluculuk yapabileceğini açıklasa da diplomatik alanda sınırlı hareketlerde bulunmasından istediği sonucu alamamıştır (Örmeci, 2018: 154).

Rusya Federasyonu Libya'da yaşanan krizde aktif bir rol alamaması ve net bir tavır takınmamasından dolayı Ortadoğu politikasında diplomatik bir başarı sağlayamadı. RF, Kaddafi'nin devrilmesiyle muhalif kanat tarafından kurulan Ulusal Geçiş Konseyi'ni tanıyan 73. ülke olmuştur. Bu denli geç kalınmışlığın temelinde ikili ilişkilerde ki siyasal alanda Rusya Federasyonu'nun tutarsız tutumu etkili olmuştur. Bu durum Libya'da kurulan yeni hükümetin RF ile pozitif ilişkisinin zayıf olduğunu göstermektedir. Bütün bu yaşanan olaylara rağmen Rus hükümetinin Libya olayında tam bir sessizlik içinde kaldığı söylenemez. Sınırlıda olsa Rus hükümeti tarafından bazı adımlar atılmaktadır. Özellikle Batının Kaddafi rejiminin yıkılması için izlediği politikalara karşı Kaddafi rejiminin yanında olduğunu, hatta SSCB döneminden kalan borçların da sildiğini açıklamıştır. Bu konuda Moskova Libya'daki Ulusal Geçiş Konseyi'ni tanıdığını ifade etmesine rağmen resmi yönetime karşı savaş ilan eden general Hafter ve ordusuna askeri ve silah yardımı yapmaktadır (Yılmaz, 2016: 149).

Libya meselesinde yeteri düzeyde aktif bir rol oynamayan ve tutarsız bir tavır sergileyen Rusya Federasyonu, bundan sonraki süreçte Ortadoğu politikasında siyasal alanda daha aktif ve daha kararlı adımlar atmaya başlamıştır. Kaddafi rejiminin yıkılmasıyla Libya'da edinilen tecrübeler doğrultusunda Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu ülkelerine yönelik izlediği stratejisinde bazı yenilikler getirmiştir. Bu alanda attığı ilk adım, Suriye'de bulunan Esad rejiminin aleyhinde olan bütün Arap ve Batılı ülkelerin BMGK'da önünü kesmek oldu. İkincisi olarak, Esad yönetiminin devamlılığını sağlamak için silah yardımında bulundu. Üçüncüsü, yine Esad yönetiminin devamını isteyen bölge ülkeleriyle ortak çıkarlar doğrultusunda iş birliği yapmıştır. Son olarak da bölgede etkinliğini artırmaya başlayan DAESH gibi sözde Sünni cihatçı(!) terör örgütlerini destekleyen Körfez ülkeleri ve Suudi Arabistan gibi ülkelerde Batı korkusunu oluşturarak bu ülkeleri Batılı güçlerden izole etmeye çalışmıştır (Katz, 2015: 4).

Rusya Federasyonu'nun Libya ile ekonomik anlamdaki ilişkileri silah ve enerji satışları konusunda önemli bir etkiye sahiptir. 2008 yılında Rusya Federasyonu, Libya ile silah konusunda anlaşmaya varmıştır. Buna karşılık RF'de Libya'nın SSCB döneminden kalan 4.5 Milyar dolar tutarındaki borcunu silmiştir. Aynı zamanda Libya'ya BM Güvenlik Konseyi tarafından yapılması planlanan müdahale için Hindistan, Brezilya, Çin ve Almanya ile birlikte Rusya Federasyonu da çekimser oy kullandı. RF'nin burada amacı Libya'yı kendi safında tutmaya çalışmaktır. Arap Baharı

yaşanmadan önce Libya ile enerji ile askeri alanda ve altyapı konusunda ciddi adımlar atan Rus hükümeti, Arap Baharında Libya'da yaşanan olaylar ve rejimin değişmesi Rusya Federasyonu'nun bu ülkedeki çıkarlarını önemli ölçüde olumsuz etkilemiştir. Özellikle de ekonomik anlamda Rus yönetimi büyük zarar görmüştür (Bayat, 2018: 178). Buna örnek verecek olursak RF'nin Arap Baharının başlamasıyla ilk olarak Kaddafi rejiminin yanında olduğunu açıklamıştır. Fakat rejimin devrilmesiyle Libya ile tutarı yaklaşık 12 milyar dolar olan enerji ve silah anlaşmalarının hükmü doğal olarak geçersiz sayılmıştır. Bunun dışında AGOCO petrol şirketinin kontrolünü elinde bulunduran Ulusal Geçiş Konseyi'nin Rus yönetiminin Kaddafi yanlısı olmasından ötürü RF ve Çin gibi devletlerin Libya'da petrol ve gaz şirketlerinin yeni anlaşmalar yapmasında bazı sorunlarla karşılaşacağı belirtilmiştir (Kemaloğlu, 2012: 15).

Rusya Federasyonu'nun Libya politikasının son dönemde şekillenmesinde etkili olan olay ise Türkiye'nin Libya'da BM tarafından tanınan Ulusal Mutabakat Hükümeti ile anlaşması olmuştur. 27 Kasım 2019 tarihinde Türkiye ile Libya karşılıklı deniz yetki alanlarını belirleyen ve askeri iş birliği gibi maddelere de sahip, "*Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası*"nı imzalamıştır. Buna mukabil Putin hükümeti Ulusal Mutabakat Hükümeti'ni değil meşru hükümeti devirmek isteyen Hafter komutasındaki askerleri desteklemektedir. Hafter komutasındaki "Libya Ulusal Ordusu" Suudi Arabistan, Fransa, Mısır, Yunanistan, ABD ve RF gibi ülkeler tarafından desteklenmektedir. Türkiye'nin Hafter ordusuna karşı Ulusal Mutabakat Hükümeti'ne başta askeri alanda olmak üzere bir çok konuda destek vermesi Moskova yönetiminin Libya'daki çıkarları açısından ciddi endişelenmesine neden olmuştur. Rusya Federasyonu ve Türkiye'nin Libya'da yaşanan olaylar doğrultusunda Astana sürecindeki diyalogunu devam ettirme kararı almışlardır. Türkiye'nin Libya'daki kararlı tutumu ve sahada fiziki olarak da kendi göstermesi Hafter yanlısı olan Rusya Federasyonu'nun politikasını gözden geçirmesine neden olmuştur. Bu doğrultuda gerçekleşen Erdoğan-Putin görüşmesi sonrası bölgede ateşkes çağrısı yapılmıştır (Yorulmaz, 20.01.2020, www.orsam.org.tr).

4.3. RF'nin Ortadoğu Politikasında Rus Ortodoks Kilisesinin Rolü

Uluslararası arenada Hristiyan dünyasının maddi ve manevi haklarını savunma düşüncesi hem Rus Ortodoks kilisesinin hem de Rus devlet adamları ve toplumu için kabul görmüş temel bir meseledir. Moskova'da yer alan Ortodoks kilisesi perspektifinden bakıldığında yeryüzünde her nerde olursa olsun yaşayan, acı çeken ve yardıma muhtaç olan Hristiyan varsa onların yardımına koşmak ve gereken maddi ve manevi desteği sağlamak kilisenin tarih sahnesindeki misyonunu yansıtan bir olgudur. Böyle bir olgunun olmasının nedeni kendilerini Moskova'da yer alan kilisenin kendisini dünyada yaşayan tüm Hristiyan nüfusun en güçlü koruyucusu ve Bizans imparatorluğunun halefi olarak görmeleridir. Dünyada en fazla Ortodoks Rusya Federasyonu sınırlarında yaşarken, RF dışında yaşayan Ortodoks Hristiyanlar da büyük oranda Balkanlarda ve Ortadoğu bölgesinde yaşamaktadır. Ortadoğu içerisinde de genel

olarak Levant⁴ bölgesinde ve Türkiye'nin güneydoğusunda yaşamaktadırlar (Issaev ve Yuriev, 2017: 2).

Şekil 4.3 Levant Bölgesinin Ortadoğu'daki Sınırları(Levant,02.02.2020, www.wikipedia.org).

SSCB döneminde Rus Ortodoks kilisesi pek etkin olamamıştır. Bu durumun oluşmasında Sovyetler Birliği dönemindeki komünist rejimin din aleyhindeki anlayışa sahip olması etkili olmuştur. Sovyetlerin dağılmasıyla Moskova'daki Ortodoks kilisesi kendisini toparlama düşüncesine girmiş, ülkede ve diğer bölgelerde yaşayan Ortodoks Hristiyanlarına yönelik çalışmalarına hız vermiştir. Fakat 1990'larda ortaya çıkan gizli belgelerde Ortodoks kilisesinin görünüşte SSCB yönetiminde devletle ve KGB gizli istihbarat örgütüyle yakın ilişkileri ortaya çıkmıştır. Kendine inanan halkın bu durumdan rahatsız olmasıyla açıklama yapmak zorunda kalan kilise, istihbarat birimiyle olan yakınlaşmanın kiliseyi ve kendisine inananları korumak için böyle bir yola başvurduklarını ifade etmişlerdir (Yel, 01.02.2020, www.yenisafak.com).

Rusya Federasyonu'nda bağımsızlığın kazanılmasından sonra komünist rejimden doğan ideolojik boşluğu doldurmak Rus Ortodoks kilisesine kalmıştır. Bu dönemde yeni yeni önem kazanmaya başlayan Kilise, Putin'in iktidara gelmesiyle daha fazla etkin olmaya başladı. Ve bu artan etkinliğiyle dünyadaki bütün Ortodoks

⁴ Levant, Akdeniz'in doğu sahillerinde bulunan geniş bir araziye tanımlamak için kullanılan, sınırları kesin olmayan, coğrafi, tarihî ve kültürel bir adlandırma. Genel olarak tarih süreci içerisinde Toros Dağları'nın güneyinde, Orta Doğu'da geniş bir alanı belirtmektedir. (Vikipedi, 01.02.2020, www.wikipedia.org).

Hristiyanlarına sahip çıkmaya başlamıştır. Rusya Federasyonu Ortodokslara karşı Balkanlarda ve Kafkaslarda aktif sayılabilecek boyutlarda bir yaklaşım sergilerken, Ortadoğu da yaşayan Ortodoks Hristiyanlarına daha cılız bir yaklaşım sergilemektedir. Fakat paradoksal bir bakışla RF ile Ortadoğu'da ki Ortodoks Hristiyanlar arasındaki ilişki SSCB döneminde ateist bir rejimin olmasına rağmen az da olsa devam etmiştir. Putin döneminde modern bir dış politika başlamış ve Ortadoğu'daki Ortodoks kilisesi de bu politikalarda yerini almıştır. Levant bölgesinde ki Hristiyanlar iki kilise tarafından temsil edilmektedir. Bunlardan birincisi Lübnan, Suriye ve Türkiye'nin doğu bölgelerinde yetki sahibi olan Antakya Patrikhanesi'dir. Aynı zamanda bu patrikhane bölgede Arap patrikhanesi olarak da adlandırılmaktadır. Antakya kilisesinin yaklaşık olarak 1 milyon üyesi vardır. Bunların 500.000 civarı Suriye'de(ülkedeki en büyük Hristiyan grubu oluşturmakta), 300.000'ni Lübnan'da, geri kalanı ise çok az bir kısmı Türkiye sınırlarında ve Irak'ta yaşamaktadır. Antakya kilisesinin ayrıca yurt dışında da önemli derecede diasporası vardır. İkinci kilise ise Kudüs kilisesidir. Bu kilisenin yetki alanı ise Ürdün, İsrail ve Filistin topraklarını kapsamaktadır. Kudüs kilisenin yaklaşık olarak 200.000 mensubu mevcuttur. Ortadoğu'nun Levant bölgesinde etkin olan bu iki Ortodoks kilisesi arasında Katar'daki piskoposluğun meşru temsilciliği konusunda bir ihtilaf vardır (Issaev ve Yuriev, 2017: 5).

Moskova'da ki Ortodoks patrikliğinin dünyadaki Ortodoks kiliseleri arasında en fazla cemaate sahip olmasından dolayı kendisini diğer kiliselerden daha üstün görmektedir. Ve diğer bir nokta da tarih sahnesi boyunca Rus patrikliği Kremlin sarayıyla siyasi mevzularda aynı görüşe sahip olmuştur. Hal böyle olunca Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu politikasında kilisenin önemli bir rolü vardır. Moskova'daki patrik Kirill ve diğer kilise yöneticileri tarafından yapılan açıklamalarda, Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu'da bulunmasının büyük bir önem arz ettiğini ve bölgede yaşayan mazlum insanların haklarının savunulması için askeri güce ihtiyaç olduğu konusunda bir takım demeçler verilmiştir. Kilise ve Moskova yönetimi terörizme karşı mücadelede hiçbir şekilde müsaade edilmemesi konusunda ortak bir beyanda bulunmuşlardır. Zira Moskova patriğine göre radikal İslamcı grupların bölgedeki varlığı Ortadoğu Ortodoks Hristiyanları açısından ciddi bir risk taşımaktadır (Yel, 01.02.2020, www.yenisafak.com).

Putin'in iktidara gelmesiyle Ortadoğu'ya daha fazla ilgi gösterildiği izlenen politikalarda açık bir şekilde görülmektedir. Çünkü RF'nin ulusal güvenliği, ulusal çıkarları, uluslararası arenada yeniden SSCB dönemindeki gibi etkin bir aktör olma çabası ve kendisini Ortodoks Hristiyan dünyasının lideri konumunda görmesi vb. nedenlerden dolayı Ortadoğu vazgeçilmez bir önemdedir. Dolayısıyla Kremlin sarayı bu bölgede varlığını korumak ve istediği politikaları uygulamak için kendi lehine olan hiçbir fırsatı kaçırmayacaktır. Suriye topraklarında küçümsenmeyecek sayıda bir Hristiyan nüfusun olması Moskova açısından hem maddi hem de manevi fırsatlar oluşturmaktadır. Rusya Federasyonu Ortadoğu'da 2000 yılından bugüne izlediği politikalarda daha çok kararsız, karmaşık ve ikilemde kalan bir ilişki içerisinde olmuştur. Bunda bölgede kendi çıkarları açısından tam anlamıyla sağlam temellere dayalı uzun vadede aynı paydada olabilecek stratejik bir aktörün olmamasıdır. Her ne

kadar İran ve Suriye ile önemli ortaklıklar ve işbirliği olsa da(ki küçümsenmeyecek bir boyutta) bu durum daha çok kısa ve orta vadede süren ilişkiden ibarettir. Bu noktada Levant bölgesinde yaklaşık 1.000.000 nüfusa ulaşan Ortodoks Hristiyanlar RF için uzun vadede önemli olabilecek bir müttefik olabilir. Ama bu o kadar da kolay bir durum değildir.

Rusya Federasyonu ile Rus Ortodoks kilisesi Suriye meselesinde aynı siyasi eğilimlere sahiptir. Rus hükümetinin ve Rus Ortodoks Patriğinin ortak siyasal çıkarları bazında RF'nin Suriye'deki krizde yer almasındaki nedenlerini birkaç noktada açıklana bilir (Issaev ve Yuriev, 2017: 5-7) ;

- RF Ortadoğu coğrafyasında konumunu pekiştirmek için yeni dayanak noktası bulma çabası
- Kendisini Ortodoks Hristiyan dünyasının lideri konumunda gördüğünden Ortadoğu'da yaşayan Hristiyanlara yönelik gerçekleştirilen soykırıma karşı olduklarını belirtmek ve Ortodoks aleminde iyi bir imaj bırakmak
- RF'nin Suriye'de gerçekleştirdiği hava hareketinin ülkedeki Hristiyan nüfusuna yardım ettiği izlenimi vererek Rus halkının nezdinde operasyonu meşrulaştırmak
- Bölgede yaşayan Ortodoks Hristiyanları için Rus mevcudiyetinin gücünü ve önemini belirtmek.

Putin yönetiminin Şam yönetimiyle yaptığı anlaşma sağlam temeller üzerine olmadığından ilişkiler uzun vadede çok kırılgan olabilecek bir yapıdadır. Moskova'nın Suriye'deki Ortodoks kilisesiyle benzer değerlere sahip olması iki aktörün arasında Ortadoğu politikasında daha uzun ve sağlam ilişkiler kurulabilir. Moskova patriğinin Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu politikası için yaptığı açıklamada RF'nin Suriye'de yaptığı operasyonlar terörle mücadelede önemli bir yerinin olduğunun ve bu savaşın aynı zamanda Ortodoks Hristiyanları nezdinde kutsal bir savaş olarak adlandırılmaktadır. Bu açıklamayla Suriye'deki Hristiyanların RF'nin yapmış olduğu operasyonlara destek vermesini kolaylaştırmıştır. RF açısından Ortadoğu'daki Hristiyanlara askeri yardımın yapılması ile iç politikada Suriye'deki operasyona karşı çıkan kitleye askeri müdahalenin meşruluğunu göstermek için önemli bir argüman olmaktadır (Issaev ve Yuriev, 2017: 5-7).

Suriye'de var olan Ortodoks kilisesi sahip olduğu nüfus ve bölgedeki etkinliği göz önünde bulundurulduğunda RF'nin Ortadoğu politikasında kilisenin temel aktörler arasında yer alması pek mümkün değildir. Zira RF'nin, bölgede başta İran ve Suriye gibi devletlerle kısa ve orta vadede yaptığı işbirliği Ortodoks kilisesinden siyasi, ekonomik ve askeri anlamda daha etkili bir konuma sahiptir. Rusya Federasyonu'nun Levanta bölgesindeki Ortodoks kilisesinin RF'nin Ortadoğu politikasındaki rolünün artması için bölgedeki Hristiyanlarla daha fazla ilişki ve yatırım politikaları yürütmesi gerekmektedir.

4.4. Rusya Federasyonu'nun İslam Konferansı Örgütü ile Üyelik Meselesi ve İlişkileri

1990'lı yıllara gelindiğinde SSCB topraklarında yaklaşık olarak 60 milyona yakın Müslüman nüfus yer almaktaydı. Böyle bir Müslüman nüfusa sahip olmasıyla Sovyet Rusya, dünya nüfusu içerisinde Müslüman sayısı olarak beşinci sırada yer alıyordu. Sovyet yönetimi ve Slav halkı ülke sınırları içerisindeki Müslüman sayısının ve Müslümanlardaki doğum oranlarının Slav ırkından fazla olmasından ötürü endişe içerisine girmişlerdir. Bu nedenle Rus politikasında Müslümanlara yönelik nasıl bir politikanın uygulanacağı karmaşık bir sorun haline gelmiştir (Örmeci, 2018: 148). 1990'lı yılların ilk aylarından itibaren hızla dağılmaya başlayan Sovyetler Birliği en büyük halefi olarak kurulan Rusya Federasyonu'nu çok kapsamlı dış politika ikilemleri arasında bırakmıştır. Yaşanılan ikilemlerden biride Rusya Federasyonu'nun İslam dünyasıyla ilişkilerinde nasıl bir yol izlemesi gerektiğidir. Bu vaka dikkate alınması gereken bir analizin yapılması zaruriyetini göstermektedir. Dış politika için izlenilecek yol haritasında dinin dış politikada bir araç olması eğilimi söz konusu olur mu? Moskova yönetiminin içinde bulunduğu bu ikilem çoğunluğunun Müslüman olduğu Ortadoğu için izlenilecek politikada nasıl bir etkisi olacağı gibi sorular ikilemin boyutunu göstermektedir. Rus lider Putin dini dış politika aracı olarak kabul etmektedir. Buna delil olarak Putin'in ülkesinin İslam işbirliği teşkilatına gözlemci ülke statüsünün kazanılması için izlediği diplomatik faaliyetler gösterilebilir. Zaten nihai olarak Rusya Federasyonu İİT'de gözlemci ülke statüsünde yer almıştır (Özdemi ve Kutval, 2019: 7).

Ortadoğu denince akla genellikle İslam coğrafyası gelmektedir. Dolayısıyla Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu politikasında istediğini elde etmesi için bu coğrafyada yer alan Müslüman ülkelerle ilişkilerinde İslami boyutu esas alması gerekmektedir. Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu'daki varlığı açısından İİT ile ilişkilerini sağlam temeller üzerinde geliştirmesi son derece önem taşımaktadır. Putin ve ekibi bu durumun farkında olduklarından dış politikalarında Ortadoğu için İİT'nin kendileri için nedeni önemli olduğunu bilmekte ve politikalarını bu doğrultuda yönlendirerek diplomatik faaliyetlerde bulunmaktadır.

İİT'nin sahip olduğu nüfus ve kapladığı alan düşünüldüğünde RF gibi bir ülke için birçok noktada fayda sağlayabilecek bir teşkilat konumundadır. RF'nin İİT ile yakın ilişkiler kurmasını gerektirecek birçok nokta vardır. Bunlardan ilki kendi toprakları içerisinde bulunan Müslüman nüfus ile yaşanan bağımsızlık söylemlerinin ve terör faaliyetlerinin bastırılmasıdır. İkincisi, BM'den sonra en büyük ulus üstü olan İİT gibi bir örgütle yakın olmanın artı yönleri, üçüncüsü, Batı'nın Avrupa dışında ki bölgelere yayılmasına karşı önleyici bir tedbir, dördüncüsü, örgüte üye olan bazı devletlerin zengin petrol ve doğalgaz rezervlerine sahip olması ve beşincisi olarak, Rusya Federasyonu için en önemli bir gelir kaynağı olan silah üretimi açısından büyük bir silah pazarı oluşturmasıdır.

1969 yılında kurulan İslam konferansı örgütü ile ilk temas SSCB döneminde başlamıştır. Fakat bu dönemde örgütle olan ilişkilerde pek de bir gelişme kaydedilmemiştir. SSCB'nin ardından Moskova yönetimi ideolojik argümanları

kullanmayı bırakarak sahip olduğu dini ve kültürel değerlere saygı göstermeye başladı. Ve ülkede yaşayan Müslüman nüfusun taleplerine kayıtsız kalmamaya gayret göstererek İİT'ye yönelik sağlam temeller üzerine inşa edilecek politikalar izledi. Soğuk savaş döneminin bitmesinin ardından uluslararası arenada giderek gündemde geniş yankı bulmaya başlayan İslam mevzusu küresel bazda politika yürüten her devlet gibi Rusya Federasyonu'nun da gündeminde önemli bir etki oluşturmuştur. RF bilhassa Çeçen meselesinde birçok sıkıntı yaşamıştır. Bu konuda Çeçen militanlarına destek veren bütün devletlerin özellikle Müslüman ülkelerin yardımlarını kesmeye çalışmıştır. Rusya Federasyonu'nun İslam dünyasına yönlendiren diğer bir konu ise SSCB sonrası RF'nin güney sınırında bağımsızlığını yeni kazanan devletlerin Müslüman olmasıdır. Zira bu ülkelerin İslam dünyasıyla hem yakın ilişkiler içerisinde olmakta hem de İİT gibi önemli bir örgüte üye konumundadırlar. Aynı zamanda bu ülkeler bağımsızlıklarını kazandıktan sonra RF ile bir nebze uzaklaşmaya başlaması, İslam dünyasına da yakınlık göstermeleri Rusya Federasyonu'na bu konuda dikkatli olması gerektiği kaygısını vermiştir (Purtaş, 55-56).

Moskova yönetiminin İİT ile teması ve Rusya Federasyonu'nun İslam dünyasının bir parçası olduğu fikri ilk olarak 2003 yılında Putin tarafından Tacikistan Müftüsü olan Amanullah Nimitzade yapılan görüşme sonrası dile getirilmiştir. Vladimir Putin tarafından aynı yılın Ağustos ayında Malezya'ya düzenlenen resmi ziyaret sırasında İKÖ⁵ ile daha yakın ilişkilerde bulunulması ve örgüte gözlemci statüsünde dâhil olma fikri dile getirildi. Bu açıklamaların akabinde 16 Ekim 2003 yılında Malezya'da gerçekleşen İKÖ devlet ve hükümet başkanlarının zirvesine Putin de davet edilmiştir. Böylece ilk defa Müslüman olamayan bir devlet başkanı İslam Zirvesine fahri konuk olarak davet edilmiştir. Zirveye katılan Putin yaptığı bir konuşmasında ülkesinde yaşayan ve sayıları 20 milyonu aşan Müslümanlarında İslam âleminin bir parçası olduğunu, ülkesinin bu örgüte katılmasıyla birlikte örgütün imkân olanağının artacağını ve RF'de yaşayan Müslüman halkın temsiliyetinin ve ağırlığının yükseleceğini ifade etmiştir (İnce, 2011: 159-160).

Yukarıda ki nedenlerden ötürü Rusya Federasyonu İslam konusunda İİT gibi bir örgüte yaklaşma gereği duymaktadır. Putin 2003 yılının Ekim ayında Malezya başbakanı Mahathir Mohamed tarafından İslam Zirvesine davet edildi. Putin zirvede aldığı söz hakkıyla yaklaşık olarak yedi dakika süren bir konuşma yapmıştır. Konuşma sırasında katılımcıların Putin'i alkışlaması bu zirveyi Rus dış politikası açısından izlenen yol haritasında en önemli belgelerinden biri haline getirmiştir. Putin, konuşmasında şu noktaları vurgulamıştır; "gayretlerimizi ve Müslüman dünyanın ülkeleri ile olan çabalarımızı, dünya politikasında gerçek bir faktörü olarak hizmet edebileceğimiz ve küresel ekonominin birçok eğilimi olan finans, teknoloji ve insan kaynakları alanında birleştirerek, atılım yapabileceğimiz oldukça aşikârdır" şeklinde açıklamalarda bulunmuştur (Arab News, 2011).

⁵ Örgütün ismi 28-30 Haziran 2011 tarihlerinde Astana'da düzenlenen 38. Dışişleri Bakanları Konseyi (DBK) Toplantısı'nda İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) olarak değiştirilmiştir.

Rusya Federasyonu 2004 yılının Mayıs ayında gözlemci statüsünü kazanmak için İKÖ'ye resmi başvuruda bulunmuştur. Haziran 2005 tarihinde RF'nin yapmış olduğu resmi başvuru Sana Zirvesinde üye ülkelerin tamamının desteğini alarak oy birliğiyle İslam Konferansı Örgütüne gözlemci statü hakkı verilmiştir. Gözlemci statüsünün verilmesinin ardından Rusya Federasyonu'ndan bir heyet 2005 yılının Aralık ayında Mekke'de düzenlenen İKÖ zirvesine ilk defa katılma hakkını elde etti (İnce, 2011: 160).

Rusya Federasyonu'nun İslam İşbirliği Teşkilatına başvurmasının ardında yatan temel neden Çeçen meselesi yatmaktadır. Bu meselede de RF'ye en çok desteği veren ülke İran olmuştur. Hatta İran dışişleri bakanlığının temsilcisi olan Hamid Reza tarafından yapılan açıklamada Rusya Federasyonu kendi topraklarında yaşayan Müslüman halkın haklarını korumak, saygı göstermek ve talepleri karşılamak konusunda göstermiş olduğu çabadan memnun kaldıklarını ve Çeçen meselesinin Rusya Federasyonu'nun bir iç meselesi olarak gördüklerini ifade etmiştir. Bu açıklamaya karşı Moskova yönetiminden cevap gecikmemiş, İran tarafından yapılan bu açıklamaya karşılık olarak minnettar olduklarının belirtmişlerdir. İran ve RF hakkında takındığı bu tavır ile Rusya Federasyonu'nun İslam Konferansı Örgütünde yer almasında giriş kapısı konumunda olmuştur. RF'nin Ortadoğu politikasında İran ile bu tür konularda ortak paydalarda buluşması İran'ın RF nezdindeki öneminin artmasına neden olmaktadır. İran için de nükleer enerji santrallerinin kurulmasında ve askeri teknoloji ekipmanlara olan ihtiyaçların karşılanmasından dolayı RF ile ortak paydada buluşacak bu tarz politikalar ve söylemler üretmesine neden olmaktadır (Örmeci, 2018: 150).

İslam İşbirliği Teşkilatına gözlemci üye olarak RF'nin katılması örgütle olan ilişkilerini güçlendirmiştir. 2011 yılında geldiğinde Afganistan'da ki durumdan ötürü RF ile İİT bir araya gelmiştir. Afganistan'ın Kandahar şehrinde tutsak tutulan Rus diplomatların serbest bırakılması konusunda İİT'den de destek verilmiştir. 30 Ocak 2014'de İİÖ ile RF arasında bir iş birliği anlaşması imzalandı. Bu anlaşma gereğince siyasi, bilimsel, ekonomik, sosyal ve teknik gelişmeyi kapsayacak bir işbirliği vurgulanmıştır. Yeni anlaşma gereğince iki taraf arasında düzenli aralıklarla istişarelerin yapılması kararlaştırıldı (Özdemi ve Kutval, 2019: 7).

İİT genel sekreteri olan İyad Madani yaptığı bir açıklamasında İİT ile RF ilişkilerinin geliştirilmesi gerektiğini söylemiştir. Madani bu yaklaşma iki taraf açısından kazançlı olacağını düşünmektedir. Hatta genel sekreter Madani, Rusya Federasyonu'nda İslam Dünyası Stratejik Vizyonu toplantısının açılış konuşmasında RF ile İİT arasındaki işbirliğiyle sadece zorlukların üstesinden gelmek için değil aynı zamanda insanlar için umut vadeden fırsatların oluşturması için de iki tarafın işbirliğine ihtiyaç duyulmaktadır (Uluslararası İslam Haber Ajansı, 30.01.2020, www.iinanews.org).

Rusya Federasyonu ile İİT arasındaki ekonomik ilişkilerde önemli bir yere sahip olan "Rusya-İslam Dünyası: Kazan Zirvesi 2017" adlı çalışmayı 18-20 Mayıs 2017 tarihinde 9. Uluslararası Ekonomik Zirve bünyesinde yapılmıştır. Zira Kazan zirvesi RF ve İslam İş birliği Teşkilatı'nın önde gelen uluslararası ekonomik olaylarından biri olarak kabul edilmektedir. Toplamda üç gün süren zirvede Rusya Federasyonu ve İİT

üye devletleri arasında ekonomik, ticari ve kültürel ilişkilerin sağlam temeller üzerine oturtulması hedeflenmiştir. 9. İslam Dünyası Uluslararası Ekonomik Zirvesi Tataristan Cumhuriyeti'nin başkenti Kazan'da başladı. Üç gün süren zirveye toplam 50 ülkeyi temsilen 2,000'den fazla kişi katıldı. Zirveye katılan Rusya Federasyonu ve İslam İşbirliği Teşkilatı üyeleri ekonomik, ticari ve kültürel ilişkileri geliştirmeyi hedeflemişlerdir (Özdemi ve Kutval, 2019: 13).

Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu politikasına verdiği önemi düşündüğümüzde İİT ile sağlam temeller üzerine kurulacak ilişkiler birçok noktada RF'ye kazançlı çıkabilecek fırsatları beraberinde getirebilir. Zira Rusya Federasyonu kurulduğu ilk yıllarda ülkenin kalkınması için izlenen Atlantikçilik politikasından istenilen noktaya ulaşamamış ve bundan dolayı Primakov'un da telkinleriyle RF yüzünü genelde Avrasyaya özelde de Ortadoğu'ya çevirmiştir. Bu doğrultuda Putin'in iktidara gelmesinden günümüze kadar geçen süre zarfında Ortadoğu'da birçok değişimlere neden olacak olaylar yaşanmıştır. Irak'ın işgali, 11 Eylül saldırısı ve Arap Baharı gibi.. Bu durum RF'nin Ortadoğu politikasında bazı tutarsızlıklar ve ikilemlerde kalmasına neden olmuştur. Arap Baharı ile Libya'da yaşanan olaylarda Moskova yönetimi yerinde ve zamanında doğru adımlar atamamıştır. Bunun sonucunda RF'nin Libya'da ekonomik anlamda büyük kayıpları olmuştur. İİT gibi çok sayıda üye ülkenin bulunduğu bir İslam örgütüyle yakın ilişkilerin kurulması bölge ülkeleriyle tek tek ilişkiler kurmaktan daha avantajlı sonuçlar doğurabilir.

5. RUSYA FEDERASYONU'NUN ORTADOĞU POLİTİKASINDA İRAN'IN YERİ

5.1. İran'ın Jeopolitik Konumu

İran denizleri ve uzun sahilleri, geniş bir coğrafyada hüküm sürmüş Pers hükümdarlığının varisi, kadim ipek yolu ticaret hattının üzerinde ve karma nüfusu olan bir ülkedir. Nüfusunun çoğunluğunu Şiiiler oluşturmasına rağmen ülkede Sünni ve gayri Müslim nüfusta vardır. Ülkenin uluslararası arenada önemini artıran önemli bir nokta ise zengin petrol yataklarına sahip olmasıdır (Yayla, 2017: 133). İran devletinin var olduğu günden beri jeopolitik açıdan daima önemli bir yeri olmuştur. Uluslararası sistemde küresel çapta bir güç olmayı hedefleyen her devlet için İran, Ortadoğu politikasında bir satranç taşı mahiyetini taşımıştır. İran, 19. yüzyılda dünyanın en büyük sömürge ülkesi konumunda olan İngiltere için sömürgelerine giden yolda bir tampon bölge olarak tanımlanırken, Ruslar için ise sıcak denizlere inmek için izlenen politikalarda bir aracı olarak görülmekteydi (Akkoyunlu, 2011: 64).

İran'ın jeopolitik konumunu daha iyi anlamak için öncelikle jeopolitik kavramını açıklamak gerekir. Jeopolitik kuramı uluslararası ilişkilerde geleneksel olarak kullanılan bir yaklaşımdır. Jeopolitik kavramı ise dış politika açısından tanımlandığında devletlerin dış politikalarının coğrafi olguların etkisinde kalarak nasıl şekilleneceğiyle ilgilidir. Bu bağlamda coğrafi unsurlar ve etkenler bir ülkenin dış politikasının ve milli gücünün olgunlaşmasında kilit rol üstlenmektedir. İran söz konusu olduğunda jeopolitik konumun dış politikayı belirlemedeki rolü aşikarane ortadadır. İran'ın sahip olduğu coğrafi imkânlar ülkenin jeostratejik ve jeopolitik konumunu güçlendiren ve uluslararası sistemde önemli bir aktör yapan iki önemli unsurundan kaynaklanmaktadır. İlki İran'ın sahip olduğu uzun sahiller ve bu sahillerin stratejik noktaları ve Orta Aysa ile Kafkasların uluslararası ulaşım güzergâhında olması, ikincisi de dünyanın iki büyük enerji havzasında olmasıdır (Yeğin, 2016: 9).

İran'ın jeopolitik önemini daha net bir şekilde açıklamak için jeopolitik teoriler açısından da incelemek gerekir. Mackinder'in Kara Hakimiyet Teorisinde Heartland olarak adlandırılan coğrafya (Doğuda Sibirya, Batıda Volga, Kuzeyde Buz Denizi ve Güneyde Himalayalar) merkez bölge olarak kabul etmiştir. Mackinder, daha sonra merkez bölgesini kontrol eden iki kuşaktan bahseder ve bu iki kuşakta ortaya çıkacak olan güç merkezlerinin merkez bölgeye egemen olabilecek gücün yayılmasını önleyecektir. Bu kuşakların kapsadığı sınırları şu şekilde ifade etmektedir. ilki, İç (kenar) Kuşak; merkez bölgesinin çevresinde Avusturya, Almanya, Balkanlar, Türkiye, Pakistan, Hindistan, İran ve Çin'i kapsayan kuşaktır. İkincisi ise Dış Kenar Kuşaktır: Kuzey Batı Afrika, ABD, Kanada, İngiltere ve Avustralya'dır. Kara Hakimiyet Teorisi doğrultusunda RF açısından baktığımızda İran'ın jeopolitik konumu önemli bir yere sahiptir. Zira Mackinder'in merkez bölgeye sahip olmak için İç kuşaktaki hakimiyetin sağlanmasıyla mümkün olduğunu ifade etmesi ve İran'ın da İç Kuşak üzerinde yer alması İran'ın jeopolitik önemini artırmaktadır (İşcan, 2004:60-61).

Halford J. Mackinder'in Hakimiyet Teorisine karşılık olarak Kenar Kuşak Hakimiyet Teorisini ortaya atan Nicholas Spykman Balkanlar'dan Çin'e kadar olan

bölgeyi (İran'ı da içine alan) Rimland olarak kabul etmekte ve bu bölgenin temel hareket noktası olması gerektiğini ifade etmiştir. Rimland'ın hakimiyetinin ABD dışında SSCB gibi güçlerin (Çin vb.) hakimiyetinde olması ABD'nin büyük bir tehlikede olacağını idda etmiştir. Bu doğrultuda Spykman'ın Kenar Kuşak Hakimiyet Teorisini'nde kim Rimland'ı kontrol ederse Avrasya'ya hükmeder, Avrasya'yı kontrolüne alan dünyaya hükmeder şeklinde özetlenmiştir. Bu tanımlamalar ışığında İran'ın jeopolitik konumunun önemli olduğunu görülmektedir. Yine diğer bir jeopolitik teori olan ve Amerikalı Amiral Alfred Thayer Mahan tarafından geliştirilen Deniz Hakimiyet Teorisi'nde de "Dünya medeniyetinin anahtarı deniz yollarının kontrolündedir." tezi savunulmuştur (İşcan, 2004:62-65). İran'ın Hazar Denizine, Basra Körfezine, Umman Körfezi, Adalar ve Hint Okyanusuna sınırının olması bu teoriye göre İran, önemli bir jeopolitik konuma sahip ve RF ilişkilerinde de bu konum İran'ı önemli kılmaktadır.

İran'ın Hürmüz Boğazı, Umman Denizi ve Basra Körfezine sınırlarının olması ve adalar gibi stratejik noktalara olan hâkimiyeti ve bu noktaların uluslararası enerji transfer güzergâhının üzerinde olması İran'ın jeopolitik konumunun değerini daha da artırmaktadır. Gerek Batı'nın gerekse Doğu'nun Petrol ve doğalgaza olan ihtiyacından dolayı İran'ın Hazar ve Basra körfezi enerji havzasına olan konumu bunlar için stratejik önem taşımaktadır. Zira İran'ın enerji tüketici ve üreticileri için can damarı hükmünde olan bu havzaları kapatması veya bu havzalara askeri bir müdahalede bulunması dünyada büyük bir krize neden olacaktır. Unutulmamalıdır ki İran sahip olduğu askeri güç ve teknoloji ile enerji geçiş noktalarını vurabilecek kapasiteye sahiptir. Sadece Hürmüz Boğazının kapatılması ve enerji geçiş yolunun tehlikeye girmesi durumunda petrol varil fiyatındaki artış yaklaşık olarak 200-300 dolar arasında öngörülmektedir. Böyle bir durumun yaşanması küresel çapta bir krizin yaşanmasına tek başına yeterli olacaktır (Mousavian, 20.03.2020, www.irdiplomacy.ir/fa/news).

1990'lara gelindiğinde İran, kendisini hem bir süper güç olduğunu hem de yeni bir dünya düzeninin başladığını ilan eden ABD açısından yürütülen çevreleme politikasının önemli bir ayağı olmuştur. ABD, devrim sonrası bölgesel alanda hegemon güç olmaya çalışan İran'ı bu şekilde dizginlemeyi amaçlamıştır. 1979 yılında İran'da gerçekleşen İslam Devrimi ülkenin yönetim anlayışında köklü bir değişime neden olmuştur. Bu değişim kendisini dış politikada da göstermiştir. Bulunduğu jeopolitik konumdan dolayı başta ABD olmak üzere Rusya Federasyonu ve AB ülkeleride İran'ı kaybetmek istememişlerdir. Bu yüzden İran'da hangi rejim anlayışının hüküm sürdüğü küresel güçler açısından önemlidir. Fakat İran'da devrimin yaşanması Batı açısından önemli bir pazarını ve ortadoğu politikalarında en önemli müttefiğini kaybetmesine neden olmuştur. Ortadoğu'da bölgesel güç olamayı tarihsel misyon haline getiren yönetim biçimindeki anlayıştan dolayı Batı tarafından yalnızlaştırılan İran'ın bölgede ki en önde gelen müttefiki Suriye olmuştur (Akkoyunlu, 2011: 67).

Rusya Federasyonu'nun Ortadoğuya yönelik izlediği politikalarda İran'ı önemli kılan etkenlerden biri de İran'ın bulunduğu jeopolitik konumudur. İran'ın Umman Denizi, Hazar Denizi ve Basra Körfezi'ne komşu olması kendisine deniz ulaşımı açısından önemli fırsatlar sunmaktadır. Ayrıca Hint Okyanusu, Orta Asya Havzası ve

İran Platosu, Basra Körfezinde önemli adalara ve Hürmüz Boğazına hakim konumunda olması bu ülkenin sahip olduğu jeopolitik konumu çok daha önemli bir noktaya getirmektedir. Bunların yanında İran'ın jeopolitik açıdan Ortadoğu'ya olan konumu Rusya Federasyonu için çok önemli fırsatlar sunmaktadır (Yeğin, 2016: 9). Bu fırsatlar öncelikli olarak Ortadoğu'da ABD'yi bölgede kontrol etmektir. BAE, Katar, Umman, Suudi Arabistan, Bahreyn, Irak ve Kuveyt gibi dünyanın önemli enerji kaynaklarına sahip olan ve körfezde yer alan ülkelerle hem işbirliği yapılması hem de bu ülkeler üzerindeki Rus etkisini artırarak enerji kaynaklarının ihracatını dengelemek açısından İran'ın jeopolitik konumu RF için büyük önem taşımaktadır (Akkaya ve İbrahimli, 2018: 170).

Şekil 5.1.1 Political Map Iran Surrounding Countries Highlighted (www.shutterstock.com/tr)

İran'ın jeopolitiğinin daha fazla değer kazanmasında bir dönüm noktası da 11 Eylül saldırıları olmuştur. Ortadoğu'nun bu saldırılarla tekrardan dünya gündemine yerleşmesiyle bölgeye başta ABD olmak üzere İngiltere, Fransa, Almanya, Çin ve Rusya Federasyonu gibi dünyanın önde gelen güçleri tekrardan bir yönelim içeresine girmişlerdir. Özellikle 11 Eylül saldırılarına uğrayan ABD'nin, Ortadoğu bölgesini terörün kaynağı olarak ilan etmesi ve Ortadoğu'nun yeni bir değişimle şekillendirme arayışına girmesi bu bölgeyi dünya gündeminin ilk sıralarına oturtmuştur. 11 Eylül saldırıları sonrasında ABD'nin Körfez'de etkinliğini artırmaya başlaması İran'ı ciddi oranda endişelendirmiştir. Bunun yanında Irak'ta Saddam Hüseyin'in ve Afganistan'da Taliban rejimlerinin devrilmesi bölgesel anlamda İran'ı rahatlatmıştır. Fakat İran'ın bu rahatlığı ABD'nin bölgede daha güçlü bir konuma gelmesinden dolayı pek uzun sürmemiştir (Akkoyunlu, 2011: 67).

Putin iktidarlığındaki Rusya Federasyonu son sekiz yılda ülke sınırları dışında yaptığı sınırlı askeri kuvvetle kazanımlarının kayıplarından daha fazla olduğunu düşünmesiyle üçüncü kez sınır ötesi askeri güç kullanarak Suriye'de askeri operasyon başlattı. Bu operasyonla Ortadoğu'daki stratejik konumunu hedefleyen Putin, İran'ın jeopolitik konumundan da yararlanarak önemli avantaj elde etmeyi hedeflemiştir. Suriye'de kurulan askeri üslerle Yakın Doğu'daki konumunu pekiştirmek isteyen RF böylece Katar ve İran'dan Avrupa'ya taşınacak ve yol güzergâhının Suriye'den geçmesi planlanan boru hatlarının kontrolünü etkileme imkânını elde etmiştir. Devam eden süreç doğrultusunda bölgede yaşanan çekişmelerin askeri yolla çözülmesi gerektiğini düşünen Moskova yönetimi İran, Suudi Arabistan ve İsrail gibi ülkelerle ilişkilerini daha da geliştirmeye çalışmıştır. Rusya Federasyonu bulunduğu jeopolitik konumundan ve bölgedeki dış politika anlayışından dolayı İran ile nükleer anlaşmaların devam etmesi için bütün imkânlarını seferber etmiştir. Hatta olası İran-ABD ilişkilerindeki normalleşmeyi önlemek için İran'a S-300 sistemlerini verme isteğini yinelemiştir (Necefoğlu, 2017: 10).

Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu politikasında jeopolitik ve jeostratejik hedeflerinin önündeki en büyük engel olarak ABD olmuştur. Soğuk Savaş sonrası Ortadoğu bölgesinin jeoekonomik ve jeopolitik yönünün büyük fırsatlar sunması ABD için Ortadoğu'yu "vazgeçilmez" kılmaktadır. ABD'nin Ortadoğu'daki stratejik ortağı olan İsrail'in bölgedeki varlığı ve bölgede var olan Katar, BAE, Umman, Suudi Arabistan, Mısır, Yemen, Kuveyt, Tunus ve Ürdün gibi ülkelerin ABD ile çıkar ilişkilerinde bulunmaları ABD'nin bölgede daha etkin ve sıkı bağlarının olmasını sağlamıştır (Harunoğulları, 2017: 129).

5.2. Tarihsel Süreç İçerisinde Rusya ve İran'ın İlişkileri

16. yy ilk yarısında İran coğrafyası ve Deşti Kıpçak coğrafyası demografik ve siyasi konjenktür gereği kaçınılmaz olarak yakınlaşma yoluna gitmiştir. Çünkü Deşti Kıpçak bölgesinde Altınorda hakimiyetinden sonra hanlıklara ayrılmış olan Türk boylarına karşı kaçınılmaz olarak Slavlar siyasi üstünlük sağlama amacı gütmüştür. Bu dönemde Slavlar açısından hakim güç Kiev Knezliği'di. Coğrafik olarak Slav halkının tam ortasında bulunan Moskova Knezliği, Kiev Knezliği'nin en büyük rakibi olacaktı. Bu amaçla Ortadoğu coğrafyasında siyasi ve içtimai ittifaklara müdahil olması kaçınılmazdı (Lewis, 1995:153-181).

İran coğrafyasında ise daha yeni tarikat geleneğinden kurtulup bir siyasi teşekkül kurmak isteyen Erdebili tarikatı bu amaç doğrultusunda özellikle Kum merkezli kurmuş olduğu Şia mezhebini ilk hedef olarak Kuzey İran yani Güney Azerbaycan'da yaymak istiyordu. Bu amaçla Erdebili tarikatının lideri olan Şeyh Cüneyt, bölgede çok çeşitli askeri çalışmalar yapmıştır. Hatta bu amaç doğrultusunda dönemin Osmanlı padişahı II.Murat ile diyalog kurmuş, fakat II.Murat onun Kuzey İran'da tarikat Şeyhlik ve müridlik faaliyetlerinin yanı sıra askeri bir takım çalışmalar yürüttüğünden haberdar olmasından dolayı II. Murat kesinlikle hem Safevi Hanedanlığı'na hem de selefi konumundaki Erdebili tarikatına Osmanlı toprakları içerisinde faaliyet göstermesine

izin vermemiştir. Siyasi yalnızlıktan kurtulmak isteyen Safevi Hanedanlığı bunu paranormal bir hale getirip her dönem siyasi ittifaklar kurma yoluna gitmiştir. Bu amaçla Deşti Kıpçak bölgesindeki Moskova Knezliği'nden o dönem daha yeni kurulmuş olan Hindistan'da Babür imparatorluğuna kadar siyasi ittifaklar yoluna gitmiştir (Gündüz, 2010: 20-73/ 83-103).

Siyasi yalnızlık, Moskova Knezliği ve İran coğrafyasında hakim olmak isteyen Safevi Hanedanlığını korkulu rüyası haline gelmiştir. O dönem siyasi konjonktür kendiliğinden Osmanlı devletine her iki kesimin de doğal düşmanı haline getirdi. Durum tam olarak şu şekilde gerçekleşti; Atınorda Bakiyesi halinde olan müslüman hanlıklar üzerinde ilk Rus Çarı olarak kabul edilen Moskaova Knezi IV. İvan müslüman hanlıkları üzerinde büyük baskı politikası uyguluyordu. Bu müslüman hanlıkların her seferinde Osmanlı devletinden yardım istemesi ve bu yardımların Osmanlı nezdinde müspet karşılanması Osmanlı ve Moskova Knezliği arasında doğal bir düşmanlığı kendiliğinden ortaya çıkarıyordu. IV. İvan(korkunç İvan) bu politika gereği Kazan, Kırım, Ejderhan, Küçüm, Kasım, Astrahan ve Müslüman Bulgarlar üzerinde büyük bir tehdit unsuruydu. Ama bu tehdit fiili olarak Kazan hanlığının akabinde Astrahan hanlığının düşüşü ve IV. İvan tarafından alınması bir infiale neden oldu. İlk defa bir müslüman hanlık olan Kazan hanlığı Moskova Knezliğine bağlıydı. Ardından bu akıbeti Astrahan hanlığında yaşadı. Osmanlı bunun bir domino etkisi yaratmasından çekinip Kili, Akkerman kaleleri üzerinden bizzat bölgeye askeri seferler düzenledi. Bu durum Moskova Knezliğinin Safevi hanedanlığının yaklaşmasında en büyük etken oldu. Ve bu durumdan haberdar olan Safevi hanedanlığı 1521 yılında bir heyet gönderip ittifak teklifinde bulundu. Kuzeyde kendisiyle savaşıyor bir Osmanlı görmek istemeyen Moskova Knezliği Safevilere silah ve mühimmat yardımı yaparak Osmanlı'yı Safevi sınırında yani kendisinden uzak coğrafyalarda uğraştırmak istemiştir. Yukarıda bahsi geçen hanlıkların tek tek Moskova Knezliğine bağlanması ve sorunun IV. Mehmet dönemine kadar uzanması ve IV. Mehmet'in Deşti Kıpçak bölgesindeki Kodzak desteğinden mahrum kalması Moskova Knezliğinin Osmanlı'yı Safevi sınırında sürekli savaşa zorlaması IV. İvan politikasının ne kadar başarılı olduğunu göstermiştir (Lewis, 1995:153-181).

Yukarıda eski dönemlerde İran ve Rusya coğrafyalarında yaşanan tarihi olayların yanı sıra yakın tarihimizde de iki ülkenin ilişkilerinin şekillenmesinde etkili olan olaylar II. Dünya Savaşı'nın akabinde günümüze kadar devam etmiştir. Soğuk Savaş döneminin başlamasıyla uluslararası konjonktür daha da sistematik bir hale gelmiştir. Sistem artık büyük devletlerin uyguladığı politikalar üzerinden tanımlanmaya başlanmıştır. ABD ve SSCB gibi güçler doğrudan savaşmak yerine vekalet yoluyla bir birilerini kuşatmayı ve dengede tutmaya yoluna gitmişlerdir.

Temmuz 1947 yılında ABD'li diplomat George S. Kennan tarafından Foreign Affairs dergisinde yazılan "Sources of Soviet Conduct" (Sovyet Tutumunun Kaynakları) isimli makale, ABD'nin Çevreleme Politikasının temel parametrelerinin ortaya konduğu metin olarak kabul edilir. Bu metin SSCB tehdidine karşı Türkiye ve Yunanistan gibi özgür ülkelerin korunması gereğince Sovyetler Birliği'nin çevrelenerek yayılımcı politikalarına engel olmak için dünya kamuoyuna ilan edilmiştir.

Bu söylem Avrupa sınırları için geçerli olan çevreleme politikasını daha geniş sınırlara yayarak küresel boyutta uygulanacak bir politika haline getirmiştir. Yine İngiltere önderliğinde 1955 yılında İran, Irak, Türkiye ve Pakistan'ın katılımıyla kurulan Bağdat Paktı da ABD'nin çevreleme politikasının Batı Asya'da yer alan bazı ülkelerde uygulanması şeklinde yorumlanmıştır. Çin Halk Cumhuriyeti'nin 1949 yılında kurulmasıyla ve bir yıl sonra Kore Savaşının başlaması uluslararası camianın dikkatini Uzak Doğu'ya çevirmiş, bu da ABD'nin çevreleme politikasının Orta Avrupa'da SSCB'nin yayılmasının engellenmesi gibi sınırlı bir düzeyde değil, küresel bir yaklaşımla uygulanması gerektiğini savunan çevrelerin de işini kolaylaştırmıştır. Çevreleme politikası düşüncesinin hamisi olan Kennan'ın 'Sovyetler Birliği'nin askeri yollarla sürdürülen bir savaşla değil, siyasi yöntemleri kullanan bir yıpratma mücadelesiyle durdurulabileceği' öngörüsü 1980'li yıllarda gerçekleşmiştir (Gencer, 2019:1-6). İşte Çevreleme Politikası ve Bağdat Paktı gibi oluşumlar RF-İran ilişkilerinde olumsuz bir etkiye neden olmuştur. İki ülke de uluslararası konjonktürde yaşanan bu gelişmelerden dolayı yakın ilişkiler geliştirme olanakları neredeyse yok denilecek kadar az olmuştur.

II. Dünya Savaşı'nın son bulmasıyla uluslararası sistemde iki kutuplu dünya düzeninin oluşmasıyla İngiltere'nin ortadoğu'dan çıkmış ve oluşan boşluğu doldurmaya çalışan ABD müslüman ülkeleriyle ilk ciddi temaslar kurmasını sağladı. Bu dönemde SSCB ile ABD arasında küresel ve bölgesel anlamda savaş/yarış başlamıştır. Bir taraftan SSCB müslüman ülkelerde etkisini artırmaya çalışmak için yerel milliyetçilere destek verirken, diğer taraftan ABD, SSCB'nin etkisini kırmak ve kendi etkisini artırmak için İslamcı gruplara destek vermeyi uygun bulmuştur. ABD, Afganistan'ın SSCB tarafından işgal edilmesi üzerine SSCB'nin güneye inmesini engellemek ve çevrelemek için Yeşil Kuşak Projesini ortaya koymuştur. Bu projeye ABD, müslümanlardan faydalanmayı amaçlamıştır. Böylelikle ABD, hem SSCB'yi hem de Batı karşıtı olan milliyetçi kesime karşı İslamcı grupları destekledi. Yeşil Kuşak Projesiyle SSCB'ye karşı çevreleme politikasında kısmi başarı sağlayan ABD, 1979 yılında İran'da İslam Devriminin gerçekleşmesiyle projenin de etkisini ciddi anlamda kırmıştır. ABD'nin Yeşil Kuşak Projesiyle Moskova-Tahran yaklaşmasını önleyen diğer bir politika olmuştur (Şahin, 2008:45-49).

Bulduğu coğrafik konum itibariyle tarih boyunca önemli bir konumda olan İran, dönemler halinde İngiltere-Rusya, Almanya-İngiltere, SSCB-ABD gibi döneminin güçlü devletleri arasında yaşanan güç mücadelesi sonucu işgallere ve askeri müdahalelere maruz kalmıştır. İkinci Dünya savaşından sonra ABD ile yakınlaşmaya başlayan İran, 1960'lı yılların sonlarında ise ABD ile olan yakın ilişkilerine rağmen SSCB ile politik, askeri ve ekonomik anlamda bir yakınlaşma gayreti içerisinde olduğu görülmektedir. SSCB 13 Ocak 1966 tarihinde İran ile yaptığı anlaşmayla, bu ülkede doğalgaz boru hatları, demir-çelik fabrikaları ve otomobil fabrikaları gibi büyük projeleri hayata geçirmiştir (Özbay, 10.02.2019, www.tasam.org/tr).

1979 yılında İran'da gerçekleşen İslam Devrimi bölgedeki dengeleri büyük ölçüde etkiledi. Devrim öncesinde Batı ile yakın ilişkileri olan İran, devrim sonrasında yönetim anlayışında gerçekleşen köklü değişimlerden dolayı Batı ile özellikle ABD

ile olan ilişkileri kopma noktasına geldi. İran yönetiminin devrim öncesinde nükleer çalışmalarına önemli oranda destek veren ABD, devrim sonrası oluşan yeni rejimi kendisine karşı bir tehdit olarak görmüş ve İran'ın nükleer faaliyetlerini durdurmasını istemiştir. Aynı zamanda ABD İran'ın ekonomik alanda büyümesini engelleyecek yaptırımları devreye koymuştur. Devrimden hemen sonraki süreçte İran ile SSCB ilişkileri iyi bir konumda değildi. Hatta İslami Devrimin lideri olan Ayetullah Humeyni ve ekibi ABD'yi büyük şeytan SSCB'yi de küçük şeytan olarak tanımlamıştır. Bu tanımlama Rus yönetimiyle İran ilişkilerinin ne denli zayıf bir konumda olduğunu göstermektedir.

SSCB yönetimi 1980-1988 yılları arasında gerçekleşen Irak-İran savaşının ilk yıllarında Irak yanlısı açıklamalar yapmış ve bu doğrultuda politikalar izlemiştir. Sovyetler Birliği 1987 yılına gelindiğinde Irak yanlısı olmaktan bir anda vaz geçmiş ve İran'ı desteklediğini ifade etmiştir. 1989'a Sovyet askeri teknolojisinin İran tarafından satın alınmaya yönelik bir anlaşmaya varılmıştır. İran'ın askeri teknolojiye olan gereksinimi doğrultusunda 1990-1991 yıllarında Sovyet yapımı askeri teknolojiye olan bağımlılığı artmaya başlamıştır (Kemaloğlu,2012: 7).

Rusya Federasyonu ile İran ilişkilerinde Soğuk Savaş sonrası dönemde SSCB'nin dağılmasıyla yeni bir dönüm noktası yaşanmıştır. RF döneminin başlamasıyla birlikte İran ile Rusya Federasyonu'nun ticari ilişkileri giderek gelişmeye başladı. Rusya Federasyonu için önemli bir silah pazarı konumunda olan İran'a bu sürecin ardından önemli oranda silah satışı yapıldı. Aynı zamanda İran'ın yürüttüğü nükleer çalışmalarda RF tarafından gerekli destek verildi. Bu doğrultuda 1992 yılında Rusya Federasyonu ile İran arasında Nükleer İşbirliği anlaşması imzalanmıştır. SSCB döneminin önemli bir kısmında ve Soğuk savaşın sona erdiği ilk yıllarda Moskova yönetimi Ortadoğu'ya zayıf bir ilgi göstermiştir. İran'da bu durumdan nasibini almıştır. Boris Yeltsin başkanlığının ilk yıllarında devam eden bu durum 1995-1996 yılları arasında RF dışişleri bakanlığına Yevgeni Primakov'un getirilmesiyle RF'nin Ortadoğu politikasında önemli bir dönüm noktası yaşanmıştır. Bunun yanında Rusya Federasyonu tarafından İran'a atom reaktörü de satılmaya başlandı. İki ülke arasındaki diğer önemli bir gelişme ise Amerika Birleşik Devletleri'nin karşı çıkmasına rağmen 1997 yılında Rus petrol devi olan Gazprom, İran ile Basra Körfezinde gaz yatakları arama çalışmalarını başlatmasıdır (Kemaloğlu,2012: 7).

Yeltsin başkanlığının ikinci döneminde Ortadoğu ve İran'a duyulan ilginin giderek artmasına rağmen Rus siyasi elitleri arasında yer alan aşırı milliyetçi ve Batıcı olan kesim İran'ın bölgesel faaliyetlerinden rahatsızlık duyduklarını ifade etmişlerdir (Mırzalıyeva, 2017: 10).

2000'li yıllarda Vladimir Putin'in devlet başkanlığına seçilmesiyle RF-İran ilişkileri daha da gelişmeye başlamış ve bu durum kendisini ekonomik, siyasi ve askeri alanlarda göstermiştir. Putin, devlet başkanlığına seçildiği ilk yıllarda yaşanan 11 Eylül saldırıları ve Çeçenistan meselesi Rusya Federasyonu ile ABD'yi yakınlaştırmıştır. İran'ın bu ikilinin yakınlaşmasından rahatsızlık duymasıyla RF-İran ilişkilerinde bir gerilme ve kopuş dönemi yaşandı. RF tarafından İran'ın nükleer çalışmalarına teknolojik destek verilmesine rağmen, 2003 yılında RF Savunma

Bakanlığının yayınladığı bir raporda İran nükleer programının RF için açık bir tehdit olarak görüldüğü ifade edilmiştir. Bu durum gösteriyor ki Rusya Federasyonu, İran'ın nükleer çalışmalarında askeri ve teknolojik malzeme satışından dolayı memnun, fakat İran gibi bölgesel bir gücün nükleer silah sahibi olması RF ulusal güvenliği açısından bir tehdit olarak görülmesinden dolayı da nükleer faaliyetlerin sınırlı olmasını istemektedir. 2005'de ilişkilerde normalleşmenin başlamasıyla RF'nin desteğiyle uzaya bir İran uydusu gönderildi. 2006 yılına gelindiğinde İran'a giderek yaklaşan RF'nin büyük şirketleri tarafından İran'da büyük projeler başlatılmıştır. 2007'de ise iki ülke S-300 hava savunma sistemleri konusunda anlaşmaya varmış ve 2009'a gelindiğinde de Batı'nın RF'ye uyguladığı yaptırımlardan dolayı İran'a teslim edilmesi palanlanan füze radar sistemi başka bir tarihe ertelenmiştir (Mırzalıyeva, 2017: 9).

Rusya Federasyonu ile İran'ın tarihsel süreçteki yakınlığı 1991-2011 yılları arasında İran RF açısından daha çok; stratejik bir seçenek, Batının Ortadoğu'daki etkinliğinin artmasında önemli bir kart ve sınırlı alanlarda inişli çıkışlı bir yakınlığın olduğu görülmektedir (Örmeci, 2018: 166).

2011'de yaşanmaya başlayan Suriye krizi RF-İran ilişkisine yeni bir boyut katmıştır. Esad rejimin korunması için iş birliğine giren RF ile İran, sahada askeri koordinasyon yaparak bölgesel anlamda önemli bir ittifak içerisine girmişlerdir (Mırzalıyeva, 2017: 11). Suriye krizi, İran'ın karadan verdiği destekle Rusya Federasyonu'nun yürüttüğü operasyonda önemli bir katkı sağlamış ve bu durum Ortadoğu'da İran'ın Rusya Federasyonu açısından önemini daha da artırmıştır.

5.2.1. Siyasi İlişkiler

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte İran, bulunduğu bölgede büyük fırsatlar elde etmiştir. SSCB'nin dağılmasıyla İran'ın Moskova ile karasal bir sınırı kalmazken, iki ülkenin sadece Hazar denizi üzerinden bir komşulukları vardır. Soğuk savaşın bitmesiyle İran'ın dış politikada temel aldığı "ideoloji" anlayışından "pragmatik" bir politika anlayışına yöneldiği görülmektedir. Zira İranlıların Ruslar ile olan ilişkilerinde daima bir korku ve endişe hakimdir. Bu minvalde SSCB'nin dağılması ve Rusların İran'a olası bir saldırıyı gerçekleştiremeyecek bir seviyeye gelmesi İranlıları memnun etmiştir (Keskin, 11.03.2020, www.gunaz.tv). Bunun sonucunda da RF-İran ilişkilerinde bir iyileşme süreci başlamıştır. Rusya Federasyonu ile İran'ın siyasi ilişkilerde yaklaşmasına zemin hazırlayan temelde birkaç nokta ifade edebiliriz.

Birincisi, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle küresel alanda ABD eksenli tek kutuplu bir düzenin oluşmasında iki ülkenin de rahatsızlık duymasındadır. Dolayısıyla her iki ülkede çok kutuplu bir dünya düzeninin olmasını isteyen devletlerle aynı safta yer almış ve böylece ABD'yi dengelemeyi amaçlamışlardır. İkincisi, Rusya Federasyonu ile İran'ın, Ortadoğu'da kendi çıkarları doğrultusunda izlenen politikalarda karşılıklı olarak bir birilerine gereksinim duymalarıdır. Ortadoğu'ya Rusya Federasyonu'nun geri gelmesi ve Suriye krizinin yaşanmasıyla Moskova ile Tahran arasında tarihsel süreçte hiç görülmemiş bir yaklaşma gerçekleşti. Yaklaşık olarak 25-30 milyon müslüman nüfusu bünyesinde barındıran RF, kendisini İslamın savunucusu olarak

tanımlamaktadır. İslam İşbirliği Örgütü'ne gözlemci statüsü konumunda olan RF, bu konuma gelmek için İran'ın büyük desteğini almıştır. Bu minvalde RF ile İran Ortadoğu bölgesinde bütün konularda birbirine ihtiyaç duymakta ve bu doğrultuda işbirliği içerisinde hareket etmektedirler. Üçüncüsü, iki ülkeyi yakınlaştıran diğer bir neden ise İran'ın nükleer çalışmalarıdır. Bilindiği üzere İran'ın Buşehr kentinde yer alan nükleer enerji santrali Rusya Federasyonu'nun desteğiyle inşa edilmiştir (Ametbek, 06.03.2020, www.ankasam.org).

İran ve Rusya'ya baktığımızda bu coğrafyada yaşayan milletlerde dönemsel olarak farklı kimlik tanımlamalarında olduğu görülmektedir. Bu durum kendisini İran'da 1979 yılında gerçekleşen İslam devrimi ile ülkedeki kimlik tanımlamasıyla kendisini bir kez daha göstermiştir. Moskova yönetimi de kimlik tanımlamasını dönemsel olarak gerçekleşen devrim niteliğindeki olaylarla farklı tamamlamalar yapmıştır. Böylece RF ile İran'ın kimlik inşa süreçlerini tamamlamalarıyla birlikte bazı ortak noktalarının olduğu görülmektedir. En dikkate değer ortak nokta ise iki ülkenin kimlik tanımlamasında Batı(özellikle ABD) tarafından öteki olarak tanımlanmasıdır (Kışman ve Boyraz, 2019: 774).

Boris Yeltsin döneminde RF'nin İran'a yönelik izlenen politikalarda Rus elitleri kendi aralarında farklı yaklaşımlar sergilemişlerdir. Batıcı ve Aşırı milliyetçi olan bu elitler İran'ın bölgesel etkinliğinden endişe duymuşlardır. Bunun dışında da RF-İran ilişkileri uluslararası arenada vuku bulan uluslararası politik süreçlerden ve dinamiklerden etkilenmiştir. İki ülkenin ilişkilerini uluslararası arenada etkileyen etkin faktör şüphesiz ABD olmuştur. Bağımsızlığını kazandıktan sonraki ilk yıllarda ekonomik anlamda ciddi sıkıntılar yaşayan RF, ABD gibi ekonomisi güçlü olan bir devletin ekonomik desteğine ihtiyaç duymuştur. Bunu fırsat olarak gören ABD yönetimi "havuç ve sopa politikası"⁶nı uygulamaya koymuştur. ABD bu politika ile ekonomik yardımlar ve yaptırımlar yoluyla Rusya Federasyonu ile İran arasında gelişen ilişkileri engellemeye çalışmıştır. Bu baskılar neticesinde Rus hükümeti İran ile olan ilişkilerin ABD'nin çıkarlarına yönelik bir tehdit oluşturmadığı yönünde açıklamalar yapmak zorunda kaldı. Bu durumu teyiden ABD'nin tutumunu yumuşatmak için Yeltsin tarafından 1993 Vancouver Rusya-ABD Zirvesi ve 1994 G-7 Zirvesinde RF'nin İran ile olan ekonomik ilişkilerine sınırlamalar getirileceğini ifade etmiştir (Mammadlı, 2014: 36-37).

Öte yandan ABD'nin "havuç ve sopa politikası" RF-İran yakınlaşmasında sınırlı bir etki oluşturmuştur. ABD'nin baskıları sonucunda yavaşlayan RF-İran ilişkilerinde göstermelik anlaşmalar ve kararlar alınsa da nükleer enerji konusunda işbirliği devam etmiştir. Rusya Federasyonu'nun nükleer enerji alanında İran ile işbirliği yapmaktan vazgeçmesi düşünülemez. Zira nükleer enerji yatırımında İran ile yapılan anlaşmalar

⁶ Havuç ve Sopa Politikası: İyi davranışı ödüllendirme, kötü davranışı cezalandırma anlamına gelir. Beynelminel İlişkiler literatüründeki tanımına bakacak olursak, ilk kez The Economist dergisinin 11 Aralık 1948 baskısında kullanılan "havuç ve sopa" politikası "Belli bir hedefe ulaşmak için mükâfat ve müeyyideyi birlikte kullanmak..." olarak da yorumlanmıştır. Kapitalizm kökenlidir... Joseph Nye tarafından, SOFT POWER (yumuşak güç), "Havuç ve sopa" metodu olarak da adlandırılıyor (BİTİKÇİOĞLU, 11.03.2020, www.harbidenhaber.com).

Rus ekonomisinin canlanması önemli bir etkisi vardır. Buda gösteriyor ki RF-ABD ile ilişkiler hangi seviyede olursa olsun RF'nin İran'ın nükleer programından tamamen çekilmesi hiç mümkün gözükmemektedir (Freedman, 2006: 8).

Boris Yeltsin, Batı'dan istediği desteği alamaması, ABD'nin Ortadoğu'da giderek etkisini artırması ve Rus Duma'sında yer alan milliyetçilere RF'nin ABD'den bağımsız hareket ettiğini göstermek için İran ile ilişkileri daha üst bir seviyeye çıkarma girişiminde bulundu. Yevgeni Primakov'un Dışişleri Bakanlığına getirilmesi ile Ortadoğu için yeni politik açılım başlatıldı. Ve bu süre zarfında İran ile ekonomik alanda ilişkiler gelişmeye başlamıştır. İlişkilerin daha da sağlam bir zemine oturtulması için 1998 yılında RF ve İran Ekonomi İşbirliği Komisyonu kurulmuştur. Aynı zamanda ilişkilerin gelişmesiyle bölgesel güvenlik konusunda da ilişkilerde olumlu gelişmeler yaşanmıştır.

ABD-İran yaklaşması, Rusya Federasyonu'nun İran politikasına daha da önem vermesine neden oldu. Çünkü RF, olası ABD-İran yaklaşmasında İran'ın kendisiyle yapılan ittifaktan caymasından endişelenmektedir. Aynı zamanda eğer İran ABD'ye yaklaşırsa Orta Asya ve Hazar'daki dengeler Rusya Federasyonu'nun aleyhine dönecektir. Ve aynı zamanda İran ile nükleer alanda milyar dolarları bulan anlaşmaların da pek bir hükmü kalmayacaktır. Bu da Rus ekonomisi için büyük kayıp demektir. Yeltsin döneminde İran ile ilişkiler her ne kadar geliştirilmeye çalışılsa da ilişkiler hep stratejik bir temkinlilik seviyesinde seyretmiştir. Bunda Yeltsin ve diğer yetkililerin İran için yaptıkları tedirginlik içeren açıklamaları etkili olmuştur. Nitekim Boris Yeltsin başkanlığı döneminde hiçbir zaman İran'a resmi bir ziyaret gerçekleştirilmemiştir (Mammadlı, 2014: 36-39).

Tablo 5.1.1 RF ve İran'ın birbirileri için önem arz eden noktaları (Ağır ve Ayık, 2019: 693)

	Rusya Federasyonu Açısından İran'ın Önemi	İran Açısından RF'nin Önemi	Ortak Önemli Noktalar
1.	Soğuk savaş sonrası dönemde Rusya Federasyonu'nda Avrasyacılık görüşünün önem kazanması ile İran ile ilişkiler gelişmeye başlamıştır.	İran'ın soğuk savaş sonrası dönemdeki güvenlik kaygıları	Her iki ülkenin Orta Asya bölgesindeki çıkar tanımlamalarının birbirine yakın olması
2.	İran'ın önemli bir silah pazarı olması	ABD ve Batı tarafından İran'ın yalnızlaştırılması	Ortak bölgesel çıkarların bulunması (özellikle Ortadoğu'da)
3.	İran'ın Ortadoğu'da önemli bir Şii nüfusa sahip olması	ABD tarafından Suudi Arabistan'a büyük askeri desteğin verilmesi	İki ülke arasındaki coğrafi yakınlık
4.	İran'ın enerji kaynakları bakımından özellikle Avrupa devletleri için RF'ye alternatif olması	İran'ın devrim ihracı ve Orta Asya ülkelerine yaklaşması	Ortadoğu'da ABD hegemonyasına karşı olunması

5.	İran'ın Körfez bölgesindeki stratejik konumu , ticaret ortağı olarak önemi, Orta Asya ve Kafkasya bölgelerine olan ilgisi ve yakınlığı	RF, bölgede ABD ambargolarına karşı diplomatik bir silah ve denge unsuru olarak görülmesi (Gök, 2000: 104).	Orta Asya Türk Milletlerinin bağımsızlıklarını kazanarak RF ve İran'ın güvenlik dengesini değişime zorlaması
6.	RF'nin güney sınırlarında altısı Müslüman olmak üzere kurulan yeni devletlere Ortadoğu'dan Radikal İslamcılar ın akın etmesi endişesi	İran'ın Ortadoğu bölgesinde etkinliğini sağlamada Suriye rejimi gibi Şii kökenli olan bir rejimin devam etmesi için Rusya Federasyonu'nun desteği olmazsa olmaz bir önemdedir	Orta Asya'da çoğunlukla Türklerin yaşaması, sınırlarında önemli oranda Türk barındıran RF ve İran, bu durumu tehdit olarak algılaması
7.	Suriye politikasında: İran ve Suriye rejiminin birçok noktadaki yakınlığı ve Batı karşıtı olmaları RF'nin Suriye'deki hayati çıkarlarını sağlamada İran önem arz etmektedir.		. Suriye krizine müdahale ve rejimin devam etmesi

2000'li yıllarda Putin'in iktidara gelmesiyle Rusya Federasyonu'nun uluslararası arenada daha etkin bir ülke konumunda olma düşüncesi RF-İran ikilisinin temaslarını sıklaştırmıştır. Bu dönemde yürüttüğü nükleer çalışmaları nedeniyle ABD ve Batı tarafından ekonomik ve siyasal anlamda yaptırımlarla karşı karşıya gelen İran'ın, gerek bölgesel ve gerekse küresel alanda politik iş birliği yapabilecek yegâne ülke Rusya Federasyonu olmuştur. İki ülkenin 2011 yılında başlayan Suriye krizinde askeri operasyonda ortak hareket etmeleri iki ülke arasındaki ilişkileri stratejik boyutlara taşımıştır (Kahraman, 2016: 31).

Birleşmiş Milletlerin 2000 yılında New York'ta gerçekleşen toplantısında Rus ve İran yetkilileri arasında bir takım özel toplantılar yapılmıştır. Bu toplantıların akabinde dönemin İran Cumhurbaşkanı Muhammed Hatemi 2001 yılında Rusya Federasyonu ile yakın temaslar kurmak ve ilişkileri daha da sağlam temeller üzerine oturtmak için Moskova'ya resmi bir ziyaret düzenledi. Yapılan ziyaret sırasında birçok askeri ve ekonomik alanlarla ilgili anlaşmalar yapıldı. Ve bölgesel alanda da yaşanan sorunlarda ortak hareket edilmesi için görüşmeler de gerçekleştirildi. Zira iki ülke de ABD'nin Ortadoğu'da ki varlığının kendileri için bir tehdit olduğunu ve ABD'ye karşı ortak hareket etmenin iki ülkeye yararlı olacağı ifade edilmektedir (Mırzalıyeva, 2017: 10).

2002 yılında İran'ın, Rusya Federasyonu'nun dahi haberi olmadan Buşehr kentinde ek nükleer tesis inşa etmesi Moskova ve Tahran'ın siyasal anlamda ilişkilerini kısmi olarak olumsuz etkiledi. Yaşanılan bu olay RF'nin İran'ın güvenilirliğine şüphe ile yaklaşmasına yol açmıştır. İki ülke arasındaki bu gerilim etkisini 2003-2004 yılları arasında da göstermiştir. İran ile UAEK arasında kalan Putin, bu gizli nükleer tesisten

dolayı İran'ı defalarca uyarmıştır. İlişkilerdeki bu olumsuz durum iki ülkenin ticari ve bölgesel işbirliği alanında da kendisini göstermiştir (Mammadlı, 2014: 40-41).

2005 yılına gelindiğinde hem Rusya Federasyonu'nda de hem uluslararası arenada yaşanan gelişmeler Moskova yönetimini politik alanda değişikliğe gitmesine yol açtı. Bir yandan Putin'in imajına gölge düşüren Beslan Katliamı diğer yandan Bağımsız devletler topluluğunda renkli devrimlerin yaşanması veya girişimin olması RF'nin bölgesel bağlamda konumunu zayıflatmıştır (Freedman, 2006: 27-28). Yine aynı yıl içerisinde Orta Asya ve Ortadoğu bölgelerinde ABD'nin etkinliğini artırması, Batı ülkeleriyle ilişkilerinin olumsuz bir noktada ilerlemesi RF'nin tekrardan İran'a yönelmesini ve iki ülkenin işbirliği yapma sürecini hızlandırdı.. Özellikle Rusya Federasyonu'nun İran'a askeri alanda silah satışı yapması Putin'in İran halkı nezdindeki prestijini artırmıştır. Hatta 2006 yılında yapılan bir ankette İranlıların yabancı liderler arasında "en çok sevdiğiniz lider kim?" sorusuna çoğunluk tarafından Putin cevabını verilmiştir. RF ile ABD ilişkilerinde gerilmenin yaşanmasıyla birlikte İran ile olan ilişkilerde daha da yakınlaşmaya neden oldu. Rusya Federasyonu-İran ilişkilerindeki bu olumlu gelişmeler 2007 yılında Putin'in İran'a resmi bir ziyarette bulunmasıyla taçlandırılmıştır. Bu ziyaret aynı zamanda bir Rus başkan tarafından İran'a düzenlenen ilk resmi ziyaret olmuştur. Putin ve Ahmedinejat arasında gerçekleşen bu ziyaret sonucunda İran'a S-300 hava savunma sisteminin satışının yapılacağı anlaşma da imzalanmıştır (Mammadlı, 2014: 41).

Batı yanlısı Medvedev'in 2008 yılında Putin'in yerine başkanlık görevine gelmesiyle Rusya Federasyonu'nda gerçekleşen iktidar değişimi RF-İran ilişkilerini olumsuz etkilememiştir. Hatta beklentilerin aksine ikili ilişkiler daha da ilerletilmiştir. BM tarafından İran'a uygulanan yaptırımlara rağmen 2006 yılında 2 milyar dolar olan RF-İran ticaret hacmi 2008 yılında %74'lük bir artışla 3.7 milyar dolara ulaşmıştır. Rusya Federasyonu ile İran arasında ilişkilerin bu denli iyi bir seyirde olduğu dönem yaşanırken, 2008 yılında ABD devlet başkanlığına gelen Obama, ABD-RF ilişkilerinde bir reset sürecini başlatmasıyla İran'ın Rus dış politikasında ki yeri bir hayli gerilemeye başladı. ABD'nin bölgesel konularda RF'ye yaptığı birlikte hareket etme teklifine Medvedev tarafından olumlu bir yanıt verilmiştir. ABD, RF'nin İran konusunda birlikte hareket etmeyi kabul etmesi durumunda Doğu Avrupa'da kurulacak olan füze savunma sisteminin askıya alınacağını söylemesi RF'nin politik değişime gitmesine yol açmıştır. Bu gelişmeler neticesinde BM Güvenlik Konseyi'nin 2010 yılında İran'a yönelik uygulanan en kapsamlı yaptırım kararını Rusya Federasyonu'nda onaylamıştır. RF ulusal hukuk tarihinde ilk kez İran'a yönelik 1454 sayılı yaptırım kararını onaylamıştır. İran'ın 2009-2010'da Şangay İşbirliği Örgütüne tam üyelik baş vurusu RF tarafından İran'ın nükleer programı gerekçesiyle engellenmiştir. Bu gelişmeler RF ile İran arasındaki siyasal ilişkilerin iyice gerilmesine neden olmuştur (Mammadlı, 2014: 42).

Rusya Federasyonu ile İran arasında siyasal alandaki bu gerginlik uzun sürmemiştir. NATO'nun füze savunma sistemini onaylaması ve Arap Baharının hız kazanması RF ile İran'ın yeniden yakınlaşmasını sağladı. Ortadoğu'da yaşanan gelişmeler bir çok rejim değişikliğine neden olmuş ve bu değişimler RF ve İran açısından bir tehdit olarak algılanmaktadır. Bu yüzden Suriye'de çıkan krizde RF ve

İran Esad rejiminin yanında yer almışlardır. Suriye'de yaşanan gelişmelerde RF ve İran ilişkileri tarihinin en üst seviyesine ulaşmıştır. Kasım 2012 tarihinde İran ve Rusya Federasyonu arasında politik, ekonomik, bilimsel ve güvenlik gibi birçok alanlarında anlaşmalar imzalandı.

Siyasal ilişkiler bağlamında Putin ve Medvedev dönemlerinde İran ile ilişkilerde öne çıkan başlıklar nükleer teknoloji, enerji, savunma ve bölgesel konular olmuştur. Rusya Federasyonu'nun en büyük üç firması olan Gazprom, Atomstroyexport ve Rosoboronex şirketleri İran'a yönelik yürütülen politikaların temel aktörü olmuşlardır. RF Putin dönemiyle birlikte ABD-İran yakınlaşmasını kısıtlayacak politikalar izlemiştir. Putin iktidarlığı döneminde ABD ile ilişkilerinde İran ile olan ilişkilerini bir pazarlık aracı olarak kullanmıştır (Mammadlı, 2014: 44).

5.2.2. Ekonomik ve Enerji Alanındaki İlişkiler

Viladimir Putin Rusya Federasyonu başkanı seçilmesiyle Rus dış politikasında iki kavram ön plana çıkmıştır; pragmatizm ve realizm. Dış politika ve dış ticareti öncelikli kılan Putin, ülkesinin yeni dış politikasını bu temeller üzerine inşa etmiştir. Bunun için 24 Mart 2000'de yeni dış politika konseptini içeren Güvenlik Konseyi Toplantısında Rus dışişleri bakanlığına dış ticaret de dahil olmak üzere ülkenin bütün uluslararası arenadaki faaliyetlerinin koordinatörlüğünü vermiştir (Mikail, 2007: 94-112).

Putin'in ekonomik alanda pragmatist yaklaşımı benimsemesi ve 2000'li yılların başlarında Rus ekonomisine ciddi önem arz eden petrol ve doğalgaz fiyatlarındaki artış RF ekonomisinde büyük bir sıçramayı beraberinde getirmiştir. Enerji alanında yaşanan bu gelişme Rus dış politikasında enerjinin bir dış politika aracı olarak kullanmanın önünü açmıştır. Bu gelişmelerin yaşanması ve Soğuk Savaşın da bitmesiyle Rusya Federasyonu ve İran'ın dış ticaret hacminde her geçen yıl bir artışın olduğu gözlemlenmektedir. Bilhassa 1995 yılında Tahran ve Moskova'nın üst düzey yetkilileri arasında yapılan görüşmeler doğrultusunda iki ülke arasında petrol, doğalgaz, nükleer imalat sanayi, haberleşme, inşaat ve ulaştırma gibi bir çok konuda stratejik bir ortaklığın kurulmasıyla ikili ilişkilerin sağlam temellerini atılmış oldu. 2007 yılına gelindiğinde İran'lı uzmanlar tarafından yapılan tahminlere göre 2018 yılında RF ile İran arasında ki ticari hacmin yaklaşık 100 kat artışla 200 milyar dolar seviyesine geleceği ifade edilmiştir. Fakat siyasi alanda yaşanan gelişmeler ve ticari ilişkilerde yer alan ürünlerin sınırlı olması hedeflenen rakamlara ulaşılmasına engel olacaktır (Kahraman, 2012: 41).

Rusya Federasyonu ile İran arasında gerçekleşen ekonomik ilişkiler sınırlı sayıda mallarla yapılmaktadır. İki ülkenin ticari ilişkilerinde yer alan ürünler kısaca şunlardır; Rusya Federasyonu'ndan İran'a demir, araba, ekipman, ulaşım, kereste, kağıt hamuru ve kağıt ürünleri ihraç edilirken; İran'dan Rusya Federasyonu'na çoğunlukla gıda, kimyasal ve işlenmiş ürünler ihraç edilmektedir (Ağır ve Ayık, 2019: 695). İki ülkenin ticari ilişkileri yıllar içerisinde gelişen olaylar doğrultusunda değişkenlik arz etmiştir. Bilhassa siyasi alanlardaki hadiseler RF ile İran'ın ticari ilişkileri üzerinde büyük

etkiye sahiptir. Aşağıdaki tablolarda Putin'in iktidara gelmesiyle RF-İran ticari ilişkilerinin 1999-2006, 2007-2011 ve 2012-2018 yılları arasındaki rakamlar dönemsel olarak verilmektedir.

Tablo 5.1.2 RF'nin İran ile 1999-2006 Yılları Arasındaki Ticaret Rakamları (Milyon Dolar) (Ağır ve Ayık, 2019: 695)

Yıl	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
İhracat	532	919	938	885	1.130	805	1.077	732
İthalat	95	50	32	46	57	104	132	224
Ticaret hacmi	627	969	970	931	1.187	909	1.209	956

1999-2006 yılları arasındaki veriler göz önünde bulundurulduğunda RF ile İran arasındaki ticari ilişkilerde yıllar içerisinde ciddi farklılıklar gözükmemektedir. Böyle bir tablonun oluşmasında İran'ın gizli yürüttüğü nükleer çalışmalar etkili olmuştur. BMGK, İran'ın gizli yürüttüğü nükleer faaliyetlerinin ortaya çıkmasıyla ABD ve Batının öncülüğünde İran'a yaptırımların uygulanması kararı aldı. Bu yaptırımlar RF-İran ticari ilişkilerine olumsuz etki yapmıştır.

Tablo 5.1.3 RF'nin İran ile 2007-2011 Yılları Arasındaki Ticaret Rakamları (Milyon Dolar) (IMF, 08.04.2015, www.elibrary-data.imf.org)

Yıl	2007	2008	2009	2010	2011
İhracat	2958	3335	2766	3359	3272
İthalat	349	401	212	272	342
Ticaret hacmi	3307	3736	2978	3631	3614

Tablo/b'de görüldüğü gibi 2007-2011 döneminde Rusya Federasyonu ile İran arasındaki ticari ilişkilerde nispeten bir artış görülmektedir. Bu dönemde İran'a yönelik yaptırımlarda kısmi bir yumuşama yaşanmıştır. Buna rağmen yıllara göre yine dalgalanmalar yaşanmıştır. Bu durumda uygulanan yaptırımlar yine etkisini göstermiştir.

Tablo 5.1.4 RF'nin İran ile 2012-2018 Yılları Arasındaki Ticaret Rakamları (Milyon Dolar) (Ağır ve Ayık, 2019: 695)

Yıl	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
İhracat	794	746	1017	821	1544	704	671
İthalat	404	408	335	245	285	370	496
Ticaret hacmi	1198	1154	1352	1066	1829	1074	1177

Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığının yaptığı açıklamalara göre 2012 yılında İran ile yapılan ticari ilişkilerde bir önceki yıla göre yaklaşık %40 oranında bir

düşüş yaşanmıştır. 2013'deki verilere göre İran'ın ithalatta bulunduğu ülkeler arasında Rusya Federasyonu 9. sırada yer almaktadır. Diğer taraftan İran'ın ihracat yaptığı ülkeler arasında ilk 10'a bile girmeyen bir RF görüyoruz. Bu duruma paralel olarak Rusya Federasyonu'nun ithalat ve ihracatta bulunduğu ülkeler arasında İran her iki ticari alanda da ilk 10'a girememektedir. Bu verilere rağmen Rusya Federasyonu'nun İran ile yaptığı ithalat oranı 2009 yılından 2013 yılına kadar yaklaşık %50 oranında bir artış görülmektedir (Kahraman, 2012, 42).

Tablo 5.1.5 İran'ın Başlıca Ülkeler ile 2009-2013 Yılları Arası İthalatı (Milyon Dolar) (Kahraman, 2016: 42-43)

Ülke	2009	2010	2011	2012	2013
BAE	12628.58	22446.30	28955.73	30767.23	30.481.92
Çin Halk Cumhuriyeti	4275.64	5733.20	16276.82	12766.19	15.828.05
Hindistan	1197.17	1773.70	2820.68	2850.46	5.437.84
Kore	3136.63	3687.30	6686.01	6882.18	4.928.99
Türkiye	1794.39	3805.80	3948.60	10913.76	4.611.76
Almanya	4617.20	4484.30	4503.87	3452.94	2.661.73
Brezilya	647.65	601.50	2565.47	2402.32	1.770.05
İtalya	1873.49	1825.12	2814.33	1973.98	1.528.23
Rusya Federasyonu	924.38	1150.10	3598.99	2090.43	1.285.48
Arjantin	371.12	114.70	1174.89	1070.79	1.199.88

Rusya Federasyonu ile İran'ın topraklarında dev hidrokarbon enerji kaynaklarının olmaları, var olan kaynakların işletim kontrolünün her iki ülkede de devlet kontrolünde olması ve aynı zamanda hem RF hem de İran yönetimi ellerinde bulundurdukları enerji kaynaklarını daha kapsamlı jeopolitik hedeflerde kullanmak istemeleri iki ülkenin ortak hareket etmelerini sağlayacak etkenlerdir. İki ülkenin Türkiye, Balkanlar ve Avrupa gibi bölgelerin enerji ihtiyaçlarını karşılayabilecek başat aktörler olması aralarında iş birliğinden ziyade rekabete neden olmuştur. Bu durum Rusya Federasyonu ile İran arasında olası bir çatışmanın tetikçisi olabilir. BP Dünya Enerji İstatistikleri Raporu'nun 2014 yılında yayınlanan verilerde bir önceki yılın verilerine göre Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) içerisinde yer alan ülkelerden petrol üreticileri sıralamasında Suudi Arabistan ilk sırada yer alırken, İran ise ikinci sırada yer almaktadır. Yine yayınlanan raporda dünya petrol rezervleri bakımından Venezuela, Suudi Arabistan ve Kanada'dan sonra İran dünyada dördüncü sırada gelmektedir (BP, 14.03.2020, www.bp.com).

İran, Rusya Federasyonu gibi ekonomisinin ayakta kalması için petrol ve doğalgaz üretimi ve ihracatı büyük bir önem taşımaktadır. Tahran yönetiminin uzun yıllardır ülke ekonomisi petrol satışına dayalı durumdadır. 2000'li yılların başında ekonomisinin ihtiyacının yarısını doğalgazdan elde etmeyi başarmıştır. Doğalgazın İran ekonomisine katkısı giderek artmasıyla birlikte ülke için doğalgaz sadece ekonomik bir kazanç değil aynı zamanda hem siyasi hem de stratejik bir güç unsuru konumuna

gelmeye başlamıştır (DEİK, 14.03.2020, www.deik.org.tr). Rusya Federasyonu'nun Gürcistan ile 2008 yılında yaşadığı gerginlikte RF'ye enerji bağımlılığı olan AB ülkeleri yaşanan bu gerilimde Moskova'ya karşı siyasi olarak sesini yükseltmemişlerdir. Bu da enerji kaynaklarına sahip olmanın siyasal alanda ki avantajını göstermektedir. Enerji kaynaklarının siyasal ve ekonomik alandaki etkisini gören İran, elindeki teknoloji ve yabancı sermayenin yetersizliğinden dolayı petrol ve gaz alanında uluslararası standartları yakalayan Rus şirketlerinin yardımına ihtiyaç duymuştur (Kahraman, 2013: 59).

Rusya Federasyonu ile İran'ın ekonomik ilişkilerinde dönemsel olarak bazı etkenlerden dolayı kırılmalar yaşanmıştır. Bunların birincisi, İran'ın nükleer çalışmalarıdır. İran'ın nükleer çalışmalarını gizli yürütmesi ABD öncülüğünde BMGK tarafından yaptırımların uygulanmasına neden oldu. İki ülkenin ekonomik ilişkilerinde etkili olan diğer bir etken ise Putin'in iktidara gelmesiyle ülkesinde ve uluslararası arenada yaşanan gelişmeler doğrultusunda Moskova'nın ABD ile dönemsel olarak yakınlaşması iki ülkenin ticari ilişkilerine olumsuz etki etmiştir.

Yukarıdaki tablolarda belirtilen veriler Rusya Federasyonu ile İran'ın ekonomik ilişkileri nükleer ve askeri teknolojisi dışında pek de sağlam olmayan temeller üzerinde olduğu görülmektedir. Yine iki ülkenin ithalat ve ihracatlarının ticari hacimlerinde bir birileri için öncelikli ülkeler konumunda değillerdir. Putin'in dış politikada izlediği pragmatist politikalardan dolayı İran gibi ülkelerle değişken ve kırılgan ekonomik ilişkiler yaşanmaktadır. Genel olarak Rusya Federasyonu-İran ekonomik ilişkilerinde kısa vadede pozitif bir seyir olacağı fakat uzun vadede belirsiz bir durum gözükmektedir.

5.2.3. Askeri İlişkiler

Rusya Federasyonu dünyanın en önde gelen silah üreticileri arasına yer almaktadır. Her yıl yaklaşık olarak 70 ülkeye silah satışı yapmakta ve bundan milyarlarca dolar kazanmaktadır. RF devlet başkanı olan V. Putin 2001 yılında yapılan bir toplantıda ülkesinin 60'dan fazla ülkeye askeri malzeme ve silah satışını yaptığını 2-3 ülke ile yapılan silah ticaretinin geride kalanlardan çok daha fazla olduğunu ifade etmiştir. Putin'in ifade ettiği 2-3- ülke muhtemelen Çin, Hindistan ve İran'dır (Özbay, 10.02.2019, www.tasam.org/tr). Rusya Federasyonu'nun silah ürünlerini en çok ihraç ettiği bazı ülkelerin 1992-2009 yıllarındaki verileri aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 5.1.6 1992-2009 Yıllarında Rus Silahlarını En Fazla İthal Eden Ülkeler (Kemaloğlu, 2013: 60)

Sıra No:	Ülke	Milyar Dolar
1	Çin	28.15
2	Hindistan	18.81
3	Cezayir	4.71
4	İran	3.38
5	Venezuela	2.05

6	Malezya	1.97
7	Vietnam	1.88
8	Birleşik Arap Emirlikleri	1.14
9	Yemen	1.12
10	Macaristan	1.11
11	Yunanistan	1.06
12	Kazakistan	0.85

Yukarıdaki tabloda belirtildiği üzere İran, Rusya Federasyonu'nun ihraç ettiği silah satışında önde gelen ülkeler arasında gelmemtedir. Bu da İran'ın askeri silah konusunda RF'ye olan bağımlılığını göstermektedir.

Rusya Federasyonu ile İran arasındaki ilişkilere etkisi olan bir diğer konu da askeri alanlarda yapılan işbirliğidir. Bu konuda öncelikle vurgulanması gereken RF-İran askeri ilişkileri RF'nin İran'a silah satmasından ibarettir. Zira İran'dan RF'ye bir silah satışı yapılmamaktadır. RF, İran'a yaptığı silah satışlarıyla bir taraftan ekonomik alanda büyük kazanç elde etmekte bir taraftan da İran'ın askeri açıdan güçlenmesine önemli katkı sağlamaktadır. Bu durum İran açısından RF en önemli silah ithalatçısı konumunda görülmektedir. 2000'li yılların başında İran'ın askeri gücünü artırmak için ordunun 25 yıllık modernleştirilmesi adına bir program başlatmıştır. Bu raporla RF-İran askeri iş birliğinin uzun bir süre devam etmesini sağladı. İki ülke arasında 5 Kasım 1989 tarihinde imzalanan anlaşmayla RF İran'a toplamda 1.3 milyar dolar değerinde 12 Su-24MK 24 MiG-29 avcı uçağı ve 2 adet C-200BE türü roket sisteminin satışı kabul edilmiştir. Yapılan anlaşmanın yükümlülükleri 1990-1994 yılları arasında yapılmış ve bu silahların yedek parçaları 2009 yılına kadar İran'a verilmiştir (Cafersoy, 16.03.2020, www.1news.com.tr).

Dönemin İran Cumhurbaşkanı Hatemi'nin 2001 yılının Mart ayında Moskova'ya düzenlediği resmi ziyaret sırasında iki ülke arasında bir dönüm noktası hükmünde olan en ciddi ve somut etkilere sahip olacak işbirliği, iki ülkenin askeri ve teknik konularda mutabakata varmasıdır. Bu ziyarette yapılan görüşmelerin akabinde İran Savunma Bakanı Ali Şamhani tarafından 1-5 Ekim 2001 tarihleri arasında RF'ye yapılan ziyaret ile iki ülke arasında askeri-teknik konularda anlaşma imzalandı. Yapılan anlaşmanın hayata geçmesi durumunda RF'nin İran'a 20-25 yıl süreyle ve her yıl 300 milyon dolar civarında silah satışının yapılması kararlaştırılmıştır. Rusya Federasyonu'nun bu askeri silah satışıyla yaklaşık 7,5-8 milyar dolar civarında büyük bir ekonomik kazancı elde edeceği düşünülmektedir. Yapılan anlaşma çerçevesinde İran'a Ka-50 ve Ka-52 helikopterleri, T-90 ve T-82U tankları ile Su-27 Su-29 savaş uçaklarının satılması kararlaştırılmıştır (Özbay, 10.02.2019, www.tasam.org/tr).

Batının uyguladığı ambargoların etkisiyle askeri malzeme ve silah ihtiyacını karşılamak isteyen İran, Rusya Federasyonu'nun askeri-teknik teknolojisine yönelmiş ve bu doğrultuda anlaşmalar imzalamıştır. Yapılan anlaşmalarla Rus yapımı silahlar İran'ın toplam silah ithalatında yaklaşık olarak %85 oranında bir yer edinmektedir. İki ülkenin son yıllarda stratejik silahlar bakımından önemli işbirliğinde bulunmasıyla 2005 yılında

RF tarafından İran'a 700 milyon dolar değerinde 29 adet Tor-M 1 füze radar sisteminin satışı gerçekleştirilmiştir. 2007 yılında iki ülke arasında S-300 hava savunma sistemlerinin satışı konusunda anlaşmaya varılmasına rağmen Batı'nın 2009 yılında yaptığı baskılardan dolayı piyasa değeri 800 milyon dolar olan 5 adet füze radar sisteminin İran'a teslimi ertelenmiştir. Batının baskılarına rağmen Rusya Federasyonu için İran daima en önemli silah pazarlarından biri olmuştur (Mırzaliyeva, 2017: 43).

Rusya Federasyonu ile İran ilişkilerinde yaşanan diğer bir dönüm noktası da Suriye krizi olmuştur. Zira İki ülke de Esad rejimini savunmaktadırlar. Bilhassa RF'nin ısrarla Suriye krizinde aktif rol alması ve Esad'ı bütün dünyaya rağmen desteklemeye devam etmesinin altında Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu ile ilgili büyük hesapları yatmaktadır. Çünkü Rus elitlerine göre Suriye'nin kaybedilmesi durumunda sıranın İran'a geleceği ve devamında yaşanan iç kargaşalar Kafkasya'ya sıçrayacaktır. Böyle bir durumun gerçekleşmesi halinde Rus ulusal güvenliğine yönelik büyük tehditlere neden olacaktır (Kemaloğlu, 2013: 64). Bu senaryonun yaşanmaması için Ortadoğu ve İran'ın Rus dış politikası açısından nedenli hayati bir öneminin olduğunu göstermektedir. İç savaşın yaşandığı Suriye'de ortak hareket eden Rusya Federasyonu ile İran askeri operasyonlarda da koordineli olarak çalışmaktalar. Operasyonlara Rus askerleri havadan, İran ve rejim askerleri karadan dahil olmaktadır. Suriye'de gerilimin artmasıyla bir çok devlet Suriye'de askeri üs kurmuştur. ABD'nin 23, RF 12, İran 16 ve Türkiye'nin 12 askeri üs ve gözlem noktaları vardır (Habertürk, 16.03.2020, www.habertürk.com).

5.3. Ortadoğu'da Güç Mücadelesi: ABD Hegemonyası

Osmanlı imparatorluğunun yıkılmasından sonra uluslararası arenada güç kazanmış devletlerin egemenlik kurmak istedikleri bir yer olan Ortadoğu jeokültürel, jeoekonomik ve jeopolitik konumunun öneminden dolayı her zaman bir rekabet alanı olmuştur. Günümüz dünyasında küresel bir güç olan ABD bu bölgeye büyük önem veren devletlerin başında gelmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nin Ortadoğu'ya girişi İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan konjonktürel gelişmelerin etkisiyle gerçekleşmiştir. Özellikle İngiltere'nin bölgeden çekilmeye başlamasıyla ABD'nin Ortadoğu'daki etkisinin arttığı görülmektedir. Ortadoğu'nun bu dönemde ABD açısından cazibeli bir yer haline gelmesinde bölgede zengin yer altı kaynaklarının bulunmasıdır. Zengin yeraltı kaynakları Ortadoğu'yu 20. yüzyıldan itibaren bölgenin enerji kaynaklarına bağımlı hale gelen bütün devletlerin güvenliklerini ve ekonomik politikalarını etkileyen bir yer haline getirmiştir. Soğuk Savaş döneminde ABD-SSCB rekabetinin sıkça yaşandığı Ortadoğu'da SSCB'nin dağılması ve Soğuk Savaşın bitmesiyle bölgede tek süper güç ABD olmuştur (Akbaş, 2011: 2).

ABD'nin Soğuk Savaş döneminde Ortadoğu yaklaşımı şu şekildedir; dünya ekonomisi için petrol tedarikini sağlamak, bölgede yeni kurulan İsrail'in güvenliğini sağlamak, istikrar için SSCB'nin etkisini azaltmak ve stratejik hedef olarak otokratik liderlerle bölgeyi yönetmek olmuştur (Nye, 2017: 168).

Soğuk Savaşın bitimiyle ABD yönetimi Ortadoğu bölgesinde kendi çıkarları doğrultusunda bir düzen oluşturmak için yeni bir strateji geliştirmiştir. G. Bush iktidarının son döneminde başlayan ve B. Clinton yönetimi sırasında yeni unsurların eklenmesiyle ortaya atılan ve geliştirilen bu strateji üç temel unsur üzerine bina

edilmiştir. Bunlar; Çifte kuşatma, Arap-İsrail barışı ve siyasi-ekonomik reformdur. Soğuk Savaşın bitmesi ve Körfez krizinin yaşanması bölgedeki siyasi olayları önemli ölçüde etkilemiştir. Bu etkilerin belki de en önemli olanı ise ABD'nin bölgede üstlendiği rolün ve ilişkilerinin yeniden tanımlanmasıdır (Altunışık, 2009: 70).

ABD 11 Eylül saldırılarının ardından da Önleyici Savaş Doktrinini geliştirmiştir. Çünkü ABD'nin yeni güvenlik ve dış politika anlayışı açısından Ortadoğu sahip olduğu petrol rezervleriyle ABD'nin küresel hegemonyası için kilit bir role sahiptir. ABD'nin Irak'a yönelik başlattığı işgal harekâtı gerek ülke için gerek bölge açısından büyük bir istikrarsızlığa yol açtı. ABD'nin bu girişimi Ortadoğu'da yaşanılacak büyük dönüşümün fitilini ateşlemiştir (Altunışık, 2009: 77-75).

ABD'nin Ortadoğu'da başlattığı operasyonların bölgede istikrarsızlık ve kaos ortamı oluşturması RF'nin bölgedeki etkinliğini artırması adına önemli fırsatlar sunmaktadır. Putin yönetimi bu fırsatları kaçırmamak ve Ortadoğu'daki nüfusunu artırmak için İran ve Suriye ile ekonomik ve politik işbirliği içerisine girmiştir. Bu iki ülke jeopolitik konumları, Batı ile ilişkileri ve zengin petrol ve doğalgaz rezervlerine sahip olmaları açısından Rusya Federasyonu için büyük öneme sahiptirler. Bilhassa İran'ın Ortadoğu bölgesi açısından stratejik aktör olarak öne çıkması ve konumu gereği enerji yollarını denetleme imkânına sahip olması Rusya Federasyonu açısından İran'ı vazgeçilmez bir stratejik müttefik olmaya yakınlaştırmaktadır (Harunoğulları,2017: 129-133).

Körfez Savaşının akabinde ABD yönetimi çıkan kriz sırasında oluşturduğu koalisyonu koruyabilmek ve yeni bir bölgesel düzen oluşturmak için hali hazırda yaşanan Arap-İsrail krizinin çözülmesinin gerektiğine inanıyordu. Bunun için ABD, 1991 yılında Madrid konferansında krizin çözülmesi için girişimlerde bulunmuş ve devamında Norveç arabuluculuğuyla FKÖ (Filistin Kurtuluş Örgütü) ile İsrail arasında bir anlaşmaya varılmıştır. ABD'nin bu süreçteki nihai hedefi Arap-İsrail krizini sonlandırmak ve İsrail'in bölgede normal bir aktör olarak tanınmasını sağlamaktır. Yeni stratejinin diğer bir ayağı olan Çifte Kuşatma politikası ise; Ortadoğu'da ABD'nin yeni düzendeki liderliğine bir tehdit olarak görülen İran ve Irak hedef alınmıştır. ABD yönetimi bu iki ülkeyi tecrit etmeye yönelik yeni politikalar geliştirmeye başlamıştır. Körfez savaşının akabinde kurulan KİK(Körfez İşbirliği Konseyi)⁷ üyesi olan ülkelerin ABD ile askeri işbirliği geliştirme ve üs sağlamaya meyilli olmaları ve ABD'nin bu fırsatı değerlendirmesi açısından Irak ve İran'a yönelik tecrit etme politikasını hızlandırmıştır. Ortadoğu'da kurulması planlanan yeni düzenin son ayağı olan siyasi ve ekonomik reform süreci ise; soğuk savaşın galibi olan ABD, bu galibiyet aynı zamanda temsil ettiği liberal ve kapitalizmin de zaferi olarak görülmüştür. Ancak ABD'nin bu sürece verdiği desteğin kısa sürmesi ve Cezayir örneğinde görüldüğü gibi bölge ülkelerinden bu ekonomik reformlardan en çok faydalanacak siyasal İslamcılarının olmasından ötürü ABD bu projeden vazgeçmiştir (Altunışık, 2009: 72-73).

ABD'de gerçekleşen 11 Eylül saldırıları ABD'nin Ortadoğu politikasında önemli bir dönüm noktası oluşturmuştur. Saldırının ardından Bush yönetimi dış politikada yeni ve hırslı bir yaklaşım içerisinde oldu. ABD yönetimi Ortadoğu bölgesinde uzun vadeli yeni bir dönüşüm gerçekleştirme kararı almış ve bu doğrultuda ilk adım olarak Saddam Hüseyin rejimini devirmiştir (Nye,2017: 169). 11 Eylül saldırılarıyla Ortadoğu politikalarını değiştiren ABD'deki Bush yönetimi "ya bizimlesiniz ya teröristlerle" ifadelerini kullanarak uluslararası arenada adeta soğuk savaş dönemindeki gibi iki kutuplu bir ortam oluşturmuştur (Erol,2010). Bu

⁷ Körfez İşbirliği Konseyi 1981'de kurulmuştur. Konseyin üyeleri olan ülkeler ise; Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn, Katar, Umman ve Kuveyt'tir.

açıklamalardan sonra Çeçen direnişinin yaşandığı Putin iktidarındaki Rusya Federasyonu, ABD'nin terörle mücadelesine destek vermeye hazır olduğunu ifade etmiştir.

ABD'de iktidara daha yeni gelen Bush yönetimi 2002 yılında yeni ulusal güvenlik stratejisini geliştirerek kendi politikasının ilkelerini ortaya koymuştur. ABD'nin hegemonyasını sağlam temellere oturtmak için dış politikada "kuşatma" politikasının yerine "önleyici savaş" politikası doktrin olarak kabul edilmiştir. Ortadoğu, yeni dış politika ve güvenlik anlayışı benimseyen Bush yönetiminin politikaları açısından kritik bir önem taşımaktadır. Bunları üç nedene dayandırabiliriz. Birincisi; Ortadoğu bölgesinin dünyanın petrol ve doğalgaz rezervlerinin yaklaşık %60 oranını barındırıyor olmasından dolayı bölgenin ABD'nin küresel hegemonyasında kilit rol oynamasıdır. İkincisi; ABD'nin hegemonyasına karşı temel direnişin Arap/Müslüman dünyasından gelindiğine inanan Bush yönetiminin 11 Eylül saldırılarıyla bu inancı daha da pekiştirmiştir. Diğer taraftan Irak ve İran'ın ABD'nin Ortadoğu hegemonyasına sekte vuracak politikalar izlemesi ABD açısından istenilen düzeni sağlamakta sıkıntılara neden olmaktadır. Bunun için Ortadoğu'da Irak ve İran'a karşı önleyici adımlar atılmaya başlanmıştır. Üçüncüsü; İsrail güvenliğinin sağlanmasıdır (Altunışık, 2009: 75).

1979'da yaşanan devrim öncesi ABD'nin Ortadoğu politikasında önemli bir müttefiki olan İran'ın, devrim sonrası yönetim biçiminde ve dış politika anlayışında yaşanan köklü değişimler ABD ve İran'ı karşı karşıya getirmiştir. ABD 2000'li yılların başından itibaren İran'ın terör destekçisi bir devlet olduğunu ve nükleer enerji konusunda yapılan faaliyetlerinin barışçıl olmadığını belirtmiş ve gerekçeler doğrultusunda İran'a yaptırım ve ambargo uygulamaya başlamıştır. 11 Eylül saldırılarından sonra ABD'nin bu tutumu daha da sertleşmiştir. İran ve ABD'yi karşı karşıya getiren diğer bir konu ise İran-İsrail arasında karşılıklı sert tehdit söylemlerinin vuku bulmasıdır. Zira İsrail ABD'nin Ortadoğu hegemonyası için önemli bir konuma sahiptir. İran'ı ABD'nin karşısına getiren diğer bir konuda enerji meselesidir. ABD günlük yaklaşık olarak 25 milyon varil petrol tüketmektedir. Bu ihtiyacının %30'unu kendisi üretmekte olup geri kalan kısmını ise ithal etmektedir. Anlaşılacağı üzere petrol konusunda dışa bağımlı olan ABD petrol fiyatlarındaki artışla ekonomik alanda büyük sıkıntılar yaşayacaktır. ABD açısından Ortadoğu petrolünün güvenliği hemen hemen ABD'nin güvenliği kadar önem taşımaktadır (Akbaş, 2011: 7).

Ortadoğu'daki ABD'nin kendi hegemonyası açısından İran'ı tehdit olarak görmesinde Tahran yönetimi tarafından gizli yürütülen nükleer çalışmaları etkili olmuştur. Amerikan'ın İran nükleer çalışmalarını tehdit görmesindeki neden ise iki ülkenin birbirilerine karşı kuşku ve güvensizlikle bakmalarıdır. Her ne kadar ABD, İran'ı nükleer silah peşinde koşmakla suçlasa da Tahran yönetimi bu suçlamayı kesin bir dille ret etmektedir. İran'ın kendi topraklarında uranyum zenginleştirme çalışmaları, Ortadoğu bölgesinde artan ideolojisi ve askeri gücü nedeniyle başta ABD ve İsrail olmak üzere bölge ülkelerinde huzursuzluk oluşturmaktadır. ABD ve İsrail'e Ortadoğu'da radikal bir ideolojiyle karşıt İran'ın nükleer silaha sahip olma olasılığı uluslararası arenadaki siyasi politikaların en stratejik ve kırılabilir bölgelerinden birinde siyasi hesapları ve dengeleri köklü değiştirecektir. Bu durum aynı zamanda ABD'nin Ortadoğu bölgesindeki süreçleri ve olayları şekillendirme gücü ve kabiliyetine dair derin bir şüpheye yol açacaktır (Şen, 2016: 271).

Genel olarak yukarıda da belirtildiği gibi ABD'nin Ortadoğu'daki hegemonyasını sağlaması açısından beş başlık öne çıkmaktadır. "İsrail'in güvenliği", "petrol ve doğalgazın kontrolü", "Avrupa'ya enerji sevkiyatının sağlanması", "İran'ın

güçlenmesini engellemek” ve son olarak “güçlü bir imajın” tekrardan sağlanmasıdır. ABD'nin Ortadoğu'daki hatta küresel çaptaki hegemonyasını sağlamada İran, jeopolitik konumu, Batı karşıtlığı ve bölgedeki etkinliği bakımından bir tehdit oluşturmaktadır. 2000'li yıllardan itibaren Putin yönetimindeki Rusya Federasyonu'nun dış politikasında Ortadoğu önemli bir yer edinmiştir. Hatta Ortadoğu Rus dış politikasında öncelikli paradigmlar arasında yerini almıştır. Putin'in iktidara gelmesiyle bölge ülkeleriyle yakın ilişkilerde bulunan Rusya Federasyonu özellikle İran ve Suriye konuları ve Batı karşıtı olmalarından RF'nin Ortadoğu politikasında öncelikli ülkeler haline gelmişlerdir. Putin yönetimi Rusya Federasyonu'nun ulusal güvenliğini ve çıkarlarını korumak için Ortadoğu'ya büyük bir önem vermektedir. Bunun için Moskova yönetimi Ortadoğu'da kendisine karşı tehdit olabilecek aktörlere karşı İran önemli bir stratejik müttefik konumundadır.

Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu politikasında her zaman ilk sırada en büyük tehdit ve rakip ABD yer almaktadır. Putin yönetimi ABD ile kimi dönem yakınlaşmaya çalışsa da genel olarak ikili ilişkiler rekabet içerisinde geçmiştir. Putin yönetimi Ortadoğu'da kendi çıkarları doğrultusunda izlediği politikalarda ABD hegemonyası önemli bir engel oluşturmaktadır. Oluşan bu durum çerçevesinde Putin dönemindeki Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu politikasında İran jeopolitik konumu, Batı karşıtlığı, bölgedeki etkinliği ve ABD hegemonyasına karşı engel ve tehdit oluşturması bakımından, büyük önem taşımaktadır. ABD ile yaşanan olası krizlerde Rusya Federasyonu ABD'ye karşı İran kartını kullanmaktadır. Şunu da unutmamak gerekir ki İran Ortadoğu politikasında ABD hegemonyasına karşı ne kadar önemli bir koz ise de, İran'ın olası ABD ile yakınlaşması RF açısından o kadar bir tehlike anlamına gelmektedir.

Rusya Federasyonu'nun dış politikasında ulusal güvenliğini ve ekonomik çıkarlarını korumak için öncelik verdiği Ortadoğu bölgesinde Batı ve özellikle ABD hegemonyası ile karşı karşıya kalmaktadır. Putin yönetiminin tek başına Ortadoğu'da ABD ile doğrudan bir mücadeleye girmesi neredeyse imkânsız gözükmektedir. Bunun farkında olan Putin ve ekibi ABD ile doğrudan bir çatışmaya girmektense dolaylı yollarla ABD ile mücadele etmeyi tercih etmektedir. RF'nin buradaki en önemli kozu bölge ülkeleriyle yakın ilişkiler kurarak hem bölgedeki etkinliğini artırmak hem de bölge ülkelerine ABD'ye alternatif bir güç imajı verip ABD'nin hegemonyasını engellemeye çalışmaktır.

Ortadoğu her ne kadar ABD ve RF için büyük bir önem arz etse de iki ülke bir birilerine karşı doğrudan bir çatışmayı öncelikli görmezler. Çünkü böyle olası bir çatışmanın pek de bir kazananı olmaz. Bunun için iki ülke de bölgede kendi çıkarları doğrultusunda müttefik oldukları ülkeler üzerinden politikalarını uygulamaktadır. ABD, İsrail başta olmak üzere S. Arabistan, BAE ve Mısır gibi ülkeler üzerinden Ortadoğu'da etkin olmaya çalışırken, Rusya Federasyonu ise İran ve Suriye üzerinden politikalarını yürütmektedir.

5.4. Ortadoğu'da Rusya Federasyonu İle İran İlişkilerinin Geleceği

Rusya Federasyonu ile İran'ın ilişkilerini anlamak için dünü ve bugünü iyi analiz etmek gerekir. Bunun için tarihsel süreçte ikili ilişkiler ne düzeyde olmuştur? İki ülkenin bir birilerine karşı tehdit algıları ve tedirginlikleri ve iki ülkeyi yakınlaştıran

etkenler nelerdir? Yapılan işbirliklerinin düzeyi müttefiklik boyutunda mı yoksa stratejik boyutta mı? gibi soruların cevabının bilinmesi ikili ilişkilerin geleceği hakkında bir takım saptamalar yapmak daha kolay olacaktır. RF ve İran birçok farklılık ve engele rağmen bölgesel alandaki çıkarlarından dolayı birbirilerine karşı düşman değil destekleyici politikalar benimsemeyi başarmışlardır. Ortadoğu politikalarında iki ülkenin yakın ilişkilerde olması ve ortak hareket etmeleri bu durumu özetler niteliktedir.

Rus-İran ilişkilerinde uzman isimlerden olan Derman'a göre Avrasya'daki merkezi konumuyla jeostrtejik öneme sahip olan İran, dünya ekonomisinde zengin petrol ve doğalgaz rezervleri ve enerji güvenliği bakımından dünyanın önde gelen ülkelerinden biridir. Rusya Federasyonu ise; Çarlık, SSCB ve günümüzde de doğal kaynakları, coğrafi konumu, gelişmiş savunma sanayisi, nükleer gücü ve dünya ekonomisindeki büyük ekonomisiyle uluslararası arenada önemli bir konuma sahip ülkelerdendir. Bu potansiyellere sahip olan RF ve İran ilişkileri 16.yy kadar dayanmaktadır. Soğuk Savaş döneminde iki ülke bir birilerini hem bölgesel alanda bir rakip hem de tehdit olarak görmüşlerdir. Rus lider Petro'nun vasiyeti üzerine Akdeniz'e inme politikası İran'ı tarihsel süreç içerisinde her daim rahatsız etmiştir. Soğuk savaş döneminde İran, hem işgal edilme hem de kominizim korkusundan SSCB'ye karşı her zaman temkinli davranmıştır. İkili ilişkilerin önemli bir dönüm noktası SSCB'nin dağılmasıdır. Soğuk Savaşın bitimiyle ikili ilişkiler karşılıklı çıkar şekline dönmüştür (Derman, 2017: 5). Rus dış politikasında Ortadoğu, 1993 yılında Ortadoğu uzmanı Yevgeni Primakov'un dışişleri bakanlığına getirilmesiyle önem kazanmıştır. Dış politikada Ortadoğu'ya yönelik politikalar geliştirilmesiyle İran'ın önemini de giderek arttırdı (Akkaya ve İbrahimli, 2018: 168).

Yeltsin dönemiyle RF-İran ilişkileri gelişmeye başlasa da esas anlamda Putin döneminde ilişkiler zirve noktasına gelmiştir. Putin Rus dış politika anlayışında önemli paradigma değişimine gitmiş ve kendi kabuğuna sıkışmış bir RF'den ziyade dünya siyasetinde Sovyet döneminde ki gibi eski gücüne kavuşmuş bir RF'yi tahayyül ettiği görülmektedir. Putin iktidara gelmesiyle Ortadoğu'da aktif olmak adına politikalar geliştirdi. Rus lider iktidara gelmesiyle bölgede RF'nin etkinliğine en büyük engel olacak ABD'ye karşı denge politikası izlenmiştir. Bunun için Çin ve İran gibi güçlü ülkelerle iş birliğine önem verdi (Derman, 2017: 11-12). RF'nin İran ile yakın ilişkilerde olması İran'ın yakın çevresinde, bilhassa Ortadoğu ve Basra Körfezindeki etkisini güçlendirmektedir (Akkaya ve İbrahimli, 2018: 170).

İki ülkenin Ortadoğu'da işbirliği yapmalarında etkili olan nedenler şöyle sıralanabilir; Batı ve bilhassa ABD karşıtlığı, NATO'nun genişlemesi, sahip olunan petrol ve doğalgaz rezervlerinin istenilen fiyata satmak istenilmesi ve son olarak Arap Bahar ile yaşanan Suriye krizi Rusya Federasyonu ile İran'ın yakınlaşmasında önemli rol oynamıştır. Bu olaylar farklı siyasi yapıya, tarihi yönetim kültürüne ve toplumsal tabana sahip olunmasına rağmen iki ülkenin coğrafi konum kapsamında ortak çıkarlar dâhilinde birlikte hareket etmeyi başardığının göstergesidir. Ruhani ve Putin döneminde Tahran ve Moskova ilişkileri tarihin en üst seviyesine ulaşmıştır. Bütün bu yakınlaşmalar doğrultusunda iki ülke arasında yapılan ittifakın etkileri Ortadoğu'yla sınırlı kalmayacağı öngörülebilir (Derman, 2017: 15-16).

Akkaya ve İbrahimli'nin yaptıkları bir çalışmalarında İran ve RF'nin dış politikalarının içerik ve karakterini etkileyen unsurlarını ifade ederken Rusya Federasyonu'nun nihai hedefleri şu şekilde belirtilmiştir (Akkaya ve İbrahimli, 2018: 171-172);

- Rusya Federasyonu'nun Basra Körfezi aracılığıyla Hint Yarımadasına ulaşmayı sağlayan Kuzey-Güney yol hattının oluşturulması için iş birliği yapmak
- RF'nin Ortadoğu bölgesindeki etkisini artırmak ve bölgede ABD hegemonyasını azaltacak şekilde İran ile ortak ve işbirliği ile hareket etmek
- İsrail ile İran'ı bir araya getirmek
- Suriye ve Irak'ın kuzeyinde bir Kürt devleti kurmak
- Ortadoğu'da Suriye-Lübnan-Irak-İran birliğini kurmak ve kurulmak istenilen bu birliğe yeni kurulacak Kürt devletini de dahil ederek bölgedeki güçler dengesini kendi lehine çevirmek
- Körfez ülkeleriyle ABD arasından ki yakın ilişkileri bozmak
- İran'ın nükleer enerji çalışmalarına destek vermek

Rusya Federasyonu'nun İran ile ilişkilerinde önemli bir etkiye sahip olan diğer bir konu ise İran'ın nükleer çalışmalarıdır. Nükleer enerji üretiminde teknoloji ve ekipman eksikliği olan İran ihtiyaçlarını karşılamak için RF gibi bir ülkenin desteğine gereksinim duymaktadır. ABD'nin İran'ın nükleer çalışmalarından dolayı BM Güvenlik Konseyi'nde İran'a yaptırım uygulaması için attığı adımlara yönelik RF genelde İran yanlısı tavır sergilemiştir. RF tarafından İran'ın nükleer çalışmalarına teknik ve ekipman desteğinin sağlanması Rus ekonomisine önemli kazanım sağlamaktadır. Peki, nükleer silaha sahip bir İran, Rusya Federasyonu açısından gelecekteki ikili ilişkilerde bir tehlike oluşturur mu? Bu soruyu RF'de üst düzey bir güvenlik yetkilisinin verdiği cevap "Rusya'ya tehlike ancak ABD'nin dostu olan bir İran'dan gelebilir." şeklinde olmuştur (İbrahimli, 2016: 341). Buda demek oluyor ki İran ile ABD'nin olası yakınlaşması RF tarafından ulusal tehdit olarak algılanmaktadır. Diğer önemli bir çıkarım ise Rusya Federasyonu'nu Ortadoğu politikasında İran'a yakınlaştıran en önemli neden ABD karşıtlığıdır. RF ABD hegemonyasına karşı İran gibi bir müttefik üzerinden çıkarlarını sağlama gayretindedir.

Ortadoğu'da RF-İran yakınlaşmasının belirleyici bir noktası da Rusya Federasyonu'nun İsrail ile ilişkilerinin seyridir. Zira İran için dış politikada RF'nin düşman olan İsrail(!) ile yakınlaşması RF-İran ilişkilerinde olumsuz etkiye neden olacaktır. Bu yüzden RF Ortadoğu politikasında İran-İsrail dengesini gözeterek adımlar atmaktadır (Sinkaya, 2016: 25).

Rusya Federasyonu ile İran ilişkilerin Ortadoğu'daki yakınlaşmasını bir üst seviye çıkmasında Suriye meselesi etkili olmuştur. İki ülkenin de Esad rejiminden yana olmaları ve yapılan askeri operasyonlarda ortak hareket etmeleri ilişkilere başka bir boyut katmıştır. Özellikle İran'ın Hamedan Askeri Üssü'nü ve hava sahasını RF'nin Suriye'deki askeri operasyonları için açması tarihi nitelikteki bir adım olmuştur. Zira İran gibi bir ülkenin yabancılara yapılacak en ufak ekonomik ve kültürel işbirliğine dahi

kötü niyet sorgulaması yaparken RF'ye hava sahasını açması ve askeri üssünün kullanılmasına izin vermesi konjonktürel anlamda basit bir durum değildir. Bu gelişmeler 1924 Pehlevi monarşisinden günümüze RF-İran ilişkilerinde yeni bir evrenin başlangıcı olmuştur. Bu durum İran halkının Ruslara bakışında köklü değişimlerin olduğunun belirtisidir (Keskin, 09.05.2020, www.aljazeera.com.tr).

Yukarıda belirtilen RF-İran ilişkilerinin temel unsurları, tehditleri, kaygıları ve iki ülkenin bu konudaki politikaları Ortadoğu'daki ikili ilişkilerin geleceğini belirleyecektir. Kısa ve orta vadede Rusya Federasyonu ile İran ilişkileri Ortadoğu'da devam edeceği aşıkardır. Hatta böyle devam etmesi durumunda yapılan ortaklık küresel bir boyut alabilir.⁸ Fakat RF-İran ilişkilerinin temelinde birçok farklılıkların olması uzun vadede işbirliğinin son bulması kuvvetle muhtemeldir. İran'ın Batıyla ve özellikle ABD'nin yanında saf alması durumunda ikili ilişkilerde geline noktanın sonlandırması kaçınılmazdır. 1979 devriminden önce İran-ABD ilişkileri günümüz RF-İran ilişkileri konumundaydı. Buda oluyor ki İran'da olası rejim değişikliği Tahran-Moskova işbirliğini tam bir muammaya sokacaktır.

Şu da bir gerçektir ki RF-İran ilişkilerinin asıl belirleyicisi tarafı Rusya Federasyonu'dur. İran için RF daha vazgeçilmezdir. Bu yüzden İran RF ile işbirliğini RF'den daha fazla istemektedir. Rusya Federasyonu için Ortadoğu'da İran'a alternatif olabilecek bir müttefik bulmak biraz zor olabilir. Ama İran için RF gibi nükleer güce sahip BMGK'nin daimi üyesi olan bir müttefik bulmak hali hazırdaki yönetim biçimiyle neredeyse imkânsızdır. RF açısından İran'a alternatif ülkelerin başında Türkiye ve Suudi Arabistan gelmektedir. İran açısından RF'ye olabilecek alternatif ABD olabilir. Ama bunu için İran'daki var olan rejimin ve dış politikadaki temel paradigmalardan köktenci bir değişime gitmesi lazımdır.

⁸ RF-İran Ortadoğu'daki ilişkileri stratejik ortaklık seviyesinde değil, ortak çıkarlarının olduğu bir bölgesel müttefiklik seviyesindedir. Ama zaman bize neyi gösterir bunu ilerleyen dönemlerde daha net bir şekilde görebiliriz.

6. SONUÇ

Soğuk Savaşın SSCB'nin dağılmasıyla son bulması uluslararası düzende yeni bir sistem değişikliğine sahne olmuştur. 1990'lı yılların başlarında yeni kurulan Rusya Federasyonu'nun sistemdeki yerini alması ve dış politikasındaki temel paradigmaları ancak 1990'lı yılların sonlarına doğru Putin'in iktidara gelmesiyle netleşebildi. Çalışmamızda Putin'in iktidara gelmesiyle Ortadoğu ile giderek artan ilişkilerde ve Ortadoğu bölgesine yönelik izlenilen politikalarda İslami bir yönetim anlayışına sahip olan İran'ın Rusya Federasyonu için neden önemli olduğu sorusunun yanıtı aranmıştır. Yapılan literatür taramalarında bu sorunun yanıtını bulmak için öncelikle Rusya Federasyonu'nun dış politikasındaki önceliklerine yer verildi.

Kurulduğu tarihten günümüze Rusya Federasyonu'nda yayınlanan dış politika konseptleri ve doktrinleri RF'nin uluslararası arenadaki ulusal güvenlik kaygıları, tehdit algılamaları, ekonomik çıkarları ve dünya düzeninin nasıl olması gerektiği hakkında bilgi vermektedir. Rusya Federasyonu yöneticileri tarafından ülkenin kuruluşunun ilk yıllarında iç ve dış siyasette yaşanan (özellikle ekonomik alandaki) sorunların çözümünün Batıya yakınlaşmakla ve Atlantikçilik görüşüyle mümkün olacağı savunulmuştur. Fakat Batılı güçlerin RF'ye karşı başta güvenlik olmak üzere birçok konuda kaygılarının olması ve RF açısından da NATO'nun SSCB ve Varşova Paktının dağılmasına rağmen hem dağılmaması hem de giderek doğuya doğru genişlemesinden dolayı RF'nin Batıya yakınlaşma düşüncesi kısa sürmüştür.

Rus dış politikasında esas belirleyici olan doktrinler değil konseptlerdir. Yayınlanan bu belgeler daha çok ulusal güvenlik ve ekonomik konularını kapsamaktadır. Hatta 1993 dış politika konseptinde Rus topraklarına yönelik asıl tehdidin Ortadoğu üzerinden gelebileceği belirtilmiştir. Batılı devletlerin özellikle de ABD'nin Ortadoğu'da giderek artan etkisi ve bölgenin zengin yeraltı kaynakları, İslami inanın yaygın olması ve terör örgütleri açısından mümbit bir zeminin olması RF'nin Ortadoğu politikasına geçişini hızlandırmıştır. 1995 yılında Rus dışişleri bakanlığına Y. Primakov'un getirilmesiyle Rus dış politikasında Atlantikçi görüşten Avrasyacı görüşe bir eksen kayması yaşanmıştır. Bu eksen kaymasıyla Ortadoğu'ya yönelik ve İran'ın öneminin giderek arttığı dönemin başlangıcı oldu.

1999 yılında Çeçen gruplarıyla mücadelede başarılı olacağı düşünülen Putin devlet başkanı B. Yeltsin tarafından başbakan olarak atandı. Daha sonra 31 Aralık 1999 tarihinde Yeltsin'in devlet başkanlığından istifa etmesiyle vekâleten yerine Putin'i bırakmıştır. Putin, Nisan 2000 yılında yapılan başkanlık seçimlerinde %52.94 oranında bir oy alarak Rusya Federasyonu'nun ikinci Devlet Başkanı olarak seçildi (Başlamış ve Deprem, 2018: 138). Vladimir Putin devlet başkanı seçilmesinin ardından iç siyasette Çeçen meselesi, dış siyasette de ulusal güvenlik ve ekonomik sorunlarıyla mücadele etmek durumunda kalmıştır.

Putin iktidara geldikten sonra dış politikada Avrasyacılık düşüncesini sürdürmeye devam ettirdi. Bu dönemde Ortadoğu'ya yönelik politikalar daha öncelikli hale gelmiştir. Zira Primakov'un telkinleriyle Putin de RF'nin küresel alandaki

etkinliğinin artması, ulusal güvenliğin sağlanması ve ekonomik çıkarların elde edilmesini Ortadoğu'da güçlü bir RF'nin varlığıyla mümkün olacağını düşünmektedir.

Rusya Federasyonu'nun 2000'li yılların başından itibaren Ortadoğu ile İran yaklaşımında üç önemli dönüm noktası vardır. Birincisi, ABD'de gerçekleşen 11 Eylül saldırılarıdır. Zira 11 Eylül terör saldırılarıyla Rusya Federasyonu önemli bir fırsat yakalamıştır. Bir taraftan RF'de yaşanan Çeçen savaşçılara sert müdahale etmenin meşruiyetini sağlayarak iç ve dış siyasette gelebilecek itirazların önünü almayı hedeflemiştir. Diğer taraftan teröre karşı mücadele adı altında ABD'ye yakınlaşma olanağı bulmuştur. Putin yönetimi Çeçen meselesinin askeri ve finans kaynağının Ortadoğu'dan kaynaklandığını düşünmesi ve 11 Eylül terör saldırılarının etkilerini göz önünde bulundurarak Ortadoğu ve İran'a yönelik daha aktif politikalar izlemeye başlamıştır. İkincisi, ABD tarafından Irak'ın işgali girişimidir. Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu'da ticari bilhassa enerji konularında büyük ortaklıklar yaptığı Irak'ın ABD tarafından işgal girişimi Putin yönetimini ciddi oranda tedirgin etmiştir. Bu işgal girişimi ABD'nin Ortadoğu'daki hegemonyasını daha da artıracak ve olası yaşanacak olaylarda ABD'nin doğrudan müdahalede bulunmasını sağlayacaktır. Aynı zamanda ABD'nin bölgedeki varlığı RF açısından hem ekonomik hem de ulusal güvenlik açısından büyük kayıplar yaşatacaktır. Rusya Federasyonu ABD'nin işgal girişimine mukabil bölgede daha aktif olmak ve ekonomik çıkarlarını korumak için İran ile bölgede müttefiklik ilişkilerini daha da sağlamlaştırmaya başlamıştır. Üçüncüsü, 2011 yılıyla birlikte Ortadoğu'da Arap Baharı'nın yaşanmasıdır. Ortadoğu'da yaşanan halk ayaklanmalarının küresel anlamda etkileri olmuştur. Mevcut rejimlerin yıkılması bölge ülkeleriyle siyasi, ekonomik ve askeri alanda ilişkiler geliştiren ülkeleri yeni politik arayışlara yönlendirmiştir. Rusya Federasyonu'nun dev enerji şirketlerinin Kaddafi döneminde Libya'da enerji alanında yaptığı anlaşmalar Kaddafi rejiminin yıkılmasıyla hükmünü kaybetmiştir. İktidarda bulunan muhalif kanat RF'nin Kaddafi ile yakınlığından dolayı halen Moskova'ya yönelik mesafeli durmaktadır. Aynı durum Irak'ta da RF aleyhine durumlar yaşanmasına neden olmuştur.

Putin dönemi Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu politikalarında yaşanan dönüm noktalarıyla birlikte RF, bölgede uzun vadeli etkinliğini artırmak, ABD hegemonyasına karşı koyabilmek, NATO'nun doğuya doğru ilerleyişini engellemek ve enerji kaynaklarını kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmek için bölgesel bir müttefiğe ihtiyaç duymuştur. Bütün bu olaylar döngüsünde Batı karşıtı ve bölgeyle yakın bağları olan İran, Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu politikasında önemli bir yere sahiptir.

Rusya Federasyonu ile İran'ın siyasi ilişkilerde yakınlaşmasına zemin hazırlayan temelde birkaç nokta vardır.

- Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle küresel alanda ABD eksenli tek kutuplu bir düzenin oluşmasında iki ülkenin de rahatsızlık duymaları
- Rusya Federasyonu ile İran'ın, Ortadoğu'da kendi çıkarları doğrultusunda izlenen politikalarda karşılıklı olarak gereksinim duymaları
- İki ülkeyi yakınlaştıran diğer bir neden ise İran'ın nükleer çalışmalarıdır.

Yukarıda Rusya Federasyonu ile İran'ın yakınlaşmasına zemin hazırlayan nedenlerin yanında Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu politikasında İran'ı önemli bir bölgesel müttefik kılan diğer nedenleri şöyle sıralayabiliriz;

İran'ın

- İslam Devriminden sonra Batı karşıtı politikaları
- Jeopolitik konumu
- Enerji kaynaklarındaki işbirliği
- Ortadoğu'daki Şiiiler üzerindeki nüfusunun var olan etkisi

Bütün bu nedenler ve etkenler çalışmamızın hipotezini destekler nitelikte olmakta ve aynı zamanda hipotezin doğruluğunu ortaya koymaktadır. Zira Rusya Federasyonu ile İran'ın ortak çıkarlar doğrultusunda politikalar izlemeleri RF'nin Ortadoğu politikasında İran'ın önemini artırmaktadır.

İran'ın sahip olduğu bu özellikler RF-İran yakınlaşmasını hızlandırmaktadır. Bilhassa Arap Baharından sonraki süreç iki ülkeyi tarihte hiç görülmemiş bir şekilde yakınlaştırdı. Bu yakınlaşmada hem Putin'in hem de Hasan Ruhani'nin dış politika anlayışlarının etkisi büyüktür. Konjonktürel olarak İran ve Rusya Federasyonu'nun yakın ilişkilerde olması ve bölgesel alanda bu denli yakın müttefik olmaları mümkün değildir. Tarihsel olarak genelde rakip olan ve birbirilerini tehdit unsuru olarak gören bu iki devlet müttefik olmalarıyla önemli bir başarıya imza atmışlardır. Çalışmamızın sorunsalının yanıtı tam da burada ortaya çıkmaktadır. Putin'in iktidara gelmesiyle Ortadoğu ile giderek artan ilişkilerde ve Ortadoğu bölgesine yönelik izlenen politikalarda İslami bir yönetim anlayışına sahip olan İran Rusya Federasyonu için neden önemlidir?" olan sorunsalımızın yanıtı: Rusya Federasyonu gibi komünist bir devlet anlayışından ve Hristiyan bir toplumdaki gelen bir ülkenin İran gibi Müslüman bir toplum ve radikal İslam devrimi ile yönetilen bir devlet ile aynı doğrultuda politikalar izlemesinde dış politika anlayışlarındaki yaklaşımlarıyla ilgilidir. Rusya Federasyonu Putin yönetimiyle SSCB dönemindeki ideolojik endeksli sıfır toplamlı oyun düşüncesinden farklı bir yol izlemiştir. Rus yönetiminin Ortadoğu'ya yönelik izlediği politikada kendi faydasını esas alan pragmatizme dayalı bir taktiksel politika izlediği görülmektedir (Bourtman, 2006: 1). Aynı şekilde İran dış politikasında Devrim ile birlikte izlediği Şii ideolojisi endeksli olan dış politika anlayışından uzaklaşarak bilhassa Hasan Ruhani dönemiyle birlikte RF ilişkilerinde pragmatizm anlayışı hakim olmuştur.

Literatür taramasında elde edilen bulgularda Rusya Federasyonu ile İran aslında hem taban tabana zıt hem de benzer noktaları olan ülkeler konumunda oldukları yönündedir. Şöyle ki: Rusya Federasyonu'nun Hristiyan dünyasında Ortodoks mezhebine sahip olması, kendisini Ortodoksluğun lideri ve merkezi olarak görmesi ve bu yapısından dolayı Hristiyan dünyası özellikle Katolik olan çoğunluk tarafından mesafeli, kuşku ve dışlanmış bir ülke konumundadır. RF'de öne çıkan bir diğer toplumsal özellik Rus milliyetçiliğidir. Aynı şekilde İran'ın da Şia mezhebini benimsemiş olması, kendisini Şia'lığın lideri ve merkezi olarak görmesi ve bu

yapısından dolayı İslam dünyasıyla özellikle Sünni olan çoğunluk tarafından mesafeli, kuşkulu ve dışlanmış bir ülke olması ve diğer bir öne çıkan toplumsal özellik ise Fars milliyetçiliğidir. İki ülkenin sahip oldukları bu karakteristik özellikler RF ile İran'ın benzerliğinin göstergesidir.

Elde edilen bulgular doğrultusunda “Putin dönemi Rusya Federasyonu'nun ulusal güvenliğini korumak, Ortadoğu'da etkin bir aktör olmak için ABD hegemonyasını engellemek ve RF'nin bölgesel çıkarlarını korumak açısından İran önemli bir bölgesel müttefiktir” hipotezinin gereğince İran'ın Putin dönemi Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu politikasında önemli olduğu sonucuna varılmıştır. Böylece hipotezin doğruluğu kanıtlanmıştır. İran'ın Putin'in iktidara gelmesiyle özellikle 2011'de Arap Baharının başlamasıyla RF'nin Ortadoğu politikasındaki önemi aşikâre gözükmektedir.

Rusya Federasyonu ve İran ilişkilerinin gelecekte de devam edip etmemesi belli başlı olayların seyriyle doğru orantılıdır. Bunda belirleyici etkenler RF-İsrail veyahut ABD-İran arasında bir yakınlaşmanın boyutu, İran'daki mevcut yönetim biçiminin devam etmesi, Batı ve bilhassa ABD karşıtlığı, NATO'nun genişlemesi, sahip olunan petrol ve doğalgaz rezervlerinin istenilen fiyata satmak istenilmesidir. Bu etkenlerin devam etmesi durumunda iki devletin ilişkileri kısa ve orta dönemde devam edeceği gibi ittifakının derinleşmesiyle ikili ilişkiler küresel bir boyut alabilir. Fakat Rusya Federasyonu ile İran'ı bir araya getiren etkenlerin değişkenlik arz etmesi uzun vadeli ve küresel boyutta bir ilişkinin olma ihtimalini azaltmaktadır.

Uluslararası ilişkilerde devletlerin dış politika yakınlaşmalarında pragmatik ve realist yaklaşımların, ideolojik düşünce yapılarının önüne geçebileceğini ispatlaması açısından çalışmamız, bu konu ile ilgili araştırma yapmak isteyen araştırmacılara farklı bir bakış açısı sunarak literatüre katkı sağlayacaktır. RF-İran ilişkilerinde görüldüğü gibi dış politikada pragmatik ve realist yaklaşımlar ideolojik düşünce yapılarının önüne geçmiştir. Günümüzde geline nokta devletlerin ulusal güvenlik kaygıları ve ekonomik çıkarları uluslararası sistemin temel belirleyici etkenleri olmaktadır.

KAYNAKLAR

- ABBASLI, N. 2001. “Azerbaycan’da Özgürlük Mücadelesi”, Beyaz Balina Yayınları, İstanbul ss: 335
- ACAR, S., 1992. “Ortadoğu’nun Dünya Ticareti Bakımından Önemi ve Körfez Bunalımı Sonrası Beklentiler”, DEÜ, İİBF Dergisi, Cilt 7 Sayı 1, 1992, s. 147-154, <http://www.deu.edu.tr/userweb/sadik.acar/dosyalar/SAD1.pdf> (10.04.2020)
- AKKAYA, S. ve İBRAHİMLİ, H., 2018. “İran’ın Bölgesel Güce Yükseliş Süreci”, Güvenlik Stratejileri, Araştırma Makalesi, Yıl: 14 Sayı: 28, ss: 157-186
- AMETBEK, D. 2017. “515. Yıldönümünde İran-Rusya İlişkileri”, ANKASAM, <https://ankasam.org/515-yildonumunde-iran-rusya-iliskileri/> (06.03.2020)
- ARAB NEWS., 2011. “Observer’s role strengthens Moscow’s relations with OIC”, <http://www.arabnews.com/node/380454> (31.01.2020).
- AĞIR, O. ve AYIK, Ö., 2019. “Rusya ve İran Arasındaki Siyasi İşbirliğinin İki Ülke Dış Ticaretine Etkileri” KAYES 2019 II. Uluslararası Kahramanmaraş Yönetim, Ekonomi ve Siyaset Kongresi 11- 12 Nisan 2019, ss: 688-698.
- _____, O. ve TAKAR, M., 2016. “Rusya-Suriye ilişkilerinin Tarihsel Arka Planı”, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 13 Sayı: 2, ss: 286-306
- AKBAŞ, Z. 2011. “ABD’nin Ortadoğu Politikalarının Sürdürülebilirliği ve Ortadoğu’da Güç Mücadelesi”, History Studie, International Journal of History ACADEMIC JOURNAL, Ekim, ss: 1-18
- AKKOYUNLU, N. 2011. “Değişen Dünya Düzeninde İran Jeopolitiği”, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Bildirileri, Cilt: 12, Sayı: 1, Ankara, ss: 63-76
- ALTUNIŞIK, M. B. 2009. “Ortadoğu ve ABD: Yeni Bir Döneme Girilirken”, Ortadoğu Etütleri, Temmuz, Cilt 1, Sayı 1, ss. 69-81
- AÖF, “Dış Politika Analizi 2”, <https://aofkredili.net/uli304u-dis-politika-analizi-2-konusu-92.html> (22.08.2020)
- ARI, T., 2008. “Geçmişten Günümüze Ortadoğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi”, MKM Yayıncılık, Bursa, ss. 536
- ARMAOĞLU F., 1973. Siyasi Tarih 1789-1960, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları, Ankara, ss: 819
- ASKEROĞLU, S. 2020. “Rusya’nın Libya’daki Hedefleri” <https://iramcenter.org/rusyanin-libyadaki-hedefleri/> (08.01.2020)
- AYDIN M. ve ÖZCAN, N. A., 2007. “Riskler ve Fırsatlar Kavşağında Irak’ın Geleceği ve Türkiye”, TEPAV, Ankara, ss: 114
- BAŞLAMIŞ, C. ve DEPREM, O., 2018. “Vladimir Vladimiroviç Putin: Rusya’yı Ayağa Kaldıran Lider”, Doğan Yayıncılık, İstanbul, ss. 376
- BAYAT, C., 2018. “Rusya-Libya İlişkileri Ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nde Libya’ya Yönelik Askeri Müdahale Tartışmaları Sırasında

- Rusya'nın Politik Tutumu”, ANKASAM Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi, Cilt 2, sayı 1 ss: 169-205
- BBC News, 2015. “Putin: Russia to Boost Nuclear Arsenal with 40 Missiles,” BBC News, 16 Haziran 2015. <http://www.bbc.com/news/world-33151125>, (12.06.2019)
- BİTİKÇİOĞLU, R. E., 2016. “Havuç ve Sopa”, Harbiden Haber, <http://www.harbidenhaber.com/yazarlar/111-r-ercan-bitikcioglu-havuc-ve-sopa.html> (11.03.2020)
- BLANK S. J., 2011. “Russia Military Politics and Russia’s 2010 Defence Doctrine”, Strategic Studies Institute, p. 3-4. <http://ssi.armywarcollege.edu/pdffiles/pub1050.pdf> (15.05.2019)
- BOGATUROV A., 2007. “Tri Pokoleniya Vneşnepolitičeskih Doktrin Rossii”, Mejdunarodnie Protsessi, Vol. 5, No. 13
- BORSHCHEVSKAYA, A., 2019. “Rusya'nın Ortadoğu'daki askeri rolü ve siyasi planları”, Savunma Sanayii Dergilik, <http://ssdergilik.com/tr/HaberDergilik/Rusya-nin-Ortadoğu-daki-askeri-rolu-ve-siyasi-planlari> (02.02.2020).
- BOURTMAN, I., 2006. “Putin and Russia’s Middle Eastern Policy”, Middle East Review of International Affairs, Vol. 10, No. 2, p. 1-15.
- BÖLME, S. M., 2010. “NATO Zirvesi ve Füze Kalkanı Projesi”, SETA Yayınları, Ankara Aralık 2010, ss. 5.
- BP, 2014. “BP Statistical Review of World Energy Report”, <http://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/Energy-economics/statistical-review-2014/BP-statistical-review-of-world-energy-2014-full-report.pdf> (14.03.2020)
- CAFERSOY, N. 2011. “Rusya-İran ilişkilerinde Askeri Boyut”, 1 News, 23.06.2011, <http://www.1news.com.tr/yazarlar/20110623043026359.html>, (15.03.2020).
- CANKARA, P. Ö. ve CANKARA, Y., 2007. “Vladimir Putin Döneminde Rus Dış Politikasında Yapılan Değişiklikler”, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Mayıs, Sayı: 15, s. 196.
- CAŞIN, M. ve DERMAN, G. S. 2016. “Rus Dış Politikasındaki Değişim ve Kremlin Penceresinden Yeni Ufuklar”, SRT Yayınları, Ankara, ss. 534
- CNN, 1999. “Assad, Yeltsin Begin Talks” <http://edition.cnn.com/WORLD/meast/9907/06/syria.russia/>, (e.t. 20.08.2019).
- CNNTÜRK, 2019. “Rusya-İsrail ilişkileri yeni nitelik kazandı”, <https://www.cnnturk.com/dunya/rusya-israil-iliskileri-yeni-nitelik-kazandi> (01.08.2020).
- ÇALIŞKAN, B., 2018. “Vladimir Putin Dönemi Rusya’nın Suriye Politikası”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Ortadoğu Ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü Ortadoğu Siyasi Tarihi Ve Uluslararası İlişkileri Anabilim Dalı, İstanbul.
- ÇELİK, M. M., 2019. “Ruslar İçin Dünyanın Merkezine Giden Yol Ortadoğu’dan Geçiyor”, <https://www.independentturkish.com/node/82986/siyaset/ruslar->

- [i%C3%A7in-d%C3%BCnyan%C4%B1n-merkezine-giden-yol-ortado%C4%9Fu%E2%80%99dan-ge%C3%A7iyor](#) (20.12.2019)
- ÇELİK, S. ve GÜRTUNA, A. 2005. “Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye’ye Etkileri”, Global Strateji Enstitüsü Yayınları, Ankara, ss: 109
- ÇUBUKÇU, M., 2012. “Yıkılsın Bu Düzen, Arap Ayaklanmaları Ve Sonrası”, 1. Baskı, İletişim Yayıncılık, İstanbul, ss: 216
- DAĞI, İ. D., (der.), 1998. “Türk Dış Politikasında Gelenek ve Değişim”, Siyasal Kitap Evi, Ankara ss.190
- DAĞI, Z., 2007. “Russia: Back to the Middle East”, Perceptions, (Spring 2007), ss. 123-141.
- DAVUTOĞLU, A. 2015. “Stratejik Derinlik, Türkiye’nin Uluslararası Konumu”, Küre Yayınları, İstanbul, 107.Baskı, ss: 584
- DEİK 2015. “İran Ülke Bülteni”, Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu Raporu, Şubat 2015. <https://www.deik.org.tr/ulke-bultenleri-iran-ulke-bulteni-subat-2015> (14.03.2020)
- DERMAN, D. S., 2017. “Ortadoğu’da İki Etkin Güç Rusya-İran”, İran Araştırmaları Merkezi Analiz Mayıs Ss: 20
- DİNGİL, H., 2019. “Putin Dönemi Ulusal Güvenlik Stratejileri ve Suriye Müdahalesi”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul.
- DOSBOLOV, A., 2014. “Rusya Federasyonu’nun Ortadoğu Politikası: İran ve Suriye Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova.
- DUGİN. A. 2010. “Rus jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım”, Küre Yayınları, İstanbul, Çeviren; Vügar İmanov, ss: 393
- ELTCHANİNOFF, M., 2017. Putin’in Aklında Ne Var?, İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 26-27.
- EFEGİL, E. 2018. Dış Politika Analizi, Gündoğan Yayanları, İstanbul, ss:279
- ERAN O., 2003. “Russia in the Middle East: The Yeltsin Era and Beyond”, Russia Between East and West: Russian Foreign Policy on The Threshold of The Twentyfirst Century, ed. Gabriel Gorodetsky, Cummings Center for Russian and East European Studies, Frank Cass Publishers, London, ss.152-161.
- EROL, H. 2010. “Geçmişten Günümüze ABD’nin Ortadoğu Politikası”, TUİC, <http://www.tuicakademi.org/gecmisten-gunumuze-abdnin-ortadogu-politikasi/> (20.03.2020)
- ERTEKİN, B. A., 2012. “Neo-Rusya’nın Akdeniz Rüyası: Neo-Rusya’nın Suriye Arap Bahar’ındaki Rolü, Bilge Strateji, 4(7), Ss. 131-163.
- ERŞEN, E., 2014. “Rusya’nın Arap Baharı Politikası”, Ortadoğu Araştırmalar Merkezi Dergisi, Cilt: 6 Sayı: 61, Ss 78-81
- _____, E., 2016. “Rusya’nın Suriye Politikası: Fırsatlar, Riskler ve Tehditler”, Hasan Basri Yalçın and Burhanettin Duran (eds.), Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejileri, İstanbul: SETA, ss. 149-174.

- FENENKO, A., 2012. “Sovremennie Kontsepsii Yadernogo Sderjivaniya”, Mejdunarodnie Protsessi, Vol. 10, No. 2, 2012, s. 28.
- FREEDMAN, R. O., 2006. “Putin and Iran: A Changing Relationship, The National Council for Eurasian and East European Research”, Washington D.C, Mart, s. 3.
- _____, R. O. 2006. “Russia, İnan and the Nuclear Question: The Putin Record”, Strategic Studies Institute, November, <https://publications.armywarcollege.edu/pubs/1836.pdf> (11.03.2020)
- _____, R. O., 2010. “Russia and The Middle East Under Putin”, Ortadoğu Etüdleri, Cilt 2, Sayı 3, (Temmuz 2010), s. 9-55.
- GAFARLI, O., 2012. “Rusya’nın Dış Politika Konsepti ve Büyük Ortadoğu’da Arap Baharı”, Arap Baharı Ortadoğu’da Demokrasi Arayışı ve Türkiye Modeli, Publisher: Nobel Yayın Dağıtım, ss.167-195, <https://www.researchgate.net/publication/326803957>. (17.09.2019)
- GATES, R.M., 2014. “Putin’s Challenge to the West,” The Wall Street Journal, 25 Mart 2014. <https://www.wsj.com/articles/robert-gates-putins-challenge-to-the-west-1395780813> (12.06.2019)
- GENCER, Ö. 2019. “Çevreleme Politikası”, Güvenlik Yazıları Serisi, No.41, ss:1-6 https://trguvenlikportali.com/wpcontent/uploads/2019/11/Cevreleme_GencerOzcan_v.1. (22.08.2020)
- GÜNDÜZ, T. 2010. “Son Kızılbaş Şah İsmail”, Yeditepe yayınevi, İstanbul, ss: 175
- GODWIN, M., 2012., “Russian Foreign Policy, Where Now?”, Ballots and Bullets, School of Politics and International Relations, University of Nottingham, 7 Mart 2012, <http://nottspolitics.org/2012/03/07/russian-foreign-policy-where-now/>, (23.07.19. 2019).
- GÜLŞEN, H., 2009. “Aylık Rusya Raporu, Ekim 2009”, Avrasya İnceleme Merkezi, <http://www.avim.org.tr/icerik/aylikrusyarakoru1.pdf> (25.01.2020)
- GÜREL, N. 2018. “Dış Politika Analizi ve Uluslararası İlişkiler Disiplininin Sorunlarına Katkıları Üzerine Bir İnceleme”, Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi, Cilt:4, Sayı 3, ss:17
- HARUNOĞULLARI, M. 2017. “Ortadoğu Jeopolitiği ve Küresel Güçlerin Enerji Mücadelesi”, HUMANITAS - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 5, Sayı 9, Sayfalar 121 – 137
- HIRAOĞLU, K., 2016. “Savaş Kuramları İçerisinde Oyun Teorisi’nin Yeri ve Örnek Olay Olarak Küba Krizi”, Oyun Teorisi – Savaş Ve Barış, www.Savasvebaris.com, Savaşın Bilimsel Etüdü, (23.01.2020)
- [HTTPS://tr.wikipedia.org/wiki/Levant#/media/Dosya:The_Levant_3.png](https://tr.wikipedia.org/wiki/Levant#/media/Dosya:The_Levant_3.png) (01.02.2020)
- ISSAEV, L. M. ve YURİEV, S., 2017. “Rusya’nın Orta Doğu Politikasının Hristiyanlık Boyutu”, ALSHARQ Uzman Görüşü 2 Mart, ss: 13
- IMF, 2012. “Direction of Trade Statistics (DOTS)”, <http://elibrary-data.imf.org/DataReport.aspx?c=1449337&d=33061&e=170921> (08.04.2015).
- _____, 2019. “Direction of Trade Statistics Yearbook” <http://data.imf.org/regular.aspx?key=61013712> (10.04.2019)

- İŞİK H. B., 2010. Rusya-Orta Doğu ilişkileri, SDE Rusya Raporu, Mayıs ss.96
- İBRAHİMLİ, H. 2016., “Rusya-İran: Ortaklar ve Rakipler”, Yeni Türkiye Orta Doğu Özel Sayısı, No 87, Ocak-Haziran 2016, ss. 335-350.
- İDRİSOĞLU, R. E., “Rusya’nın ve ABD’nin SSCB Sonrası Orta Doğu Politikaları”, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı, Konya.
- İNCE, İ., 2011. “Putin Dönemi Rusya Federasyonu Dış Politikası” ,Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- İSMAYIL, E., 2017. “Rusya ve Suudi Arabistan ilişkileri”, Stratejist Araştırma Dergisi, <http://stratejistdergisi.com/entries/d%C4%B1%C5%9F-politika/suudi-arabistan-rusya-i-li%C5%9Fkileri> (27.01.2020)
- İSMAYIL, T., ve TATLI, U., 2018. “Uluslararası İlişkilere Rusya’nın Gözüyle Bakmak”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 20, Sayı 1 (113-127)
- _____, T. 2020. “Rusya’nın Akdeniz Politikası: Jeopolitik Hedefler ve Çağdaş Çıkarlar”, Yayımlanmamış metin, “Yayın için başvurusu yapılmış metin”
- İSMAYİLOV, M., 2011. “Avrasyacılık Mukayeseli Bir Okuma: Türkiye ve Rusya Örneği”, Doğu Batı Yayınları, Ankara, ss. 232-234
- İŞCAN, İ. H. 2004. “Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları”, Uluslararası İlişkiler, Cilt 1, Sayı 2 (Yaz 2004), ss. 47-79.
- JOUANNY, J. R., 2017. Putin Ne İstiyor?, çev. Merve Öztürk, İletişim Yayınları, İstanbul, ss; 59-65.
- KAHRAMAN E. 2013. “2000’li yıllarda Türk-İran İlişkilerini Etkileyen Faktörler”, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- _____, E., 2016. “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Rusya Federasyonu-İran İlişkileri”, Güvenlik Stratejileri Dergisi, Cilt 12 , Sayı 24, ss: 29 - 70
- KAMALOV, İ., 2004. Putin’in Rusya’sı KGB’den Devlet Başkanlığı’na, Kaktüs Yayınları, İstanbul, ss.182
- _____, İ., 2007. Rusya’nın Ortadoğu Politikası, Stratejik Analiz Dergisi, Mayıs 2007, sayı;85,
- _____, İ., 2008. Putin Dönemi Rus Dış Politikası Moskova’nın Rövanşı, Yedi Tepe Yayınları, İstanbul, ss.382
- KARDAŞ, Ş., ve BALCI, A., . (Ed.), 2017. “Uluslararası İlişkilere Giriş”, Küre Yayınları, İstanbul ss.752
- KATZ, M. N., 2015., “Conflicting Aims, Limited Means: Russia in the Middle East”, Policy Brief, No. 201 ss: 7
- _____, M. N., 2003. “Playing the Angles: Russian Diplomacy Before and During the War in Iraq”, Middle East Policy, Cilt 10, Sayı 3, (Sonbahar), ss. 44.
- KAYRAK, S., 2012. “Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu Politikası”, Bilgesam, http://www.bilgesam.org/tr/index.php?view=article&catid=104%3Aanalizler-rusya&id=2092%3Arusyafederasyonunun-ortadogu-politikasi&format=pdf&option=com_content&Itemid=136, (12.01.2020)

- KEMALOĞLU, İ., 2012., “Rusya’nın Ortadoğu Politikası”, ORSAM Rapor, No. 125, Temmuz, ss: 22
- _____, İ., 2013. “Ortadoğu Silah Pazarında Rusya’nın Payı”, Ortadoğu Analiz, cilt: 5, sayı: 55, ss: 58-70
- _____, İ., 2016. “21. Yüzyılın Başında Rusya Federasyonu”, Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi Cilt III, Sayı 2
- KESKİN, A. 2016., “İran ile Rusya dost olursa”, ALJAZEERA, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/iran-ile-rusya-dost-olursa> (09.05.2020)
- _____, A. 2009. “İran’ın Kafkasya Politikası”, GÜNEY AZƏRBAYCANIN AZADLIQ SƏSİ, <https://www.gunaz.tv/az/xeberler/arxiv/iranin-kafkasya-politikasi-arif-keskin-43750> (11.03.2020)
- KİBAROĞLU, M., 2001. “Rusya’nın Yeni Ulusal Güvenlik Konsepti Ve Askeri Doktrinini”, Avrasya Dosyası, Rusya Özel, Kış 2001, Cilt: 6, Sayı: 4, s. 95-106.
- KİŞMAN, Z. A. Ve BOYRAZ, B. 2019. “Rusya Ve İran’da Kimlik Ve Dış Politika”, Tarih Okulu Dergisi (TOD), Yıl 12, Sayı XXXVIII, ss.765-778.
- KHLEBNIKOV, A., 2019. “Rusya ve Mısır: İstikrarsız Bir Balayı”, Sharq Forum, 24 EYLÜL 2019, <https://Research.Sharqforum.Org/2019/09/24/Rusya-Ve-Misir-İstikrarsiz-Bir-Balayi/?Lang=Tr> (17.03.2020)
- KİBAROĞLU, M., 2013, “İran’ın Nükleer Programı Ve Türkiye”, Bilge Strateji, Cilt 5, Sayı 9, 2013, ss:1-8
- KONA, G.G., (2007) “Kerkük ve Rusya Federasyonu”, Global Strateji Dergisi, Yıl 3, Sayı 8, 2007, s. 187.
- KOSOVA, Y. (Ed.) 2012. Mirovaya politika i mezhdunarodnyye otnosheniya, St. Petersburg, ss:384
- KOZİREV, A., 1999. “Strategiya Partnerstva”, A. Şakleina (ed.), Vneşnyaya Politika i Bezopasnost Sovremennoi Rossii, Moskova: MONF, 1999, s. 155
- KRECHUNIAK, G. 2013. “Comparative analysis of Russian foreign policy concepts (1993-2013)”. Slide Share. <https://www.slideshare.net/gkrechuniak/krechuniak-gcomparative-analysis-of-russian-foreign-policy-concepts/>. (17.07.2019).
- KREMLİN. 2010, “Political Consultant Sees Medvedev as Best Choice for 2012, RFE/RL”, 21 January 2010. http://www.rferl.org/content/Interview_Kremlin_Political_Consultant_Sees_Medvedev/1936080.html (10.12.2019)
- KREMLİN. 2003, http://www.kremlin.ru/appears/2003/03/20/1442_type63374_40898.shtml (15.01.2020)
- KRİSTENSEN, H., NORRİS, R.S. 2015. “Russian Nuclear Forces, 2015”, Bulletin of the Atomic Scientists, Vol. 71, No. 3, 2015, s. 84-85
- KURAT, A. N., 1990. Türkiye ve Rusya, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, ss. 150.
- KUTLU, Ö. 2020. “Petroldeki düşüş Suudi Arabistan, Rusya ve ABD’yi vuracak” <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/petroldeki-dusus-suudi-arabistan-rusya-ve-abdyi-vuracak/1759334> (11.08.2020)

- KYZY, Z.Z., 2018. “Vladimir Putin Dönemi Rusya’nın Ortadoğu Politikası: Suriye Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı, Konya.
- LEWIS, B. 1995. “ORTADOĞU”, Arkadaş yayınları, Ankara, ss:560
- LO, B., 2002. “Russian Foreign Policy in the Post-Soviet Era: Reality, Illusion and Mythmaking”, Cambridge: Palgrave Macmillan, ss.58
- MAMMADLI, A., 2014. “Bölgesel Güvenlik Dengeleri Bağlamında Rusya-İran İlişkileri”, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı, Bursa. ss. 20-24
- MAMMADOV, H., 2014. “Rus Dış Politikasında Stratejik-Zihinsel Süreklilik ve Putin’in Dış Politika Doktrini”, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, Sayı 16, 2014, ss. 39
- MELVILLE, A., TATIANA S., 2005. “Russian Foreign Policy in Transition”: Concepts and Realities. Budapest: Central European University Press ss. 90
- MERCAN, M. H., 2012, Suriye Rejim Ve Dış Politika, 1. Baskı, Açılım Kitap, İstanbul, ss: 216
- MIRZALIYEVA, F., 2017. “Putin Dönemi Rus Dış Politikası”, İNSAMER İHH İnsani Ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, Araştırma 43.
- MİKAIL, E. H. 2007. “Yeni Çarlar ve Rus Dış Politikası”, IQ Kültür ve Sanat Yayıncılık, İstanbul, ss: 304
- MGIMO MFA R. 2002. “Foreign policy and security of modern Russia. 1991-2002: Chrestomathy in 4 tons. T.IV: Documents. Сост. Т.А. Shaclean; Ed. col.: A.V. Torkunov et al. Moscow: MGIMO, RAMI and the INO-Center.
- NECEFOĞLU, A., 2017. “Rusya Federasyonu’nun Güvenlik Anlayışının Neorealist Perspektiften Analizi”, Sosyal Bilimler Enstitüsü TOBB Ekonomi Ve Teknoloji Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Ankara, Yüksek Lisans Tezi, ss; 86
- NEZAVİSİMAYA GAZETA, 2000. “Voennaya Doktrina Rossiyskoy Federassii”, , 22 Nisan 2000. http://www.ng.ru/politics/2000-04-22/5_doktrina.html (02.06.2019)
- NİZAMEDDİN,T., 2000. “Russia and the Middle East: Towards a New Foreign Policy”, New York: Palgrave Macmillan, ss. 160-162.
- NYE, J. S. 2017. “Yumuşak Güç, Dünya Siyasetinde Başarının Araçları”, Çeviren; Rayhan İnan Aydın,BB101 Yayınları, Ankara, ss: 231
- OKUR, M. A., 2009. “Emperyalizmin Ortadoğu Tecrübesinden Bir Kesit: Suriye’de Fransız Mandası”, Bilig, Sayı 48, ss.137
- OLDBERG, I., 2010. “Russia’s Great Power Strategy under Putin and Medvedev”, Swedish Institute of International Affairs, Occasional UI Papers, No: 1, s. 3
- ÖRMECİ, S., 2018. “Soğuk Savaş Ve Sonrası Dönemde Rusya’nın Orta Doğu Politikaları”, Yüksek Lisans Tezi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İzmir. ss.99

- ÖZBAY, F. 2006. “Rusya Federasyonu-İran Askeri-Teknik İlişkileri”, TASAM, https://tasam.org/tr-TR/Icerik/213/rusya_federasyonu-iran_askeri-%20teknik_iliskileri (10.02.2019)
- ÖZDAL. H., 2015, “Rus Dış Politikasında Ukrayna (1991-2014)”, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara. ss.223
- ÖZDEMİR, M. G. ve KUTVAL, Y., 2019. “İslam İş Birliği Teşkilatı Ve Rusya İkilili İlişkilerinin Ekonomik Ve Siyasal İlişkiler Açısından Tarihsel Gelişimi”, VII. ULUSLARARASI KARADENİZ SEMPOZYUMU, https://www.researchgate.net/publication/337171472_Islam_Isbirligi_Teskilati_ilee_Rusya_Ikili_Iliskilerinin_Ekonomi_ve_Siyasi_Iliskiler_Acisindan_Tarihsel_Seyri (30.01.2020)
- ÖZEY, R. 2017. Ortadoğu'nun Jeopolitiği, Pegem Yayınları, Ankara, ss: 317
- ÖZTÜRK, M., 2016. “Moskova Penceresinden Sovyetler Birliği'nin Afrika Politikası (1945-1991)”, Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı: 15, ss. 279-300,
- ÖZTÜRK, O. M., 2000. “Rusya Federasyonu Askeri Doktrini”, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi: Ankara syf;30
- PRESIDENT OF RUSSIA. 2014. “Appeal of the President of the Russian Federation”. <http://kremlin.ru/events/president/news/20603/>. (Erişim Tarihi: 18.06.2019).
- PURTAŞ, F., “Rusya ve Arap Orta Doğusu”, Akademik Orta Doğu Dergisi, Sayı 4, ss.45- 75.
- PUTİN, V. 2007. “Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy”, President of Russia, <file:///C:/Users/%C3%96zkan/Desktop/TEZ/fotokopi/57-98.pdf> (15.03.2020)
- RFAD, 1993. <https://fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/russia-mil-doc.html> (10.06.2019).
- RFAD, 2000. “Rusya Federasyonu Askeri Doktrini”. Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, RF, 21 Nisan 2000, No. 706. <http://base.garant.ru/181993/> (02.06.2019)
- RFAD, 2010. https://carnegieendowment.org/files/2010russia_military_doctrine.pdf (10.06.2019).
- RFAD, 2014. <https://www.offiziere.ch/wp-content/uploads-001/2015/08/Russia-s-2014-Military-Doctrine.pdf> (11.06.2019).
- RFDB, 2016. “Rusya Federasyonu'nun dış politikası kavramı”. Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı. http://www.mid.ru/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/2542248/. (11.07.2019).
- RFDB, (Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı Web Sitesi), 2016. “2016 Rusya Federasyonu Dış Politika Konsepti”, http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents//asset_publisher/CptICkB6BZ29/content/id/2542248. (17.04.2020).

- RFDPK, 2013. “Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı Web Sitesi”. http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/asset_publisher/CptICkB6BZ29/content/id/122186. (10.07.2019)
- RFDPK, 2016. “Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı Web Sitesi”. http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents//asset_publisher/CptICkB6BZ29/content/id/2542248. (02.05.2020)
- RFUGK, 1997. <https://fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/blueprint.html> (07.05.2020)
- RFUGK,2000, http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents//asset_publisher/CptICkB6BZ29/content/id/589768 (01.06.2019).
- RFUGK,2009, <http://www.ieee.es/Galerias/fichero/OtrasPublicaciones/Internacional/2016/Russian-National-Security-Strategy-31Dec2015.pdf>(10.06.2017).
- RFUGK,2015. <http://www.ieee.es/Galerias/fichero/OtrasPublicaciones/Internacional/2016/Russian-National-Security-Strategy-31Dec2015.pdf> (13.06.2019).
- RGRU, 2015. “31 Aralık 2015 Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı Kararı N 683 "Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Stratejisi Hakkında", Rossiyskaya Gazeta, <https://rg.ru/2015/12/31/nac-bezopasnost-site-dok.html> (07.09.2019)
- RNSS 2015, 2015. “National Security Strategy of Federation of Russia, On December 31, 2015”, Russian President Vladimir Putin approved. <http://static.kremlin.ru/media/events/files/ru/l8iXkR8XLAtxeilX7JK3XXy6Y0AsHD5v.pdf> (13.04.2020)
- PRİMAKOV, Y. 2010. “Rusların Gözüyle Ortadoğu”, çev. Olga Tezcan, TİMAŞ Yayınları, İstanbul, ss. 400-410.
- PURTAŞ, F., 2006. “Irak Krizi ve Rusya”, Mehmet Şahin ve Mesut Taştekin (der.), II. Körfez Savaşı, Platin Yayınları, Ankara, 2006, 158-59.
- PURTAŞ, F., 2008. “Rusya ve Arap Ortadoğu’su”, Ankara, Akademik Ortadoğu Dergisi, 2/2, 45-60
- SAĞLAM, M., 2015. İnadın Ötesinde: Rusya’nın Suriye Politikası, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, 68-4, Ss.211-217
- SANDER, O., 2008. “Siyasi Tarih: 1918-1994”, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları
- SCHNEİDER, M., 2017. “Escalate to De-Escalate”, US Naval Institute, <https://www.usni.org/magazines/proceedings/2017-02/escalate-de-escalate> (05.04.2019)
- SELEZNEVA, L. 2003. “Post-Soviet Russian Foreign Policy; Between Doctrine and Pragmatism”, Routledge, London
- SERGUN, A., 2016. “Explaining Russian Foreign Policy Behavior”: Theory and Practice. Stuttgart: Ibidem-Verlag.
- SİNKAYA, B., 2016 “Yeni Ortadoğu Jeopolitiğinde İran-Rusya Eksenini”, Ortadoğu Analiz Kapak Dosyası, Ocak-Şubat 2016 Cilt: 8 Sayı: 72, Ss: 22-25
- SÖNMEZOĞLU, F. ve BAYIR, Ö. Z., 2014. “Dış Politika: Karşılaştırmalı Bir Bakış”, İstanbul: Der Yayınevi, ss.475

- STAR, R.F., 2000. "Russia Reenters World Politics", Mediterranean Quarterly, Cilt: 11 Sayı: 4, Güz 2000 Syf;36
- STOWELL J., 2017. "The Problem with Russia's Nuclear Weapons Doctrine", Global Security Review, 30 Eylül 2017. <https://globalsecurityreview.com/nuclear-escalation-russias-deterrence-strategy/> (20.05.2019).
- ŞAHİN, M. 2008. "Abd'nin "Müslüman" Savaşçıları", Beykent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi, 1. Uluslararası Stratejik ve Güvenlik Çalışmaları Sempozyumu, Akademik ORTA DOĞU, Cilt 3, Sayı 1, ss: 43-52
- ŞEN, G., 2016. "Devrimden Günümüze İran'ın ABD Politikası", ODTÜ Yayıncılık, Ankara, ss.382
- TATLI, U., 2018. "Yumuşak Güç Çerçevesinde Rusya Federasyonu Dış Politika Konseptleri Ve Pratikleri", Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü TOBB Ekonomi Ve Teknoloji Üniversitesi, Ankara
- TELLAL, E., 2010. "Zümrüdüanka: Rusya Federasyonu'nun Dış Politikası", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 65(03), ss.215
- _____, E., 2002."1990-2001 Rusya'yla İlişkiler", İletişim Yayınları, İstanbul, ss.542, Basın Oran (Ed.), Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler Yorumlar, ss.540-550
- TRENİN, D., 2010. "Russia's Policy In The Middle East: Prospects For Consensus And Conflict With The United States, The Century Foundation, New York, ss.
- TROFİNO, S., and NEMETS, A., 2009. "Russia: Tipping the Balance in the Middle East", Journal of Slavic Military Studies, 22, ss. 367-382.
- TURGUTOĞLU, K., 2006. "Rusya Federasyonu'nda Yeltsin ve Putin Dönemlerinde İzlenen Dış Politikaların NATO ile İlişkiler Düzleminde Karşılaştırması", Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Ankara.
- ULUSLARARASI İSLAM HABER AJANSI . "OIC, Russia keen on enhanced bilateral cooperation", 2015, 0714 http://www.iinanews.org/page/public/news_details.aspx?id=89978&NL=True (31.01.2020)
- VAROL, T., 2011, "Arap Baharı Rusya Kapılarında", 21. Yüzyıl Dergisi, (36), ss.35-41.
- WİKİPEDİA, 2017. "Lavant", <https://tr.wikipedia.org/wiki/Levant> (01.02.2020)
- WİKİPEDİA, 2020. "Libya", <https://tr.wikipedia.org/wiki/Libya> (21.01.2020)
- WİKİPEDİA, 2020. "Suudi Arabistan" https://tr.wikipedia.org/wiki/Suudi_Arabistan%27%C4%B1n_birle%C5%9Fmesi (27.01.2020)
- YAYLA, A. 2017. "Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler", Adres Yayınları, Ankara, 4. Baskı, ss: 172
- YAPICI, M. İ., 2010. "Rus Dış Politikasını Oluşturan İç Etkenler; Yeltsin ve Putin Dönemleri", Usak Yayınları, Ankara ss.564
- YAVUZ, B. S., 2003. "1922 Yılında Orta Doğu'da Uluslararası Petrol Rekabeti", Stratejik Araştırmalar Dergisi, Yıl: 1, Sayı: 2, ss: 111-138

- YEGIN, A. 2016. “İran’ın Sert Gücü”, SETA, Şubat, Analiz, Sayı: 150, ss: 23
- YEL, A. M., 2015. “Rusya’nın Suriye’deki kutsal savaşı”, Yeni Şafak Gazetesi, <https://www.yenisafak.com.tr/hayat/rusyanin-suriyedeki-kutsal-savasi-2349445> (01.02.2020)
- YILDIRIM, H., 2014. “SSCB’den Günümüze Rus Dış Politikası Kapsamında Afrika”, Avrasya Strateji Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 2, ss. 35
- YILDIZ, M. 2018. “Ortadoğu’dan Kafkasya’ya Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye”, Takvim-i Vekayi, Cilt: 6 No: 2, ss: 1-24
- YILMAZ, S., 2016., “Rusya Neden Suriye’de?”, Ankara: Yazar Yayınları, ss: 352
- YORULMAZ, R. 20.01.2020 “Doğu Akdeniz’de Türkiye-Rusya İş birliği ve Libya Krizinin Ekonomi Politigi”, ORSAM, <https://orsam.org.tr/tr/dogu-akdenizde-turkiye-rusya-is-birligi-ve-libya-krizinin-ekonomi-politigi/> (03.08.2020)
- ZENGİN, A. K., 2019. “Rusya Federasyonu’nun Ulusal Güvenlik Politikalarına Yön Veren Belgeler Ve Etki Eden Güvenlik Yaklaşımları”, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Kahramanmaraş.

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı – Soyadı : Özkan AYIK
Doğum Yeri ve Tarihi : Adıyaman/01.05.1992

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : İnönü Üniversitesi Uluslararası İlişkiler
Yüksek Lisans Öğrenimi : Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler
Ana Bilim Dalı

Doktora Öğrenimi :
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri : AĞIR, O., ve AYIK, Ö., (2019) Rusya Ve İran
Arasındaki Siyasi İşbirliğinin İki Ülke Dış
Ticaretine Etkileri, II. Uluslararası
Kahramanmaraş Yönetim, Ekonomi Ve Siyaset
Kongresi, Tam Metin, Kahramanmaraş, ss.688-
698.

İş Deneyimi

Stajlar :
Projeler :
Çalıştığı Kurumlar :

İletişim

E-Posta Adresi : ozkanayik02@gmail.com
Tel. : 05525134402
Tarih :